

ต้นฉบับสมบูรณ์

โครงการแปลหนังสือ

Southeast Asia in the Age of Commerce, Vols 1 & 2

โดย รศ.ดร. พงษ์ศรี เดชะวัฒนะ และ คณะ

เมษายน พ.ศ. 2546

เอเซียตะวันออกเฉียงใต้

ใน

ยุคการค้า 1450 – 1680

เล่มที่หนึ่ง

ดินแดนใต้ลม

แอนโทนี รีด

สารบัญ

บัญชีภาพประกอบ	v
คำนำ	ix
1. บทนำ: ดินแดนใต้ลม	1
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะหน่วยกายภาพ	1
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะหน่วยมนุษยชาติ	3
2. ความผาสุกทางกาย	10
ประชากร	10
รูปแบบการเกษตร	18
การถือครองที่ดิน	24
เครื่องมือ	25
อาหารหลักและเสบียงอาหาร	27
การบริโภคเนื้อสัตว์เป็นพิธีกรรม	31
น้ำและน้ำเมา	35
การดื่มกินและการเลี้ยงฉลอง	40
หมากและยาสูบ	41
ประชาชนมีสุขภาพอนามัยดีจริงหรือ	44
สุขภาพอนามัย	49

การแพทย์	51
โรคระบาดและโรคประจำถิ่น	56
3. วัฒนธรรมทางวัตถุ	61
บ้านโป่งเปา วัดสง่างาม	61
เครื่องเรือนและการตามไฟ	73
ร่างกายสวยงาม	74
ผม	78
เครื่องแต่งกาย	83
การผลิตและการค้าสิ่งทอ	89
เครื่องทองและเงิน	94
ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในเรื่องงานฝีมือ	98
เครื่องปั้นดินเผา	101
งานโลหะ: กุญแจสู่อำนาจ	103
เหล็ก	105
ทองแดง ดีบุก และตะกั่ว	112
4. การจัดระเบียบสังคม	117
การทำสงคราม	118
การระดมแรงงาน: ความเป็นทาสและพันธกิจ	126
ความยุติธรรมและกฎหมาย	133
ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ	142
การแต่งงาน	148
เจ้าสาวเด็ก?	155
การคลอดบุตรและภาวะเจริญพันธุ์	156
บทบาทของผู้หญิง	159
5. งานเฉลิมฉลองและการบันเทิง	169
รัฐคือโรงละคร	170
การแข่งขันและการประลองยุทธ์	178

กีฬายอดนิยม	188
ละคร ระบาย และ ดนตรี	197
การรู้หนังสือกระจายไปทั่วหรือ	210
เครื่องมือใช้ในการเขียน	220
วรรณคดี ปากเปล่าและที่เป็นลายลักษณ์อักษร	224
อักษรย่อ	
หนังสืออ้างอิง	
คำศัพท์	
ชื่อเกาะ รัฐ เมือง และสถานที่	

ภาพประกอบ

แผนที่

1. ลักษณะทางกายภาพและกลุ่มภาษาต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	5
2. ศูนย์การเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ ค.ศ. 1600	8
3. ศูนย์การแสวงหาแร่ทองและเงินก่อน ค.ศ. 1700	95
4. แหล่งแร่ประมาณ ค.ศ. 1600	108

รูปภาพ

1. ชาวฟิลิปปินส์กำลังทำงานในนา ต้นศตวรรษที่ 18 Murillo Velarde วาดไว้บนแผนที่ฟิลิปปินส์ ค.ศ. 1734 (Bibliothèque Nationale, Paris—Cartes et Plans)	22
2. ภาพร่างดินสอ คนไถนาในชวา (VIDOC, Royal Tropical Institute, Amsterdam)	26
3. งานเลี้ยงที่บ้านดาโน ค.ศ. 1599 (จาก “Tweede Boeck” 1601: 70 ด้วยความเอื้อเฟื้อของ De Walburg Pers, Zutphen)	42
4. การซื้อเชลยให้กินหมากก่อนการเจรจาตามที่เขียนไว้ในต้นฉบับสมุดภาพของชาววาตเมื่อ ค.ศ. 1828 (Lor 8655, Rijksuniversiteit Leiden)	43
5. งานสาดน้ำฉลองปีใหม่ในหงสาวดี เขียนที่ฮอลแลนด์ ตามคำบรรยายในศตวรรษที่ 17 จาก Pierre van der Aa, La Galerie Agréable du Monde, ค.ศ. 1733 (Bibliothèque Nationale, Paris—Estampes)	56
6ก. บ้านไทยแบบเรียบๆในหน้าฝน (จาก La Loubère 1691)	64
6ข. ชีวิตชาวบ้านจากภาพฝาผนังที่วัดสุวรรณาราม (สำนักพิมพ์เมืองโบราณ)	64
7. บ้านแบบเรียบๆที่วิซายา (จาก Alcina 1668)	65
8. โบสถ์วัดหน้าพระเมรุ ที่อยุธยา (สำนักพิมพ์เมืองโบราณ)	67
9ก. ภาพสุเหร่าใหญ่ของอาเจห์ เขียนประมาณ ค.ศ. 1650 (จากภาพสะสมของ Vingboons ใน Algemene Rijksarchief)	68

9ข. ภาพสุหร่าแบบฉบับของอาजेห์ (จาก Colijn, Neerlands Indië, 1911: I, 249)	68
10ก. ที่ฝั่งศพศตวรรษที่ 16 ของชุนัน กิริ ภาพร่างดินสอในทศวรรษ 1840 (KITLV)	70
10ข. สุหร่าซุรการ์ตาจากภาพร่างดินสอ ค.ศ. 1847 (KITLV)	71
11. การสักในวีชายา (จาก Dasmarinas 1591, “Boxer Codex” ด้วยความเอื้อเฟื้อของ C.R. Boxer)	77
12. เครื่องแต่งกายและการสักของไทยภาคเหนือ จากภาพฝาผนังที่วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ (สำนักพิมพ์เมืองโบราณ)	78
13. ภาพร่างเกษตรกรรมและภรรยาศตวรรษที่ 18 จาก Symes ค.ศ.1827	80
14ก. ทรงผมชายไทย (จาก Bowring 1857)	82
14ข. ทรงผมหญิงไทย (จาก Mouhot 1864)	83
15ก. เครื่องแต่งกายศตวรรษที่ 16 ในชวา จาก Lodewycksz 1598 (ด้วยความเอื้อเฟื้อของ De Walburg Pers, Zutphen)	87
15ข. เครื่องแต่งกายของหญิงไทยชาวบ้านและเด็ก (จาก La Loubère 1691)	87
16. ภาพเขียนของบาทลิตศตวรรษ 1940 แสดงการเก็บฝ้ายสมัยก่อน (VIDOC, Royal Tropical Institute, Amsterdam)	91
17ก. การถลุงเหล็กโดยพวกดาเยกแห่งบอร์เนียวกลาง (จาก Schwaner 1853 I)	111
17ข. อุปกรณ์การทำเหล็กของซูลาเวซีกกลาง (จาก Kruyt 1901)	111
18. แนวคิดของชาวเรือการจัดขบวนรบในศตวรรษที่ 17 ตามที่คัดลอกมาใน Raffles 1817	124
19. กริชและหอกของชวา (จาก Crawford 1820)	125
20. นักโทษชาวอาजेห์หลังจากถูกตัดมือและเท้า (จาก Bowrey, <i>The Countries Round the Bay of Bengal</i> , c. 1680 ด้วยความเอื้อเฟื้อของ Hakluyt Society)	142
21. ศิวลิ่งคี่ในชวากลาง (จาก VBG 19, 1843)	147
22. โขลงหญิงที่ราชสำนักอาजेห์ (จาก van Warwijck 1604)	165
23. กระบวนเสด็จไปสู่สุหร่าในเตรินาเต (ด้วยความเอื้อเฟื้อของ De Walburg Pers, Zutphen)	172
24. กระบวนเสด็จไปสู่สุหร่าในอาजेห์ ค.ศ.1637 (จาก Mundy 1667: 125 ด้วยความเอื้อเฟื้อของ Hakluyt Society)	172
25. ภาพเขียนของฝรั่งเศสร่วมสมัย การรับรองทูตฝรั่งเศสที่มาสยาม ตรงปากแม่น้ำเจ้าพระยาใน ค.ศ. 1685 (Bibliothèque Nationale, Paris—Estampes)	173

26ก. เรือหลวงของสยาม (จาก La Loubère 1691)	174
26ข. การจัดตำแหน่งของเรือหลวงในกระบวน—ขึ้นส่วนจากต้นฉบับสมัยอยุธยาที่ คัดลอกใน ค.ศ. 1916 (หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ)	175
27. เพนียดช้างที่อยุธยา (สำนักพิมพ์เมืองโบราณ)	179
28. การชนช้างในอาเจะห์ 1637 (จาก Munday 1667: 128 ด้วยความเอื้อเฟื้อ ของ Hakluyt Society)	180
29. ภาพสังเวียนที่อยุธยาโดยชาวฝรั่งเศสร่วมสมัย เสือถูกบังคับให้ไปสู้กับช้าง ทศวรรษ 1680 (Bibliothèque Nationale, Paris—Estampes)	181
30. การสู้กับเสือ (รับไปกัน) ในชวากลาง วาดโดย de Stuers ประมาณ ค.ศ.1825 (VIDOC, Tropical Institute, Amsterdam)	182
31ก. การประลองยุทธ์ประจำสัปดาห์ (เซนวนัน) ตามที่ชาวฮอลันดาได้เห็นในชวา ใน 1599 (จาก “Tweede Boeck” 1601 ด้วยความเอื้อเฟื้อของ De Walburg Pers, Zutphen)	184
31ข. การประลองยุทธ์ในชวากลาง ศตวรรษที่ 19 (Royal Tropical Institute, Amsterdam)	185
32. โปโลตามที่เล่นกันในราชสำนักอังวะ จากสมุดภาพเขียนของพม่า (Musée Guimet, Paris, MA4806)	185
33. ฉากการชนไก่ในละครเรื่องบันหยี่ที่ราชสำนักอังวะ จากสมุดภาพของพม่า (Musée Guimet, Paris, MA4806)	187
34. ภาพวาดการแข่งเรือหน้าพระที่นั่งในสยามทศวรรษ 1680 โดยชาวฝรั่งเศสร่วมสมัย (Bibliothèque Nationale, Paris—Estampes)	187
35. การแข่งเรือในงานบูชาแม่พระคงคา มีการเตรียมแสดงละครบนฝั่งจากสมุด ภาพพม่า (Musée Guimet, Paris, MA1661)	188
36. มหาภารตยุทธ์พากย์ชาวดอนที่พวกปาดทพต้องเสียอาณาจักรไปเพราะการพนัน (จาก Kats 1923)	192
37. ตะกร้อหรือ เซปักกรากา ในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวฮอลันดาในมาลัคยา 1599 (จาก “Tweede Boeck” 1601 ด้วยความเอื้อเฟื้อของ De Walburg Pers, Zutphen)	196
38. นางระบำพม่าในชบวนแห่ จากสมุดภาพพม่า (Musée Guimet, Paris, MA 1661)	200
39. ชบวนแห่งานแต่งงานในชวา จากแม่พิมพ์แกะจากไม้ศตวรรษที่ 19 (VIDOC,	

Royal Tropical Institute, Amsterdam)	201
40. การแสดงหุ่นกระบอกที่งานฉลองของพม่า ตามที่เขียนไว้ในสมุดภาพกลาง ศตวรรษที่ 19 (Musée Guimet, Paris, MA1661)	205
41. สัณฐานของชาวที่ใช้ในขบวนทหารจากภาพสลักที่วัดศตวรรษที่ 14 (จาก Kunst 1927, รูปที่ 58)	207
42. สัณฐานของบันเต็นในความประทับใจของช่างทำแม่พิมพ์ชาวฮอลันดา ใน Lodewycksz ค.ศ.1598 (ด้วยความเอื้อเฟื้อของ De Walburg Pers, Zetphen)	207
43ก. วงมโหรีหญิงจากภาพสลักของไทย (จาก Morton 1976: 103)	209
43ข. วงมโหรีหญิงอีกแบบหนึ่งจากภาพฝาผนังที่พระที่นั่งพุทไธยสวรรคิ์ในกรุงเทพ ประมาณ ค.ศ. 1800 (สำนักพิมพ์เมืองโบราณ)	209
43. เครื่องดนตรีในวงกำมะลัน ต้นศตวรรษที่ 19 ดังที่ปรากฏในภาพวาดของชาว จากฝั่งเหนือ (LOr 8496 Rijksuniversiteit Leiden)	209
45. ปันหยี่เขียนโคลงรักบนใบลาน (จาก Zoetmulder 1974)	215
46. อาลักษณ์ในสภาชุดของพม่า ใน ค.ศ. 1797 ใช้เหล็กจารเขียน (จาก Cox 1821)	223
47. กษัตริย์ชาวแห่งบูเลเล็ง ค.ศ.1865 กับอาลักษณ์เตรียมจารข้อความลงบนใบลาน (จาก H. Colijn, Neerlands Indië, 1911 II: 65)	224

คำนำ

ประวัติศาสตร์ของมนุษย์เป็นเอยายที่ไม่มีตะเข็บ ไม่มีส่วนใดที่จะสามารถแยกออกมาพิจารณาได้อย่างปลอดโปร่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ใช่ส่วนที่ผูกพันกับการค่านานาชาติเช่น “ดินแดนได้ลม” แต่อย่างไรก็ตาม พวกเราผู้ศึกษาภูมิภาคนี้พบว่าไม่ใช่เรื่องง่ายนักที่จะยอมรับความต่อเนื่องกันโดยที่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของเวทีประวัติศาสตร์ของตนในครั้งแรกของศตวรรษนี้ ประวัติศาสตร์อาณานิคมได้ทำให้คนพวกนี้เป็นเพียงฉากหลังที่ไม่มี ความแตกต่างกันในการขยายตัวของชนชาติตะวันตกที่ครอบคลุมไปอย่างกว้างขวาง ประวัติศาสตร์ชาตินิยมส่วนใหญ่จะขยายปัญหาโดยถือว่าคนเอเชียเป็นเหยื่อที่ไม่มีอำนาจแทนที่จะเป็นตัวละคร หรือพยายามที่จะแก้ไขเรื่องนี้โดยแยกบริเวณที่ต้องศึกษาออกจากพลังอิทธิพลของนานาชาติ และการเปรียบเทียบกัน จึงตกเป็นภาระของวงวิชาการบูรพาศึกษาที่จะเริ่มงานอันยิ่งใหญ่ คือนำบันทึกข้อเขียนของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เอง ออกมาแสดงและทำให้เป็นที่เข้าใจกันได้ แม้ว่าชนบทรรมนิยมที่แสดงความรู้นี้มีแนวทางน้อยมาก ที่จะนำพงศาวดารในราชสำนัก คำอธิบายความในศาสนา หรือ บทกวีที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไรในโลกของการผลิตและการแลกเปลี่ยน

วิธีเข้าถึงอรรถบทและเอกสารต้นฉบับด้วยการอ่านหนังสือทุกอย่าง ที่ผมได้พยายามใช้ในหนังสือเล่มนี้ไม่ใช่สิ่งใหม่ ก่อนที่ประวัติศาสตร์อาณานิคม บูรพานิยม และชาติพันธุ์วรรณาจะได้ทำให้แขนงวิชานี้แยกเป็นส่วนๆซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดาย มาร์สเดน (Marsden) ซานเจอร์มานโน (Sangermano) แรฟเฟิลส์ (Raffles) ครอว์เฟิร์ด (Crawford) และ ปาลเลกัวซ์ (Pallegoix) และ แม้แต่ผู้บุกเบิกเช่น กัลวาโอ (Galvão) ลา ลูแบร์ (La Loubère) และ วาเลนติน (Valentijn) ครอบคลุมทุกแง่มุมในชีวิตของผู้ที่พวกเขาศึกษามา โดยใช้วรรณคดี ภาษา รายงานการเดินทาง สถิติการค้า และหนังสืออื่นใดก็คือสิ่งที่เรียนรู้มาด้วยตัวเอง ในยุคแรกเริ่มของวิชาการ ดูเหมือนเป็นไปได้ที่จะเขียน “ประวัติศาสตร์ในภาพรวม” ของภูมิภาคหนึ่งหรือผู้คนในประเทศหนึ่ง เป้าหมายทำนองเดียวกันนี้จะบรรลุได้อย่างไรในยุคแห่งความชำนาญพิเศษของเรา เมื่อไม่มีใครสามารถหวังได้ว่าจะเรียนรู้ภาษาสืบทอดภาษาและทักษะอื่นๆตามที่ผู้คนมีสิทธิคาดหวัง จากนักวิจัยอาชีพในภูมิภาคที่ซับซ้อนนี้

ความเสี่ยงมีอยู่มากแน่นอน ที่วิธีการกว้างๆแบบนี้จะนำไปสู่ผลที่ผิวเผินหรือเห็นได้ชัดอยู่แล้ว แต่การที่จะจำกัดขอบเขตอยู่ในความรู้เฉพาะทางที่เราได้รับการฝึกฝนมาก็เสี่ยงเหมือนกัน

และอาจจะร้ายแรงกว่า โดยกันมิติของประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่สุดต่อประชากรส่วนใหญ่ออกไป นักภูมิศาสตร์ นักมานุษยวิทยา นักประชากรศาสตร์ และนักวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ ประสบความสำเร็จมากกว่านักประวัติศาสตร์หัวเก่าในการสำรวจข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของ “คนตัวเล็กๆ” ของภูมิภาค การใช้ประโยชน์จากสิ่งนี้นักวิชาการเหล่านี้ค้นพบ ก็เป็นวิธีการหนึ่งสำหรับนักประวัติศาสตร์ที่จะขยายขอบเขตซึ่งกำหนดโดยเรื่องเล่าของนักเดินทางและพงศาวดารของกษัตริย์ ผมเองเชื่อว่าการพิจารณาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวม ทำให้เป็นไปได้ที่จะกล่าวถึงแคว้นชีวิตหลายๆด้าน ซึ่งมีฉะนั้นแล้วจะยังคงอยู่ในเงา สำหรับแต่ละเขตวัฒนธรรมที่แยกกัน น่าเสียดายที่หลักฐานต่างๆ ไม่ปะติดปะต่อกัน แต่เมื่อเราศึกษาเขตเหล่านี้ด้วยกัน วิถีชีวิตของภูมิภาคนี้ก็เริ่มปรากฏเป็นภาพให้เห็นโดยรวม ถึงแม้ว่าจะแตกต่างกันอย่างมากทางภาษาและวัฒนธรรม แต่ภูมิภาคนี้ก็ขึ้นอยู่กับอิทธิพลทางภูมิอากาศ ทางกายภาพ และการค้าเหมือนกันหลายประการ จึงได้พัฒนาวัฒนธรรมทางวัตถุที่คล้ายคลึงกัน

ประการสุดท้าย การเรียกหา “นักประวัติศาสตร์ที่มีเจตนาแรงกล้า” ของ แฟร์นองด์ โบรเดอล (Braudel 1966: 22) เป็นแรงบันดาลใจที่ยิ่งใหญ่สำหรับผม ความสำเร็จอย่างน่าทึ่งของเขาในการดึงสาขาวิชาต่างๆ โดยเฉพาะภูมิศาสตร์ ที่แสดงทั้ง “ชะตากรรมร่วมกัน” ของภูมิภาคที่กว้างขวางและความหลากหลายที่ตึงตัง ทำให้ผมกล้าที่จะเชื่อว่าในดินแดนใต้ลม วิธีการเช่นนี้ก็จะให้ผลที่คุ้มค่าเหมือนกัน แต่สำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เรามีข้อมูลและรายงานการวิจัยน้อยกว่าทางโลกเมดิเตอร์เรเนียนมาก อีกประการหนึ่งเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า น่านน้ำของทะเลจีนใต้ที่อบอุ่นและราบเรียบ ทำให้ภูมิภาคนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากกว่าที่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนมีผลต่อ ยุโรปใต้ ดินแดนฝั่งตะวันออก และแอฟริกาเหนือ ยิ่งกว่านั้นวิธีการแบบสหวิทยาการตามที่ โบรเดอลและสำนักแอนนลิสต์ (Annalistes) ได้ทำเป็นตัวอย่าง ให้ผลเป็นอย่างดีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะในด้านมนุษยวิทยา บุปผาศึกษา และแม้แต่โบราณคดีดินแดนแห่งนี้มีอย่างบริบูรณ์ เมื่อเทียบกับความขาดแคลนข้อมูลด้านประวัติศาสตร์จริงๆ

จุดประสงค์ของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ก็เพื่อเสนอว่าประวัติศาสตร์ในภาพรวม สามารถเน้นประเด็นสำคัญในช่วงสองศตวรรษก่อนการครองอำนาจทางการค้าของฮอลันดาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เท่าที่เอกสารต้นฉบับอำนวย ผมได้มุ่งความสนใจไปยังลักษณะเฉพาะและการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบมากที่สุดต่อประชากรส่วนใหญ่ แทนที่จะเป็นผู้ครองรัฐและชาวต่างชาติที่มีบทบาทอย่างกว้างขวางในบันทึกที่ตีพิมพ์แล้ว การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้บ่อยครั้งเป็นการเปลี่ยนแปลงระยะยาว ที่จะเห็นได้ก็ต่อเมื่อมองผืนผ้าใบที่กว้างทั้งในด้านพื้นที่และเวลาโดยตาข้างหนึ่งเบิกกว้างอยู่เสมอเพื่อมองพัฒนาการที่พอจะเทียบเคียงกันได้ในส่วนอื่นๆ ของโลก ลำดับความสำคัญเหล่านี้กำหนดว่าเราควรเริ่มด้วยโครงสร้างและข้อจำกัดที่ทำให้เอเชียตะวันออกเฉียง

ได้เป็นภูมิภาคหนึ่ง แล้วต่อไปยังการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ช่วงที่ผมเรียกว่ายุคการค้าเป็นยุคที่สำคัญยิ่งในดินแดนได้กลมเหมือนกับในส่วนอื่นๆของโลก หนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องของโครงสร้างทางกายภาพ วัตถุ และสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคนี้ เล่มที่สองจะกล่าวถึงสิ่งที่นักแอนนลิสต์มักเรียกว่าการสันนิษฐาน และ ปรากฏการณ์ ซึ่งเกิดขึ้นภายในบริบทนั้น

อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในเล่มนี้ ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเห็นได้ชัดเจนทุกหนแห่ง ขณะที่ระบบทุนนิยมและการฟื้นฟูศิลปวิทยาการกำลังเปลี่ยนโฉมหน้าของยุโรป พลัทธิพิเศษต่างๆก็กำลังปรากฏโฉมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จังหวะการค้าที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วขยายขนาดและบทบาทของเมืองที่มีคนหลายชาติหลายภาษา และการติดต่อกันและกันและกับโลกภายนอก ศาสนาอิสลาม คริสต์ศาสนา และ พุทธศาสนิกายเถรวาท (ในช่วงเวลาที่ยาวกว่า) ได้เข้ามาดำเนินงานและเสริมอิทธิพลให้เข้มแข็งในเมืองค้าขายเหล่านี้เป็นสิ่งแรก มีการสร้างรัฐและเสริมกำลังรอบๆเมือง และรูปแบบความคิดและวัฒนธรรมที่มุ่งไปทางโลกวิสัยมากกว่าถึงอกงามในรัฐเหล่านี้ ในที่สุด ในศตวรรษที่ 17 การเจาะตลาดของพวกยุโรปทำให้เกิดการผูกขาดที่มีประสิทธิภาพ ผลจากการนี้ไม่ได้ส่งเสริม แต่ก่อกำจัดชีวิตเมืองและการค้าของท้องถิ่น จนกระบวนการที่กล่าวถึงข้างต้นจะชักไปทางตรงข้ามอย่างฉับพลัน ดังนั้น แม้แต่ในเล่มนี้ก็ใคร่ขอรับรองให้ผู้อ่านหลีกเลี่ยงความคิดแบบตายตัวของ “ตะวันออกที่ไม่เปลี่ยนแปลง” ที่ยิ่งกว่านั้นก็คือ ตะวันออกที่กำลังเสื่อมลง ยุคการค้าได้นำความเปลี่ยนแปลงมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากเท่าๆกับยุโรป แต่ไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ศตวรรษที่ 16 และ 17 มีข้อได้เปรียบบางประการในด้านแหล่งข้อมูล นี่เป็นสมัยแรกสุดที่งานเขียนพื้นเมืองยังมีหลงเหลืออยู่มากพอสมควร—จะด้วยจากการคัดลอกซ้ำแล้วซ้ำอีกเพราะความศรัทธา หรืออาคันตุกะชาวยุโรปในระยะแรกหยิบยกขึ้นมา ข้อเขียนเหล่านี้มีความสำคัญด้านความเข้าใจคตินิยม กฎหมาย ศาสนาและพิธีการต่างๆ แต่บันทึกเหตุการณ์มิได้เกี่ยวกับเรื่อง “ชีวิตประจำวันที่ชัดเจนอยู่แล้ว” เช่นที่นักประวัติศาสตร์พม่าได้ชี้ให้เห็น (Kaung 1963: 33) สำหรับชีวิตของสามัญชนเราอาศัยการพรรณนาอันยอดเยี่ยมของชาวยุโรปรุ่นแรกๆที่ไปเยือน—ชาวโปรตุเกส ตั้งแต่ ค.ศ. 1509 ชาวสเปน ตั้งแต่ ค.ศ. 1523 ชาวอังกฤษตั้งแต่ ค.ศ. 1579 และชาวฮอลันดาตั้งแต่ ค.ศ. 1596 รายงานของชาวจีน ชาวอาหรับ และชาวเอเชียอื่นๆก็มีประโยชน์เหมือนกัน แต่เมื่อคนเหล่านี้ได้ติดต่อกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นานขึ้น งานเขียนของพวกเขา ก็ไม่ได้แสดงความสนใจแกมจนในวิถีชีวิตของผู้คนที่ได้พบปะอยู่เสมอๆ อย่างเช่นเคยมา

เมื่อยอมรับว่าไม่มีนักวิชาการคนใดที่เพียบพร้อมไปด้วยความรู้ในภาษาและทักษะต่างๆ ที่ในอุดมคติแล้วจำเป็นสำหรับงานค้นคว้าซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางเช่นนี้ ผมใคร่ขอชี้แจงข้อจำกัดของ

ผม ภาษามลายู/อินโดนีเซียเป็นภาษาเอเชียเพียงภาษาเดียวที่ผมรู้ดีพอที่จะทำงานด้านวิชาการได้ สำหรับข้อมูลในภาษาเอเชียอื่นๆ ผมอาศัยฉบับแปลเป็นภาษายุโรปภาษาใดภาษาหนึ่ง (หรือ ภาษาอินโดนีเซียเป็นครั้งคราว) เมื่อมีการตีพิมพ์งานแปลเอกสารต้นฉบับภาษาสเปนหรือโปรตุเกส เป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสที่สะดวกและเชื่อถือได้ ผมก็ใช้ฉบับแปล ณ ที่นี้ ผมใคร่ขอขอบคุณ ทุกท่านที่ความวิริยะอุตสาหะทำให้เข้าถึงเอกสารต้นฉบับเหล่านี้ได้ง่ายขึ้น ในการอ้างถึงผู้เขียน และวันเวลาของการแต่งต้นฉบับแทนฉบับพิมพ์ที่ใช้ ผมมิได้มีเจตนาลดความสำคัญงานส่วนของ บรรณาธิการและผู้แปล หากไม่มีท่านเหล่านี้ผมก็คงไม่สามารถทำงานนี้ได้ ผมเพียงแต่ ต้องการทำให้การอ้างอิงรัดกุมและมีประโยชน์มากที่สุด โดยยกรายละเอียดการพิมพ์ทั้งหมดไปไว้ในรายการหนังสืออ้างอิง เอกสารต้นฉบับลายมือจากหोजดหมายเหตุอังกฤษและฮอลันดาก็ให้แต่ ชื่อผู้เขียนและปีในข้อเขียน วิธีการปฏิบัติเช่นนี้ควรจะทำให้ผู้อ่านทราบว่าข้อมูลใดมาจากสมัย เดียวกัน และข้อมูลใดเป็นงานด้านชาติพันธุ์วรรณนาหรือ เอกสารชั้นรอง ในความพยายามที่จะ ประหยัดเนื้อที่มากขึ้นอีก ผมก็ได้ใช้ “cf.” ในการอ้างอิงในความหมายว่า “ดูด้วย”

หนังสือเล่มนี้เป็นผลมาจากการทำงานร่วมกันกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเวลากว่าสอง ทศวรรษ หนังสือคุณอันยิ่งใหญ่ของผมไม่สามารถระบุออกมาเป็นรายชื่อได้ครบถ้วน สำหรับผู้ที่ ผมได้ทำงานอย่างใกล้ชิดที่สุดที่มหาวิทยาลัยแห่งมลายู มหาวิทยาลัยฮาซานุดดิน และ มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย (ANU) และเพื่อนอื่นๆอีกจำนวนมากที่ได้พยายามให้ความ กระจ่างแก่ผมในเรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของพวกเขา ผมสำนึกในบุญคุณอันใหญ่หลวง ANU ได้อนุเคราะห์ผมเป็นอย่างดีในเรื่องงานวิจัย ในช่วงเวลาอันยาวนานที่เตรียมต้นฉบับหนังสือ เล่มนี้ ผมได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษจากเจนนิเฟอร์ บรูสเตอร์ (Jennifer Brewster) และ ตะ เกะชิ อิโตะ (Takeshi Ito) ผู้จัดเตรียมหรือหาข้อมูลที่มีค่ามาก และจากเจนนิเฟอร์ บรูสเตอร์ (อีก ครั้งหนึ่ง) โทนี ดิลเลอร์ (Tony Diller) โรเบิร์ต เอลสัน (Robert Elson) แอนโทนี จอนส์ (Anthony Johns) มาร์กาเรต คาร์โทมี (Margaret Kartomi) แอนน์ कुमार (Ann Kumar) นอร์แมน โอเวน (Norman Owen) ละนอร์ แมนเดอร์สัน (Lenore Manderson) เดวิด มาร์ร (David Marr) โรบิน แมกซ์เวลล์ (Robin Maxwell) แอนโทนี มิลเนอร์ (Anthony Milner) และ บาส เทอร์วีล (Baas Terwiel) ผู้วิจารณ์บางตอนของหนังสือฉบับร่าง จากไลโอ แปนชินโน (Lio Pancino) และ คีท มิต เชลล์ (Keith Mitchell) ผู้วาดแผนที่ และจากโดโรธี แมคอินทอช (Dorothy McIntosh) ผู้พิมพ์ ต้นฉบับเกือบทั้งหมด และแนะนำผมให้เข้าถึงความลึกซึ้งของการประมวลคำ เฮเลน ภรรยาของ ผม เช่นเคย เธอทำให้ชีวิตดำเนินไปได้และเป็นที่น่าพอใจ ทั้งๆที่หนังสือเล่มนี้เรียกร้อนเวลาและ ความเอาใจใส่มาตลอด

บทที่ 1

ความนำ: ดินแดนใต้ลม

ดินแดน “ใต้ลม” ส่วนใหญ่มีรสนิยมกับฤดูใบไม้ผลิที่ยาวนานไม่สิ้นสุด . . .

ตามสภาพการณ์ในกรณีของ ดินแดน “ใต้ลม” ตำแหน่งต่างๆที่มีอยู่มิได้ขึ้นอยู่กับอำนาจและสิทธิอำนาจ ทุกอย่างเป็นเพียงการแสดง . . . ชาวพื้นเมือง ประเมินความยิ่งใหญ่ของตำแหน่งและความมั่งคั่งของบุคคลจากจำนวนทาสของเขาผู้นั้น

—Ibrahim 1688: 174 – 77

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะหน่วยกายภาพ

ผืนแผ่นดินใหญ่ในโลกนี้มีน้อยแห่งนักที่ธรรมชาติแบ่งเขตแดนได้อย่างน่าประทับใจดังในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขอบด้านใต้ของดินแดนแห่งนี้ คล้ายกับว่าจะเกิดจากการกดดันแผ่นพื้นมหาสมุทรแปซิฟิกและอินเดียเข้าด้วยกัน เป็นหมู่เกาะรูปโค้งขนาดมหึมา หรือถ้าจะให้ถูกต้องกว่าเป็นกลุ่มหมู่เกาะเรียงรายต่อกันที่ถูกดันขึ้นมาโดยแผ่นพื้นมหาสมุทรอินเดียที่เคลื่อนไปข้างหน้า ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ หมู่เกาะรูปโค้งอันประกอบด้วยหมู่เกาะซุนดา ซึ่งมี เกาะสุมาตรา ซาวา บาห์ลี ลอมบ็อก และ ซุมบาวา แต่นอกโค้งวงนี้ยังมีโค้งอีกวงหนึ่งที่ส่วนใหญ่จะอยู่ใต้น้ำ โผล่ให้เห็นเพียงยอดทางตะวันตกของเกาะสุมาตราโดยมีร่องลึกด้านนอกของส่วนโค้งอันเป็นลักษณะเฉพาะ ที่ขอบนอกด้านตะวันออกมีหมู่เกาะรูปโค้งที่น่าตื่นตาตื่นใจอีกหมู่หนึ่ง ซึ่งเกิดจากการปะทะของภูเขาไฟ คือหมู่เกาะฟิลิปปินส์ และมีร่องลึกตามแนวด้านนอกด้วยเช่นกันตรงที่แผ่นพื้นแปซิฟิกดูเหมือนจะม้วนลงเวลาขยายตัว เส้นกั้นเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้านเหนือเป็นขุนเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อนของเทือกเขาหิมาลัยด้านตะวันออก ซึ่งแทบจะผ่านเข้าไปไม่ได้ ที่นี่เป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำที่ยาวที่สุดของภูมิภาค

ภายในเส้นเขตแดนดังกล่าวมีสิ่งที่นักภูมิศาสตร์โบราณเรียกว่าซุนดาบก และนักภูมิศาสตร์ทางทะเลเรียกว่าซันฮินได้น้ำซุนดาเป็นช่วงทะเลน้ำตื้นตั้งแต่อ่าวสยามจนถึงทะเลชวา เมื่อหนึ่งหมื่นห้าพันปีมานี้เอง ระดับน้ำบริเวณนี้ต่ำกว่าปัจจุบันสองร้อยเมตรและซันฮินทั้งชั้นนี้เป็นผืนดินเชื่อมสุมาตรา ซาวา บาห์ลีและบอร์เนียวกับแผ่นดินใหญ่ของเอเชีย บรรดาพรรณไม้และ

พรรณสัตว์ที่สำคัญๆในบริเวณนี้ได้ขยายไปยังเกาะใหญ่ๆที่กล่าวมาแล้วก่อนที่จะเกิดการแยกตัวจากแผ่นดินใหญ่ ในปัจจุบันแม้จมอยู่ใต้น้ำ ชั้นหินซุนดากียังมีบทบาทสำคัญต่อผู้คนในภูมิภาค โดยเป็นหนึ่งในบรรดาแหล่งจับปลาที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดในโลก

น้ำและป่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในสิ่งแวดล้อมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้จะเข้าถึงได้ยากมากโดยทางบก ภูมิภาคนี้ติดต่อถึงกันได้ทุกหนแห่งโดยทางน้ำ ดังนั้น ในด้านหนึ่งดินแดนแห่งนี้ก็ค่อนข้างจะปลอดภัยจากผู้คนอพยพเข้ามาเป็นกลุ่มใหญ่ หรือการบุกรุกจากเอเชียกลางซึ่งมีผลกระทบต่ออินเดียและจีน แต่อีกด้านหนึ่งก็ไม่เคยปิดกั้นพ้อค้า นักผจญภัย และเหล่านักโฆษณาชวนเชื่อ จำนวนไม่น้อยที่มาทางทะเล เส้นทางเดินเรื่อนั้นมีเพียงแต่จะมีอยู่ทั่วไปแต่ยังมีความกรุณาต่อชาวเรือเป็นอย่างมากอีกด้วย ลมที่ไม่รุนแรงนักและคาดได้ล่วงหน้า โดยลมมรสุมจะพัดจากทิศตะวันตกหรือทิศใต้ในเดือนพฤษภาคม ถึง เดือนสิงหาคม และจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือหรือตะวันออกเฉียงเหนือ ในเดือนธันวาคม ถึง เดือนมีนาคม พายุมีได้เป็นอันตรายมากนักต่อคนเดินเรือ นอกจากชายขอบด้านตะวันออกที่ลมได้ฝนชอบพัดผ่าน โดยรวมแล้วสิ่งที่น่ากลัวกว่าคือกระแสน้ำที่เชี่ยวกรากในช่องแคบบางแห่ง อุณหภูมิของน้ำนั้นสม่ำเสมอทำให้เรือซึ่งอาจไม่รอดกลับมาหากเดินทางไปยังยุโรป หรือญี่ปุ่น สามารถเดินทางได้ดีในน้ำแถบตะวันออกเฉียงใต้เป็นเวลาหลายปี ปัจจัยทั้งหลายนี้ทำให้ท้องทะเลซึ่งมีแผ่นดินล้อมเกือบรอบแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่ชุมนุมและทางสัญจรที่เชื่อถือและเอื้ออำนวยกว่าพื้นน้ำลักษณะคล้ายกันของตะวันตก คือทะเลเมดิเตอร์เรเนียนที่ลึกกว่าและพายุรุนแรงกว่า เมื่อคำนึงถึงจำนวนไม้ที่มีมากมายตามชายฝั่งและเหมาะแก่การต่อเรือด้วยแล้ว ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับทะเลเมดิเตอร์เรเนียนระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 (Braudel 1966: 140-43) เราก็ได้ดินแดนที่เอื้อต่อกิจกรรมทางทะเลอย่างหาที่เปรียบมิได้ เรือจึงเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องใช้ธรรมดาตามบ้าน

การที่ป่าอันเป็นองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งปกคลุมไปทั่วนั้น มิได้เป็นเพราะดิน ด้วยดินที่นี่มีคุณภาพค่อนข้างต่ำเหมือนกับพื้นที่เขตร้อนส่วนใหญ่ แต่เป็นเพราะอุณหภูมิสูงและฝนชุก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ประโยชน์ทั้งจากอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีที่สูงเท่ากับที่อื่นๆในโลก และปริมาณน้ำฝนโดยรวมที่สูงกว่าภูมิภาคอื่นๆขนาดเดียวกัน (Fisher 1966: 41-42) นอกจากตอนปลายสุดทางด้านตะวันออกเฉียงใต้และด้านเหนือ (หมู่เกาะซุนดาน้อย และภาคเหนือของคาบสมุทรอินโดจีน และประเทศไทย) ที่มีฤดูแล้งที่แน่นอน ภูมิภาคนี้มีฝนตลอดทั้งปี จึงมีป่าดงดิบที่หนาแน่นไปด้วยไม้ไม่ผลัดใบปกคลุมไปทั่ว แม้ว่าไม้ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ประเภทยาง ป่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มี “ความอุดมสมบูรณ์และหลากหลายของพรรณไม้ที่ไม่มีภูมิภาคอื่นใดในโลกเทียบได้” (เพ็งอึ้ง: 43) รวมถึงไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิด ปัจจุบันนี้การพัฒนาอุตสาหกรรมและ

การที่ประชากรเพิ่มขึ้นถึง 20 เท่า ก็สามารถลดจำนวนป่าลงไปได้อย่างเช่นที่เกิดขึ้นกับยุโรป หรือ จีนในศตวรรษที่ 16 เมื่อสี่ศตวรรษที่แล้วถิ่นเพาะปลูกถาวรจะอยู่เป็นหย่อมๆ นอกนั้นก็พื้นที่ที่ปกคลุมไปด้วยป่า แต่การยังชีพที่แพร่หลายยิ่งกว่าคือการใช้ประโยชน์จากพลังฟื้นฟูชีวิตของป่าเอง โดยการทำไร่เลื่อนลอยและการเก็บของป่า แม้แต่ศูนย์กลางเมืองที่ใหญ่ที่สุดก็ดูเหมือนจะได้อาศัยประโยชน์จากไม้ต้น ไม้ไผ่ และไม้ประเภทปาล์มที่มีอยู่อย่างล้นเหลือเป็นวัสดุก่อสร้าง จนไม่เคยบันทึกว่าเป็นรายการสำคัญในค่าใช้จ่ายหรือการค้าทางทะเล ตามซานเมือง และแหล่งเพาะปลูกยังคงมีป่าไม้อยู่ เป็นทั้งทรัพยากรและอันตรายด้วย คือเป็นที่พักพิงของโจร เช่นเดียวกับ เสือ ช้าง และ สัตว์ป่าอื่นๆ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะหน่วยมนุษยชาติ

ความหลากหลายที่ชวนสับสนในเรื่องของภาษา วัฒนธรรม และศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งการเปิดกว้างในอดีตแก่การค้าขายทางน้ำจากนอกภูมิภาค เมื่อมองครั้งแรกอาจดูเหมือนว่าความพยายามที่จะสรุปความเห็นนั้นเป็นไปได้ แต่กระนั้นเมื่อเราเบนความสนใจ จากการเมืองในราชสำนัก และ “ประเพณีสำคัญ” ทางศาสนา ไปยังความเชื่อของปวงชน และระเบียบปฏิบัติทางสังคมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็อาจเห็นหลักร่วมกันได้มากขึ้น

ทั้งนี้เพราะว่าครึ่งหนึ่งของคนที่เราติดต่อกับ—พวกที่พูดภาษาซึ่งเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดในตระกูลออสโตรนีเซียน ครอบคลุมพื้นที่ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่าฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ยกเว้นปลายสุดด้านทิศตะวันออก และตะวันออกเฉียงใต้ของเวียดนาม (กลุ่มจาม) การมีบรรพบุรุษร่วมกันอาจอธิบายเรื่องนี้ได้บ้าง (ดูแผนที่ 1) ภาษาเหล่านี้เชื่อกันว่ามาจากต้นตอเดียวกัน (ภาษาโปรโตออสโตรนีเซียน) เมื่อประมาณห้าพันปีมาแล้ว โดยที่ภาษาพูดซึ่งใช้กันอย่างกว้างขวางมากกว่าแยกออกมาเมื่อไม่นานนัก ภาษาในกลุ่มมอญ – เขมร ซึ่งใช้พูดกันในเมืองพะโคและเขมรในสมัยโบราณ เมื่อก่อนนั้นใช้อย่างกว้างขวางกว่า อย่างน้อยก็บนแผ่นดินใหญ่ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เสียงสูงต่ำซึ่งภาษาในกลุ่มเวียดนามและไต (ไทย ฉาน ลาว และอื่นๆ) มีเหมือนกับภาษาจีน ครั้งหนึ่งเคยทำให้นักภาษาศาสตร์จัดว่าภาษาเหล่านี้อยู่ในกลุ่มจีน – ทิเบต แต่งานค้นคว้าเมื่อไม่นานมานี้ (Haudricourt 1953, 1954) ได้พิสูจน์ว่าเวียดนามเป็นภาษาในกลุ่มออสโตร-เอเชีย เกี่ยวโยงกับ มอญ – เขมร และพัฒนาเสียงวรรณยุกต์ขึ้นมาเมื่อไม่นานมานี้เอง ความพยายามของเบเนดิกต์ (1942, 1975) ที่แสดงว่าภาษาตระกูลไตรวมทั้งออสโตรนีเซียน อยู่ในกลุ่ม ออสโตร – ไทย ไม่เป็นที่ยอมรับกันในวงกว้าง อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าจะเป็นไปได้มาก

ยิ่งขึ้นเรื่อยๆที่จะอธิบายองค์ประกอบร่วมหลายอย่างของภาษาตระกูลต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในแง่ของการช่วยกันและกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้พูดภาษาเวียดนาม ไต และพม่าที่อพยพลงมาทางใต้ และผู้พูดภาษา มอญ – เขมร และออสโตรนีเซียนที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่นานกว่า การยืมคำที่เหมือนกันจากชาวมอญ เขมร และ จามที่มาตั้งหลักแหล่งอยู่นานแล้วก็จะอธิบายความคล้าย คลึงกันในเรื่องอื่นๆทางวัฒนธรรมเชิงสังคมอีกมากมาย ระหว่างผู้ที่เพิ่งอพยพเข้ามาไม่นานนัก และชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่นๆ

มีปัจจัยอีกสองประการที่ทำให้ลักษณะของภูมิภาคนี้เหมือนกัน ประการแรกคือการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในธรรมชาติที่เหมือนกัน ประการที่สองคือการติดต่อค้าขายอย่างคับคั่งภายในภูมิภาค

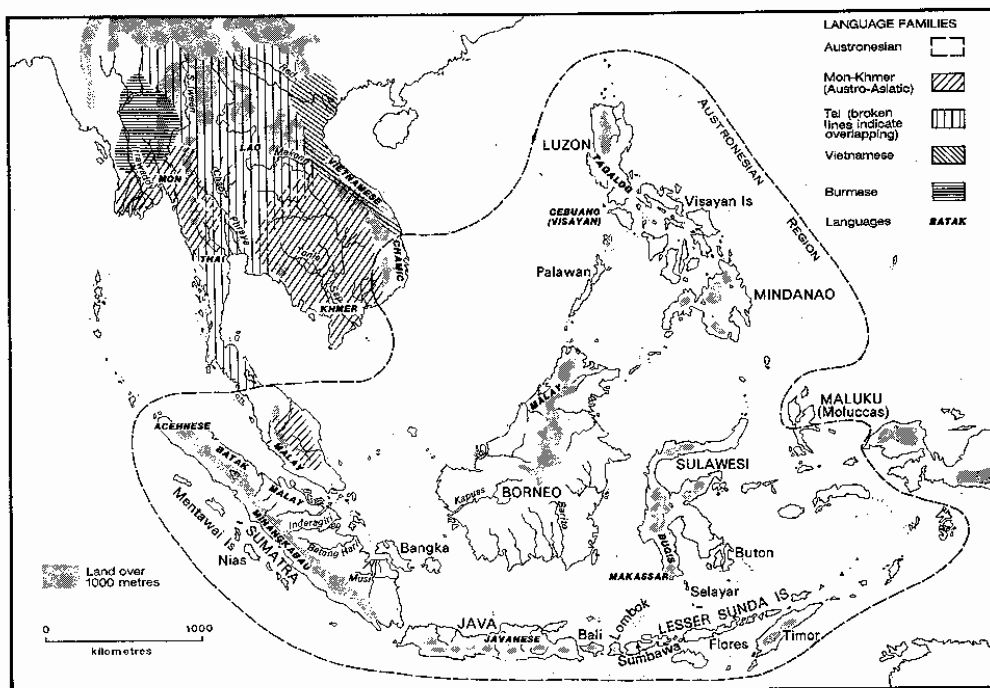
สภาพแวดล้อมที่เหมือนกัน ทำให้ อาหารประจำมีเพียงข้าว ปลา และ ผลของไม้ต่างๆประเภทปาล์ม เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่มีทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ ไม่มีประเพณีการเลี้ยงสัตว์ ดังนั้นโปรตีนที่ได้รับจากสัตว์จึงน้อยมาก ข้าวน่าจะเป็นพืชประจำถิ่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และได้เป็นอาหารหลักของคนส่วนใหญ่ในแถบนี้มาหลายพันปีแล้ว ในพื้นที่ที่กระจายกันไปไกลถึงเกาะลูซอน ซูลาเวซี ชวา สุมาตรา และบางส่วนของสยาม และ เวียดนาม การเกี่ยวข้าวนั้นเป็นงานของผู้หญิง ไม่ได้ใช้เคียว แต่ใช้แกระซึ่งเป็นเครื่องมือเฉพาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่แสดงการระต่อแม่โพสพด้วยการเก็บเกี่ยวที่ละต้น

ข้าวและปลาเป็นอาหารหลักที่มีความสำคัญ ส่วนเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากนม มีบทบาทน้อยมาก เป็นลักษณะเฉพาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับปลาร้าซึ่งใช้เป็นเครื่องปรุงแต่งข้าวที่สำคัญ รวมทั้งน้ำตาลเมาซึ่งเป็นเครื่องดื่มยอดนิยม ไม้ประเภทปาล์มใช้ปรุงอาหารเช่นเดียวกับที่ใช้ในวิถีชีวิตของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในบางแห่งใช้สาकुทำแบ่งเป็นหลัก แต่ทุกหนทุกแห่งใช้มะพร้าวและอ้อยรวมทั้งผลไม้หมักทำเหล้า ดันหมาก ซึ่งคงเป็นไม้พื้นเมืองเช่นกันให้ส่วนประกอบสำคัญในการกินหมาก ซึ่งไม่ได้เป็นแต่เพียงใช้เสพกันอย่างแพร่หลาย แต่ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการดำเนินการค้าตามแบบแผนทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การมีป่าและน้ำอย่างอุดมสมบูรณ์ในภูมิภาคที่มีประชากรเบาบาง สามารถอธิบายอีกหลายเรื่องในวิถีชีวิตของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม้ต้น ไม้ปาล์ม และไม้ไผ่ ซึ่งเป็นวัสดุที่นิยมใช้ก่อสร้าง ดูเหมือนว่าจะได้จากป่าที่ล้อมอยู่โดยรอบอย่างไม่มีวันหมดสิ้น ผู้คนในภูมิภาคนี้มักอยู่บ้านที่มีเสาสูงไม่ว่าตามที่ราบชายฝั่งเพื่อป้องกันน้ำที่ท่วมทุกปี หรือในหมู่บ้านห่างไกลบนที่สูงที่ซึ่งความปลอดภัยจากคนร้ายและสัตว์ล่าเหยื่ออาจเป็นเหตุผลสำคัญ ลักษณะสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ รูปแบบของครัวเรือน และแม้แต่โครงสร้างทางสังคมการเมืองที่เป็นลักษณะเฉพาะของ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจสืบเนื่องมาจากการปลูกสร้างแบบง่าย ๆ และการรื้อถอนบ้านไม้
หลังจากจาก ยกพื้นสูง มาปลูกใหม่

อย่างไรก็ตามสภาพแวดล้อมที่เหมือนกันก็อาจอธิบายลักษณะร่วมทั้งหมดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ การกินหมากที่แพร่หลายคงจะไม่ได้เป็นการสนองตอบที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติด้วยสาเหตุว่ามีต้นหมากอยู่ในพื้นที่ เพราะต้องนำส่วนประกอบสามอย่าง คือ ผลหมาก ใบพลู และ ปูน มาผสมกันด้วยวิธีการที่ซับซ้อนก่อนจะได้ผลที่ต้องการ เช่นเดียวกับการที่เครื่องใช้ต่างๆ เช่น แก้ว ฝอยลมที่ใช้ลูกสูบ และ กีฬาเฉพาะท้องถิ่น เช่น ชนไก่ และ ตะกร้อ รวมทั้งรูปแบบของดนตรีที่ห้องสำริดมีบทบาทเด่นที่สุด หรือรูปแบบที่คล้ายคลึงกันในการประดับร่างกายและการจำแนกประเภทก็ไม่ได้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมมากนัก ลักษณะพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวมแตกต่างไปจากเพื่อนบ้านที่กว้างใหญ่ไพศาลทั้งสอง—จีนและอินเดีย ศูนย์กลางของสิ่งทั้งหลายนี้คือแนวคิดเรื่อง “จิตวิญญาณ” ที่ให้ชีวิตแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหมด ความสำคัญของผู้หญิงในการสืบสกุล พิธีกรรม การตลาด และการเกษตร รวมทั้งความสำคัญของหนี้สินในฐานะสิ่งกำหนดการผูกพันทางสังคม

แผนที่ 1 ลักษณะทางกายภาพและกลุ่มภาษาต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ปรากฏการณ์ที่คล้ายคลึงกันเช่นนี้ควรจะอธิบายด้วยรูปแบบของการอพยพในอดีตหรือ
การติดต่อทางการค้าและการเมืองหรือไม่ เป็นเรื่องเกินขอบเขตของการศึกษานี้ สิ่งที่ผมต้องการ

จะเน้นในที่นี้ก็คือการติดต่อทางทะเลยังคงเชื่อมโยงชนชาติต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าด้วยกันอย่างแน่นแฟ้นมากกว่าอิทธิพลจากภายนอกมาจนศตวรรษที่ 17 ความจริงที่ว่าอิทธิพลของจีนและอินเดียมายังส่วนใหญ่ของดินแดนนี้โดยการค้าทางทะเล ไม่ใช่ด้วยการพิชิตหรือการตั้งอาณานิคมดูเหมือนจะประกันให้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้รักษาลักษณะเด่นของตนเองไว้ได้ แม้จะมีส่วนประกอบมากมายหลายอย่างจากศูนย์ใหญ่ๆเหล่านี้ สิ่งที่มีได้ เกิดขึ้น (นอกจากบางส่วนของเวียดนาม) ก็คือ ดินแดนต่างๆสถาปนาสัมพันธภาพอย่างใกล้ชิดกับจีนหรืออินเดียมากกว่าเพื่อนบ้านของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวจีนยังคงมอง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ไม่รวมกรณีพิเศษในเวียดนาม) โดยรวมว่าเป็น “มหาสมุทรทางใต้” (น่านน้ำหรือ ดินแดนโพ้นทะเล) ชาวอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และ มลายู เรียกดินแดนนี้ว่า “ดินแดนใต้ลม” เพราะลมมรสุมตามฤดูกาลพาเรือข้ามมหาสมุทรอินเดียมาได้ ชื่อเรียกทั้งคู่นับความจริงที่ว่าดินแดนแห่งนี้ต้องมาทางทะเล เป็นการเดินทางซึ่งยากกว่าที่ชาวตะวันออกเฉียงใต้เองเดินทางไปยังชุมทางการค้าเช่น อาณาจักรศรีวิชัย รัฐมะละกา หรือ รัฐบันเติน เมื่อผู้สังเกตการณ์คนหนึ่งบันทึกไว้ประมาณ ค.ศ. 1600 เกี่ยวกับกลุ่มหมู่เกาะนี้เป็นส่วนใหญ่ว่า “ผู้คนพวกนี้จำเป็นต้องติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ฝ่ายหนึ่งจัดส่งสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการ” (Pyrard 1619 II: 169) ก่อนการปฏิวัติการค้าในศตวรรษที่ 17 เมื่อบริษัทดัตช์อีสต์อินเดียได้สร้างเครือข่ายการเดินเรือที่สม่ำเสมอและหนาแน่นอย่างน่าพิศวงเพื่อนำผลผลิตส่วนใหญ่จากภูมิภาคนี้ส่งไปอ้อมแหลมกู๊ดโฮป ประจวบกับเป็นเวลาที่ดินเพิ่มการเดินเรือมายังดินแดนโพ้นทะเล จุดเชื่อมโยงทางการค้าภายในภูมิภาคจึงยังคงมีอิทธิพลมากกว่าสายสัมพันธ์ภายนอก

ระยะเวลาที่ผมเรียกว่า “ยุคการค้า” ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 ถึง 17 เป็นช่วงหนึ่งที่จุดเชื่อมโยงทางทะเลล่องตัวมากเป็นพิเศษ ผมจะให้เหตุผลสนับสนุนว่าเมืองท่าริมทะเลที่ติดต่อกันระหว่างกันและกันมีความสำคัญมากขึ้นในช่วงนี้โดยไม่เคยมีมาก่อนหรือตั้งแต่นั้นมา ยิ่งกว่านั้นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญที่สุดเมื่อก่อนนี้ใช้ภาษามลายู เริ่มด้วยศรีวิชัย และเมืองที่สืบทอดต่อมาได้แก่ ปาไซ มะละกา ยะโฮร์ ปัตตานี อาเจะห์ และบรูไน ภาษามลายูจึงได้กลายเป็นภาษาหลักของการค้าทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมืองค้าขายที่สำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายเมืองถูกจัดว่าเป็นเมืองมลายูเพราะพูดภาษามลายู (และนับถือศาสนาอิสลาม) ทั่วๆที่บรรพบุรุษของคนเหล่านี้ อาจเป็นชาวชวา มอญ อินเดีย จีน หรือ ฟิลิปปินส์ เป็นไปได้ที่ทาสชาวสุมาตราของมะแฉลัน พุดกับผู้คนในฟิลิปปินส์กลางเข้าใจกันได้ทันทีใน ค.ศ.1521 (Pigafetta 1524: 136–37) และเกือบสองร้อยปีหลังจากนั้น ที่คนเรือชาวอังกฤษของแดมปีเยร์ (Dampier) จะเรียนภาษามลายูที่เกาะมินดาเนา (ทางใต้ของฟิลิปปินส์) และใช้ภาษานี้ในที่ ปูลู คอนดอร์ ซึ่งอยู่ใกล้ชายฝั่งเวียดนามใต้ (Dampier 1697: 268) ในช่วงนี้คำศัพท์มลายูด้านการค้า งานช่าง และอื่นๆ หลาย

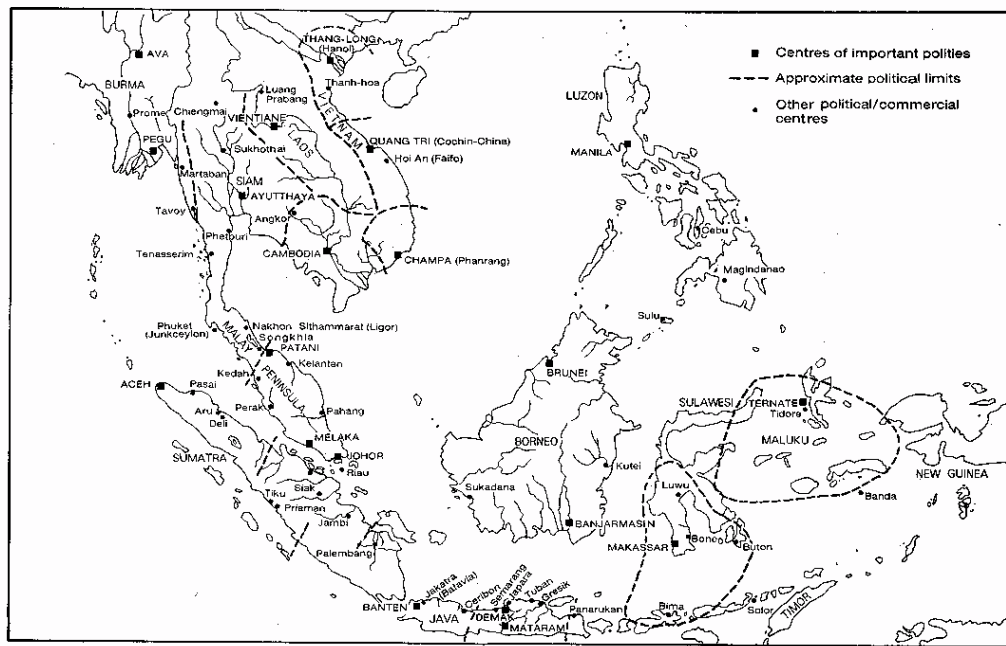
ร้อยคำเข้ามาในภาษาตากาล็อก (Wolff 1976) คำว่า *กัมปง* (*kompong*) ที่ใช้หมายถึง ศูนย์การค้าขายใหญ่ๆของเขมร เป็นคำที่มาจากภาษามลายู และชาวเวียดนามรับคำ เช่น *cù-lao* (จาก ภาษามลายู *pulau* ซึ่งมีความหมายว่า เกาะ) ในทำนองเดียวกัน ชาวยุโรปได้บันทึกว่าพบ การใช้คำมลายู เช่น *อะมอก* (*amok*) *กูดัง* (*gudang*/โรงเก็บของ) *เปราฮู* (*perahu*/เรือ) และ *กริช* (*kris*) ในเมืองพะโคหรือหงสาวดี และแม้แต่ ที่ชายฝั่งมาลาบาร์ ของอินเดีย เหมือนกับว่าเป็นคำ พื้นเมือง (Bausani 1970: 95 – 96) อย่างน้อยคนที่ทำงานเกี่ยวกับการซื้อขายและการค้าในเมือง ท่าใหญ่ๆจะต้องพูดภาษามลายูนอกเหนือจากภาษาของตนเอง

ในการกำหนดพื้นที่ใดๆ จะมีบางเขตที่มีปัญหาเรื่องบริเวณรอบๆตำแหน่งที่ตั้ง ในประการ แรกผมจึงกำหนดว่าดินแดนริมทะเลนั้นเชื่อมกันด้วยการสัญจรทางน้ำ ดังนั้นพวกชาวเขาที่อยู่ บนแผ่นดินใหญ่ไปทางเหนือจะไม่มีบทบาทมากนักในเรื่องของผม แม้ว่าหลายกลุ่มจะเชื่อมโยง ทางวัฒนธรรมกับชาวไทยที่อยู่ชายฝั่งทะเลและที่ราบภาคกลาง ตรงปลายสุดทางใต้ของดินแดน นี้ ผมใคร่ขอขีดเส้นแบ่งเขตระหว่างมาลูกู (หมู่เกาะโมลุกกะ) และ เกาะนิวกินี เพราะเมื่อข้ามเส้น นี้แล้วการค้าขายทางทะเลและความคล้ายคลึงกันทางวัฒนธรรม (แม้ว่าไม่อาจจะมองข้ามไปได้) อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าปัจจัยที่เชื่อมโยงมาลูกูกับหมู่เกาะทางตะวันตกและทางเหนือ

ส่วนเวียดนาม ซึ่งไม่อาจแย้งได้ว่ามีบทบาทสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นที่เรา กำหนดขอบเขตในปัจจุบันนี้ ปรากฏว่าเป็นปัญหามากกว่า ในเรื่องนี้ผมคนเดียวไม่สามารถพูด ด้วยความมั่นใจว่าองค์ประกอบร่วมกันของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีน้ำหนักกว่าปัจจัยที่เชื่อมโยง เวียดนามกับจีน โดยเฉพาะมณฑลใต้สุดของจีน ในเรื่องอาหาร และการบันเทิงหลายอย่าง—การ กินหมาก การชนไก่ และ การเล่นตระกร้อแบบหนึ่ง—เป็นที่แน่ชัดว่าชาวเวียดนามมีส่วนใน วัฒนธรรมร่วมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับเพื่อนบ้านบางกลุ่มในจีนตอนใต้ ผู้หญิง เวียดนามมีอิสระมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด การผลิตสินค้าพัฒนาน้อยกว่าในจีน แต่กระนั้นชีวิต ด้านการเมืองและด้านภูมิปัญญาของเวียดนาม และแม้แต่กิจวัตรพื้นฐาน เช่นมรรยาทในการ รับประทานอาหาร (ด้วยตะเกียบ) ได้ยืมจากจีนมาเป็นเวลานานแล้วก่อนศตวรรษที่ 15 ยิ่งกว่านั้น การกระจุกตัวของประชากรที่สามเหลี่ยมดินดอนปากแม่น้ำแดงใกล้เคียงกับรูปแบบที่ หนาแน่นของจีนกว่าการกระจายกันอยู่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นี่อาจจะเป็นเหตุผลว่าเหตุใด ชาวเวียดนามจึงได้เลิกปลูกบ้านแบบเสาสูงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสหัสวรรษแรกของ คริสต์ศักราช เช่นเดียวกับชาวชวาและบาลีที่ต้องทำเช่นนั้น เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นในหลาย ศตวรรษต่อมา บ้านแบบเดิมนั้นใช้ไม่มาก

เขมรและจามปา ซึ่งอยู่บนคาบสมุทรอินโดจีนตอนใต้ด้วยกันจนถึงศตวรรษที่ 15 เป็นส่วน หนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในด้านการค้าขายและวัฒนธรรม โดยไม่ต้องสงสัย เวียดนาม

ขยายอาณาเขต โดยบุกรุกดินแดนทั้งสองอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาที่เรากำลังพิจารณากันอยู่ เป็นกระบวนการสองทาง เวียดนามผู้พิชิตมิได้ลบล้างวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่เดิมในตอนใต้ จนถึงศตวรรษที่ 18 เวียดนามกลางและใต้ (ขณะนั้นเป็นอาณาจักรที่ปกครองโดยราชวงศ์เหงียน (Nguyen) ชาวยุโรปรู้จักในชื่อ โคชินจีน —ดูแผนที่ 2) ยังคงนิยมบ้านยกพื้นสูงแบบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นต้น (Borri 1663 III: D; La Bissachère 1812 I: 246) แม้ว่ารัฐเวียดนามได้ผูกพันค่อนข้างจะใกล้ชิดในด้านการค้าขาย รวมทั้งด้านวัฒนธรรมกับส่วนอื่นๆของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่าคู่แข่งทางเหนือที่ปกครองโดยราชวงศ์ตริन्ह (Trinh) ก็เป็นเรื่องไร้เหตุผลที่จะลากเส้นระหว่างสองส่วนนี้ ทั้งคู่โดยเนื้อแท้แล้วเป็นเวียดนาม และหันไปพึ่งพาจีนในฐานะต้นแบบทางวัฒนธรรม ถึงแม้เวียดนามดูเหมือนจะเคยค้ากับทางใต้ในศตวรรษที่ 12 ถึง 15 อย่างน้อยก็ดูได้จากการกระจายของเครื่องปั้นดินเผา “อันนัม” แต่ไม่ได้ทำเช่นนั้นในศตวรรษที่ 16 และ 17 “พวกนี้มีได้ลงเรือไปมะละกา แต่ไปจีน และ จามปา” (Pires 1515: 114; cf. Dampier 1699: 46; La Bissachère 1812 I: 212-19)

Map 2 Political centres in Southeast Asia c. 1600

แผนที่ 2 ศูนย์การเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประมาณ ค. ศ. 1600

สรุปได้ว่าบทบาทของเวียดนามก็คือเป็นพรมแดนระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และจีน ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญ หากเวียดนามไม่ได้ฝึกฝนบทเรียนเรื่องราชการและการทหารของจีนมาเป็นอย่างดีและพยายามต่อสู้อย่างหนักเพื่อรักษาสมภาพและอิสรภาพจากอาณาจักรกลาง (จีน) อิทธิพลทางการเมืองของจีนคงจะขยายต่อไปทางใต้ได้อย่างแน่นอนโดยใช้เส้นทางทั้งทางบกและทางทะเล เท่าที่ปรากฏ เวียดนามได้ผลักดันให้จีนไปยังดินแดนโพ้นทะเลทางทะเลเท่านั้น และเกือบจะทั้งหมดไปในฐานะของพ่อค้าผู้รักสงบ ในบางแง่มุมที่สำคัญดูเหมือนเวียดนามจะปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของโลกการค้าทางทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ส่วนใหญ่จะไม่เป็นเช่นนั้น

บทที่ 2

ความผาสุกทางกาย

เราพอจะเข้าใจได้ที่นักประวัติศาสตร์ลังเลที่จะหาสถิติจากแหล่งข้อมูลที่ไม่น่าพอใจที่สุดเพื่อใช้ในการศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนสมัยอาณานิคม เพราะการระบุตัวเลขแน่นอนอาจทำให้เข้าใจผิดได้ แต่กระนั้นหากไม่มีการกำหนดจำนวนไว้บ้าง ก็จะไม่สามารถเปรียบเทียบสมัยหนึ่งหรือพื้นที่หนึ่งกับอีกสมัยหนึ่งหรืออีกพื้นที่หนึ่งได้ หรือโยงข้อมูลเรื่องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับประวัติศาสตร์สังคมที่มีการปรับปรุงให้ทันสมัยขึ้นเรื่อยๆของภูมิภาคซึ่งศึกษาได้ดีกว่า เช่น ยุโรปหรือจีน การสร้างตัวเลขที่ชัดเจนจากหลักฐานที่ไม่ครบถ้วนและขัดแย้งกันเป็นอันตรายอย่างยิ่ง และโอกาสที่จะผิดพลาดนั้นสูงมาก แต่ปัญหาของประวัติศาสตร์สังคมยุโรปช่วงก่อนสมัยใหม่แตกต่างในแง่ของระดับมากกว่าลักษณะ (ข้อมูลขัดแย้งที่ต้องพิจารณานั้นมีมากกว่า) และปัจจุบันนี้ไม่มีใครตั้งข้อสงสัยในความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นหลังจากการรื้อในระยะเริ่มต้น เมื่อผมได้เตือนผู้อ่านให้ระวังการให้ค่าตัวเลขต่อไปนี้โดยปราศจากเงื่อนไขแล้ว ผมก็จะเริ่มด้วยปัญหาที่อาจจะสำคัญที่สุดและอาจจะยากที่สุดเรื่องกำหนดตัวเลข นั่นก็คือ จำนวนประชากร

ประชากร

ชาว สยาม พม่า และ เวียดนาม มีธรรมเนียมนับจำนวนครัวเรือนภายในราชอาณาจักรเพื่อประโยชน์ในการเก็บภาษีอากรและการระดมกำลังพล “ชาวสยาม” ลา ลูแบร์ ยืนยัน (1691: 11) “ทำบัญชีจำนวน ชาย หญิง และ เด็ก อย่างละเอียด . . . ในดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้” มีการทบทวนจำนวนทุกปี รายการสำรวจหลงเหลือมาน้อยมาก และที่ได้มีการวิเคราะห์โดยนักวิชาการสมัยใหม่น้อยลงไปอีก ยิ่งกว่านั้น ยังไม่รวมผู้ที่ได้รับยกเว้นจากการถูกเกณฑ์แรงงานด้วย เช่น ทาส เจ้าหน้าที่ด้านศาสนา และ “บุคคลนอกกฎหมาย” นอกพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร แต่จำนวนเหล่านี้เมื่อตกมาถึงเราในหोजดหมายเหตุฟ้องดินหรือจากการสอบถามของชาวต่างชาติที่มาเยือน ก็จะเป็นประโยชน์ช่วยบ่งชี้ถึงการเพิ่มและลดของประชากร ยิ่งกว่านั้น

ชาว สเปนในฟิลิปปินส์ ยังได้ประมาณการ จำนวนผู้เสียภาษี (*tributos*) ไว้เป็นระยะๆระหว่างที่ สเปนปกครองอยู่ ตั้งแต่ ค.ศ. 1591 เป็นต้นมา

ในระยะแรกวิธีหนึ่งที่จะใช้ประมาณการก็คือเปรียบเทียบกับประมาณการที่พอจะ เทียบเคียงกันได้ ในศตวรรษที่ 18 หรือ ต้นศตวรรษที่ 19 ก่อนที่จำนวนประชากรจะพุ่งสูงขึ้นใน สมัยใหม่ เพื่อหาอัตราการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวของประชากร (ดูตารางที่ 1)

อัตราการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจที่สุดในตัวเลขเหล่านี้คือการลดลงอย่างฉับพลันในชาว ภาคกลางและภาคตะวันออก เรื่องนี้ต้องอธิบายด้วยสงครามสืบราชสมบัติอันยาวนานก่อนสัญญา สงบศึก จีอันตี (Gianti) ที่ฮอลแลนด์รับรองใน ค.ศ. 1755 ว่าแม้ประชากรผู้ได้รับผลกระทบจาก สงครามอาจอพยพไปยังดินแดนที่สงบกว่า ตัวเลขที่มีอยู่ทั้งหมดแสดงว่าการเติบโตของประชากร ต่ำมาก ตรงกันข้ามอย่างชัดเจนกับการเติบโตอย่างรวดเร็วในสังคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทุกแห่ง เมื่อมีความสงบภายใน ซึ่งมักจะเป็นเพราะการแทรกแซงของเจ้าอาณานิคม การเติบโตที่รวดเร็ว และต่อเนื่องเริ่มต้นที่ฟิลิปปินส์ได้ปกครองของสเปนด้วยอัตราเพิ่มโดยเฉลี่ยกว่าร้อยละ 1 ตั้งแต่ ค.ศ. 1735 ต่อมาก็ ชาว ซึ่งคงจะเติบโตกว่าร้อยละ 1 ต่อปีหลังความสงบใน ค.ศ. 1755 จำนวน ประชากรได้เพิ่มขึ้นถึง 10 ล้านใน ค.ศ.1845 และ 20 ล้านคนใน ค.ศ.1880 (Ricklef 1986; Owen 1987 A) ในดินแดนอื่นๆส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้การสถาปนาการปกครอง อาณานิคมในศตวรรษที่ 19 และ 20 ดูเหมือนว่าจะทำให้อัตราการเติบโตของ "ประชากรในระยะ ปรับเปลี่ยน" สมัยใหม่เริ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นพิเศษ (ระหว่างร้อยละ 1 ถึง 3) ตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1800 ราชวงศ์จักรีในประเทศไทยสามารถรักษาความสงบภายในได้ดีพอสมควรซึ่งอาจเป็น เหตุผลที่จำนวนของชาวสยามเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 19 ถึงแม้ว่าจะไม่รวดเร็วเท่า ดินแดนได้อาณานิคม

แม้ว่าอัตราการเติบโตในสมัยใหม่จะสูง แต่อัตราที่ต่ำหรือติดลบสำหรับศตวรรษที่ 17 และ 18 ตามที่แสดงในตารางที่ 2 ทำให้เราต้องสันนิษฐานว่าอัตราการเติบโตในทั้งภูมิภาคนั้นต่ำมาก ผมสรุปว่าควรจะเป็นอัตราร้อยละ 0.2 ต่อปีเป็นฐานที่ใช้ประมาณการย้อนหลังจาก ค.ศ.1800 สำหรับประชากรของดินแดน ที่เราไม่มีข้อมูลดีกว่านั้น ในบางแห่งที่มีการรบกวนและความวุ่นวาย ภายใน ขั้นรุนแรงในศตวรรษที่ 17 และ 18 เช่น เขมร คาบสมุทรมลายู และ ชูลาเวซี อัตราการ เติบโตที่ต่ำกว่า คือ ร้อยละ 0.1 หรือ ศูนย์ ดูจะเหมาะสมกว่า ในตารางที่ 2 ผมได้พยายามคำนวณ ประชากรสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใน ค.ศ. 1600 โดยประมาณจำนวนอย่างรอบคอบที่สุด ด้วยการประเมินสำหรับ ค.ศ.1800 เสียก่อน ผมใช้การประเมินและการสำรวจประชากรมากมาย ของศตวรรษที่ 19 ซึ่งความน่าเชื่อถือยังเป็นที่เคลือบแคลง แล้วคำนวณย้อนไปหาตัวเลขประชากร ค.ศ. 1600 ในกรณีที่ไม่มีปรากฏตัวเลขจากสมัยเดียวกัน (ดู ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 การเติบโตของประชากรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงศตวรรษที่ 17 และ 18

ประเทศ หรือ เขต	จำนวนประชากรโดยประมาณในหลักพัน				อัตราเติบโตต่อปี
	จำนวนโดยประมาณช่วงแรกสุด		ก่อนสมัยใหม่ช่วงหลังสุด		
สยาม	1687	1,900	1822	2,790	+0.28
	(La Loubère 1691:11)		(Crawfurd 1828: 452)		
เกะห์ (มลายา)		60	1837	50	-0.08
	(Beaulieu 1666: 246)		(Newbold 1839 II: 20)		
บันเติน (ชาวตะวันตก)	1696	191 ⁿ	1815	232	+0.16
	(Pigeaud 1968: 64)		(Raffles 1817 I: 63)		
มาตารัมกลาง (ชาวกลางและ ตะวันออกไม่นับ ชายฝั่ง)	1631	3,000 ⁿ	1755	1,035 ⁿ	-0.85
	(van Goens 1656: 114, 225)		(Ricklefs 1974: 71-72, 159)		
บาห์ลี	1597	600	1815	800	+0.13
	(Lodewycksz 1598: 198)		(Raffles 1817: II ccxxxii)		
ลูซอนและวีซายา (ฟิลิปปินส์)	1591	668	1735	837	+0.16
	(Dasmariñas 1591: 8)		(ตัวเลขของโบสถ์ฝรั่งเศสใน Le Gentil)		

ⁿตัวเลขเหล่านี้ได้มาจากการคูณจำนวนของครัวเรือนที่ต้องชำระภาษีด้วย 6 การสำรวจประชากรที่มาตารัมใน ค.ศ. 1631 ระบุว่ามีการประชากร 2.5 ล้าน (Dagh-Register 1631: 37) แต่ผมถือว่าตัวเลขนี้มาจากจำนวน 500,000 ครัวเรือนเหมือนกับของวัน ฮุนส์ (Van Goens) ที่คูณด้วย 5 แทนที่จะเป็น 6 นักประวัติศาสตร์ศตวรรษที่ 17 และ 18 ยืนยันว่าจะยึดจำนวนครัวเรือนโดยประมาณที่ต่ำสุด (Schrieke 1942: 139; Ricklef 1986) ขณะที่นักประชากรศาสตร์พิจารณาย้อนกลับจากจำนวนประชากรที่สูงของปลายศตวรรษที่ 19 เชื่อว่าตัวเลขเหล่านั้นต่ำเกินไป ในที่นี้ได้ใช้ 6 เป็นตัวคูณตามผู้สังเกตการณ์ชาวฮอลันดาในศตวรรษที่ 18 นิยมใช้ เพราะครอบครัวชาวสวนมากจะใหญ่ และจะต้องคิดเผื่อส่วนของประชากรที่ไม่ต้องเสียภาษีไว้บ้าง สมมติฐานของผมที่ว่าจำนวน 500,000 ครัวเรือนนี้ไม่รวมชายฝั่งเหนือและตะวันออกตอนปลายสุดมาจากการงานของ วัน ฮุนส์ (1656: 225) ส่วน ริคเคิลฟส์ (1986) ได้กล่าวเมื่อไม่นานมานี้ว่า ตัวเลขของ ค.ศ. 1755 นั้นได้มาจากจำนวนที่ประเมินก่อนหน้านั้น แต่เขาสรุปว่าถ้าจะมีข้อแตกต่างก็ควรจะต่ำลงไปอีก

โดยรวมแล้ว ใน ค.ศ. 1600 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีคนอยู่บางตาโดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้านที่อยู่ติดกัน ความหนาแน่นโดยรวมประมาณ 5.5 คนต่อหนึ่งตาราง

กิโลเมตร แตกต่างจากเอเชียใต้ที่ความหนาแน่นประมาณ 32 และจีน (ไม่นับทิเบต) ความหนาแน่นประมาณ 37 (ตาม McEvedy and Jones 1978) ส่วนยุโรป ซึ่งอยู่ไกลออกไป ความหนาแน่นของประชากร อย่างคร่าวๆเป็นสองเท่าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ประชากรกระจุกตัวในสัดส่วนที่สูงเกินความคาดหมายตามเมืองค้าขายจำนวนมากและพื้นที่เพาะปลูกข้าวแบบนาหลุ่มอย่างเข้มข้นซึ่งอยู่กระจายกันไป—ที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดง บางส่วนของพม่าตอนบน และชวากลางและตะวันออก บาห์ลี ภาคใต้ของซูลาเวซี และบัมปังกาในลูซอน นอกบริเวณเหล่านี้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีลักษณะเป็นป่าดงดิบขนาดใหญ่ ซึ่งผลกระทบจากคนส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่ในวงของการทำไร่เลื่อนลอยเป็นหย่อมๆ ตามเชิงเขาและการเก็บผลิตผลอันหลากหลายในป่าเพื่อส่งออก เลื้อยยังคงเป็นอันตรายแม้ต่อผู้ที่พำนักอยู่ตามชนเมืองใหญ่ๆ เช่น มะละกา บันเต็น และปัตตาเวียของฮอลันดา (Ma Huan 1433: 113; Fryke 1692: 76-77; Bontius; 1629; 177- 78) เล่ากันว่าคณะทูตกอลคอนดา ของอินเดียได้ไปที่ อยุธยาพูดแบบติดตลกว่าแผ่นดินแดนของสยามจะกว้างใหญ่กว่า “พระราชแห่งกอลคอนดาเป็นราชาของผู้คน ขณะที่พระราชแห่งสยามเป็นเพียงราชาของป่าและขุน” (Gervaise 1688: 26)

อย่างไรก็ตาม ลักษณะที่น่าสนใจที่สุดของประชากรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็คือ อัตราการเติบโตที่ช้ามากในศตวรรษที่ 17 และ 18 แม้จะเทียบกับ จีน อินเดีย หรือ ยุโรป ตามมาด้วยการเติบโตอย่างสูงเป็นพิเศษในศตวรรษที่ 19 และ 20 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอาณานิคมของยุโรป ดูเหมือนไม่อาจจะอธิบายความแตกต่างนี้ได้ว่าเป็นเพราะการส่งเสริมด้านสุขภาพที่ชาวยุโรปนำเข้ามา ชาวยุโรปที่มาเยือนในระยะต้นๆประทับใจว่าสุขภาพของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ค่อนข้างดี เพิ่งจะในศตวรรษที่ 19 นี้เองที่เริ่มจะมีความแตกต่างในทางลบ

ยิ่งกว่านั้นเมื่อเปรียบเทียบกับยุโรปแล้ว การแต่งงานจะทำกันขณะอายุน้อยและเกือบทุกคนจะแต่งงาน ทั้งความรักของพ่อแม่ต่อลูกก็มักจะเป็นที่สับสนกัน แม้แอร์แวนด์ (1688: 112-13) จะอ้างว่าอัตราการตายของทารกในสยามสูงผิดปกติเพราะพ่อแม่ไม่เอาใจใส่ แต่ข้อกล่าวหาของเขาก็ขัดกันกับผู้สังเกตการณ์ส่วนใหญ่ จอห์น แอนเดอร์สัน (1826: 207-08) ยืนยันว่า “ปัจจัยยับยั้งที่แน่นอน” ในการขยายตัวของประชากร ที่แมลทัส (Malthus) ระบุไว้ไม่มีข้อใดเลยที่ใช้ได้กับชาวสุมาตราที่สุขภาพดี ซึ่งน้อยมากที่จะมีลูกเกินกว่าหกคน นักประชากรศาสตร์สมัยใหม่เชิงประวัติศาสตร์ของฟิลิปปินส์ก็ได้ข้อสรุปทำนองเดียวกันนี้ (Ng 1979: 150-52)

อาจเป็นไปได้ว่าลักษณะเฉพาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้านกามารมณ์และธรรมเนียมประเพณีเรื่องการคลอดบุตรบางประการมีผลน้อยในการลดอัตราการเกิดในช่วงนี้ (ดูบทที่ 4; Reid 1987) อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆระหว่างสมัยก่อนและสมัยนี้ในแง่การเพิ่มอย่างรวดเร็วของประชากรในสมัยใหม่อาจลดลงมาเหลือเพียงสองปัจจัย คือศาสนาและสงคราม

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรโดยประมาณสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ค.ศ. 1600 (หลักพัน)

	ประมาณ จำนวน ค.ศ.1800	การเพิ่มเทียบ เป็นร้อยละต่อปี ศตวรรษที่ 19 ^ก	ประมาณ จำนวน ค.ศ.1600	การเพิ่มคิดเป็น ร้อยละต่อปี ค.ศ.1600-1800	ความหนาแน่น ต่อ ตารางกม. ค.ศ.1600
พม่า	4,600 ^ข	0.83	3,100	0.2	4.6
ลาว (รวมอีสานของ ไทย)	1,200 ^ค	ต่ำ	1,200	0.0	2.9
สยาม (ไม่รวมอีสาน)	2,800 ^ง	0.8	1,800	0.22	5.3
เขมร-จามปา	1,500	1.3	1,230	0.1	4.5
เวียดนาม (เหนือ กลาง)	7,000 ^จ	0.34	4,700	0.2	18.0
มลายา (รวมปัตตานี)	500	1.56	500 ^ฉ	0.0	3.4
สุมาตรา	3,500 ^ช	0.49	2,400	0.2	5.7
ชวา	5,000 ^ญ	1.72	4,000	0.11	30.3
บอร์เนียว	1,000	0.83	670	0.2	0.9
ซูลาเวซี	1,800	0.45	1,200	0.1 ^ด	6.3
บาห์ลี	700	0.25	600	0.08	79.7
หมู่เกาะซุนดา น้อย	900	0.54	600	0.2	9.1
มาลูกู	400	0.41	275	0.2	3.7
ลูซอน และ ภูเขา	1,800	1.30	800	0.4	4.0
มินดาเนา และ ซูลู	230	0.98	150	0.2	1.5
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งสิ้นโดยประมาณ	33,000		23,000	0.2	5.7

^ก คำนวณจากการสำรวจประชากรที่เชื่อถือได้เป็นครั้งแรกซึ่งไม่ก่อน ค.ศ. 1920 ในกรณีของบอร์เนียว ซูลาเวซี มาลูกู และหมู่เกาะซุนดาน้อย (Ried 1987: 47)

^ข Burney (1842) คำนวณจากจำนวนคนในพม่า ค.ศ. 1783 ซึ่งระบุว่าตอนนั้นมีประชากรอยู่ประมาณ 4,209,000 คน (รวม “ชาวป่า” 830,000 คน และ พวกงาน 1,069,600 คน) ในพม่าไม่รวมยะไข่ รายการใน

ค.ศ.1826 แสดงว่ามีการ เพิ่มขึ้นน้อยมาก รายละเอียดของการสำรวจทั้งสองครั้งปรากฏอยู่ในงานของ Trager and Koenig 1979: 400—06

^ก จำนวนที่คำนวณไว้สูงสำหรับลาว (ลานช้าง) ได้มาจากตัวเลขใน ค.ศ. 1376 และ รวบรวม ค.ศ.1640 ดู Wyatt 1984: 83, 121

^ข Skinner (1957: 68) ได้สรุปจำนวนประชากรในศตวรรษที่ 19 ไว้ให้ดูได้อย่างสะดวก

^ค เปรียบเทียบ Woodside (1971: 158--59) กับ Crawford (1828: 526—28) แม้จะเผื่อสำหรับพวก ชาวเขา หนึ่งในล้านคนที่อยู่นอกบัญชีผู้เสียภาษี จำนวนของชาวยุโรปอื่น ๆ รู้สึกราวจะสูงเกินไป

^ด ข้อสันนิษฐานว่าจำนวนประชากรใน ค.ศ.1600 สูงเท่ากับใน ค.ศ.1800 อาศัยตัวเลขร่วมสมัยที่สูงสำหรับประชากรของ รัฐเกดะห์ ยะโฮร์ และ ปะหัง ก่อนการจู่โจมที่ก่อความเสียหายร้ายแรง จากพวกอาละห์ ค.ศ. 1618--19 (Reid 1980: 244) และจำนวนประชากรเมืองที่สูงของปัตตานี ประมาณ ค.ศ. 1600

^ด อัตราการเติบโตในศตวรรษที่ 19 โดยเทียบเคียงแล้วต่ำ อาจเนื่องมาจากการสงครามภายในที่สุมาตรา ตะวันตก ตาปาณูลี และ อาละห์

^ด ทั้งจำนวน 3.5 ล้านคนที่ Nederburgh ประมาณไว้ใน ค.ศ. 1795 และ การสำรวจประชากรได้ 4.6 ล้าน ใน ค.ศ. 1815 จากข้ออ้างของ Raffles อาจต่ำกว่าที่เป็นจริง แต่ก็มีได้มากอย่างที่นักประชากรศาสตร์ เช่น Durand (1967) และ MacDonald (1980) ผู้เชื่อว่าอัตราการเติบโตที่สูงในศตวรรษที่ 19 โดยธรรมชาติ แล้วเป็นไปได้

^ก การเติบโตต่ำกว่าเฉลี่ยมาจากหลักฐานว่ามีการไหลออกของผู้อพยพ และ ทาส นอกเหนือจากปัจจัยปกติ

การเปลี่ยนศาสนามีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงในเรื่องอื่นๆอีกมากมายจนไม่สามารถแยกออกมาเป็นปัจจัยในความหมายแคบๆได้ เป็นต้นว่าเราได้เห็นการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็วเริ่มในฟิลิปปินส์เป็นอันดับแรกเมื่อกลางศตวรรษที่ 18 เรื่องนี้เป็นผลของค่านิยมใหม่จากคริสต์ศาสนา “สันติภาพกับสเปน” หรือการเปลี่ยนแปลงด้านเกษตรกรรม สุขอนามัย พิธีกรรม หรือ การเก็บภาษีที่ระบบการปกครองของสเปนนำเข้ามาเช่นนั้นหรือ การเปลี่ยนแปลงในค่านิยมดูเหมือนจะชัดเจนในกรณีนี้ เพราะมีรายงานโดยเฉพาะว่าหญิงชาววิซายา ก่อนหันมานับถือคริสต์ศาสนาจะทำแท้งเมื่อท้องลูกคนที่สามและท้องต่อไปเพื่อให้ครอบครัวมีขนาดเล็ก (Dasmariñas 1590A: 413; Loarca 1582: 119) แต่หลังจากเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนาแล้ว รายงานของ สเปนนั้นตรงกันข้าม มีแต่ความชื่นชม “การมีลูกดกของหญิง ฟิลิปปินส์ซึ่งยังความประหลาดใจแก่พวกเรา” (San Agostin 1720: 237; cf. Ortega 1594: 103; Bobadilla 1640: 292)

ตัวเลขจากการสำรวจประชากรในศตวรรษที่ 20 แสดงความแตกต่างที่น่าสนใจระหว่างอัตราการเกิดที่ต่ำเป็นพิเศษของพวกที่เชื่อในผีสางเทวดาในหมู่เกาะเมินตาวิ ซุมบา ตะวันออก ซูลาเวซีภาคกลาง แถบที่สูงในบอร์เนียว รวมทั้งกลุ่มเทือกเขาลูซอน และอัตรา

ประชากรที่สูงเป็นพิเศษของกลุ่มชนที่หันมานับถือคริสต์ศาสนาเมื่อไม่นานมานี้ เช่นพวกโตบาบาตะก์ นีอัล และ ชะกัตตัน โตราจา (Volkstelling 1930; Reid 1987) ในศตวรรษที่ 20 เช่นเดียวกับศตวรรษที่ 17 การเผยแผ่คริสต์ศาสนา มักได้รับการส่งเสริมจากการจัดกลุ่มผู้เปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนาใหม่ๆ ให้พำนักในชุมชนที่ตั้งในบริเวณเชิงเขาที่ทางเข้าถึง การทำเช่นนี้มักจะส่งผลให้เปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำไร่เลื่อนลอยมาเป็นการเพาะปลูกแบบถาวร เนื่องจากการไถนาเป็นงานของผู้ชาย และนิคมตามหุบเขามักจะใกล้ทั้งพื้นที่เพาะปลูกและแหล่งน้ำมากกว่าหมู่บ้านบนสันเขาที่เคยอยู่กันมาก่อน ปริมาณงานของผู้หญิงจึงลดลงไปมาก รวมทั้งความปลอดภัยที่เพิ่มขึ้นอันเป็นผลตามมา อาจเป็นปัจจัยสนับสนุนการมีครอบครัวที่ใหญ่ขึ้น

อย่างน้อยในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนเช่นนี้ การเปลี่ยนความเชื่อถือผีสงเทวดาแบบออสโตรนีเซียนมานับถือคริสต์ศาสนาดูเหมือนจะสนับสนุนให้ประชากรเพิ่มขึ้น แต่ไม่จำเป็นว่ากระบวนการที่แพร่หลายมากกว่า คือการเปลี่ยนความเชื่อถือผีสงเทวดา และความเชื่อต่างๆ ที่ได้อิทธิพลจากอินเดียมานับถือศาสนาอิสลามแบบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และพุทธศาสนานิกายเถรวาท จะมีผลเช่นเดียวกัน กระบวนการนี้เกิดในยุคการค้าช่วงต้นๆ ที่เต็มไปด้วยชีวิตชีวาและยังคงดำเนินต่อมาในจังหวัดที่แตกต่างออกไปจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนไปถือศาสนาอิสลาม หรือ พุทธศาสนา จะเกี่ยวพันกับการเพาะปลูกเป็นหลักแหล่งบริเวณหุบเขาและรัฐที่มีกษัตริย์ปกครอง การเปลี่ยนนี้ตามปกติจะดำเนินไปอย่างช้าๆ ค่อยเป็นค่อยไปจนผลกระทบต่อประชากรไม่สามารถจะประเมินได้เช่นในกรณีของการเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนาที่กล่าวมาข้างต้น ผมพูดได้แต่เพียงว่าการเปลี่ยนศาสนาอาจเป็นหนึ่งในปัจจัยที่กระตุ้นการเติบโตของประชากร โดยเฉพาะเมื่อสัมพันธ์กับขบวนการไปสู่รัฐที่ใหญ่ขึ้นและการเกษตรที่ถาวร

ปัจจัยที่สำคัญมากกว่าคือความไม่มั่นคงอันเป็นผลจากการรบกวนย่อยๆ ที่กระทำกันอย่างต่อเนื่อง สงครามเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีจำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตในสนามรบน้อยมาก วัตถุประสงค์หลักของสงครามก็เพื่อเพิ่มกำลังคนโดยตรงด้วยการจับผู้คนของชาติศัตรูมาเป็นทาสหรือเชลย หรือโดยทางอ้อมคือทำความเสียหายอย่างร้ายแรงแก่ประเทศศัตรูจนผู้คนต้องย้ายถิ่นฐานมายังประเทศตน ดังนั้นจึงไม่มีการสูญเสียชีวิตโดยเปล่าประโยชน์ในการรบ แต่การหยุดชะงัก และความไม่แน่นอนอันเกิดจากสงครามเป็นปัจจัยสำคัญในเรื่องจำนวนประชากร รัฐใหญ่ๆ เกณฑ์ประชากรชายในสัดส่วนที่มากพอสมควรมาเข้ากองทัพที่ใหญ่และไร้ระเบียบโดยไม่มีระเบียบให้อย่างพอเพียงทั้งแก่ทหาร หรือ ครอบครัวที่ทิ้งไว้ข้างหลัง เชลยนับพันถูกบังคับให้เดินตามกองทัพพม่าและสยามที่ได้ชัยชนะ หรือส่งไปทางเรือโดย

พวกอาเจห์ และมะกัสซาร์ ความสูญเสียระหว่างการเดินทางนี้มากจนไม่สามารถคำนวณได้ บางทีปัจจัยที่สำคัญมากกว่าในแง่จำนวนประชากรคือความจำเป็นที่จะต้องอยู่ในความพร้อมที่จะหลบหนีในยามที่มีเรื่องวุ่นวาย นี่ก็อาจหมายถึงการหลีกเลี่ยงการมีลูกอีกอย่างน้อยก็จนกว่าลูกๆที่มีอยู่แล้วจะสามารถวิ่งหนีได้เอง

ตามที่แสดงไว้ในตารางที่ 1 การลดลงอย่างเห็นได้ชัดเกิดขึ้นก่อนการสงบศึกจีอันตี ค.ศ. 1755 ซึ่งได้ยุติการรบพุ่งที่ยืดเยื้อถึง 80 ปีระหว่างผู้ที่ต่างก็อ้างสิทธิในบัลลังก์ของมาตารัม ที่ว่าสงครามเป็นสาเหตุหลักของการลดจำนวนประชากร มีผู้สังเกตการณ์ร่วมสมัยจำนวนมากสนับสนุน ในดินแดนที่ห่างไกลทะเล กษัตริย์ชาวราชายานต่อผู้สำเร็จราชการมอสเซล ว่า “บรรดาครอบครัวที่อยู่แถบนั้นก่อนความวุ่นวาย ปัจจุบันเหลืออยู่ไม่ถึงหนึ่งในสี่” (Mossel 1757 อ้าง Schrieke 1942: 152) ส่วนตามบริเวณชายฝั่งทะเล “ผู้คนที่อยู่ที่นี่ก่อนกบฏจีนเหลือเพียงครึ่งเดียว เห็นได้จากปามะพร้าวที่มีค่าตามชายฝั่งทะเลถูกทอดทิ้ง” (Hartingh 1759, อ้าง; also Ricklefs 1986: 9-10; Stavorinus 1798 III: 336-40)

ในพื้นที่เพาะปลูกข้าวแบบนารวมลุ่ม มีคนอยู่หนาแน่น การสูญเสียประชากรส่วนใหญ่เกิดจากการทำลายธัญญาหาร ไม่ว่าจะเป็นกบฏในสงคราม หรือ เนื่องจากการเป็นทางผ่านของทหารนับพัน ในการรบของสุลต่าน อางุง (Agung) ค.ศ. 1620-25 กับดินแดนชายฝั่งของชาวตะวันตก และมาดูรา ทหารแปดหมื่นคนล้อมสุระบายา และเมืองใกล้เคียงเป็นระยะๆอยู่ห้าปี ทำลายผลผลิตข้าว แม้กระทั่งวางยาพิษและกันแม่น้ำในเมือง (de Graaf 1958: 77-97) Dagh-Register ได้บันทึกว่าหลังปฏิบัติการรบเหล่านี้ “ในสุระบายาจำนวนคนประมาณ ห้าหมื่น ถึงหกหมื่น มีเหลือไม่เกิน 500 คน นอกนั้นล้มตายหรือหลบหนีไปเพราะความทุกข์ยากและความอดอยาก” (อ้าง Schrieke 1942: 148) แม้แต่ทางด้าน มาตารัมก็คงจะสูญเสียอย่างมาก ไม่เพียงจากความอดอยากและโรคภัยไข้เจ็บที่กลุ่มรุมพวกที่มาปิดล้อมปัตตาเวีย และทำให้ไม่ประสบความสำเร็จระหว่าง ค.ศ. 1628 – 29 แต่จาก “การขาดกำลังคนจนไม่สามารถนำน้ำเข้านาข้าวได้” ระหว่างทำสงครามกับมาดูราใน ค.ศ. 1624 มีผลให้พื้นที่ทำนาขนาดใหญ่ในมาตารัมเองแห้งแล้ง (อ้าง de Graaf 1958: 90, และ 151)

รูปแบบประชากรของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนยุคอาณานิคม ดูเหมือนจะห่างไกลจากเส้นโค้งของอัตราเติบโตที่สม่ำเสมอแต่ต้นอันเป็นผลของการคาดคะเนย้อนหลัง เมื่อมีเสถียรภาพพอสมควรโดยทั่วไป การแต่งงานในวัยเยาว์ รวมทั้งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ และสุขภาพที่ดีพอสมควร อัตราการเติบโตของประชากรก็จะพุ่งสูง อย่างน้อยก็ในบรรดาผู้ทำนาลุ่มและผู้ค้าขายในเมืองตามกลุ่มและชายฝั่ง แต่ประชากรก็จะลดลงอย่างรุนแรงเช่นกันเมื่อพื้นที่เหล่านี้ถูกทิ้งร้างว่างเปล่าจากการเคลื่อนย้ายของกองทัพ เป็นไปได้ว่าชาวได้ผ่านช่วงเวลา

ประชากรลดลงเช่นนี้หลายครั้งในระยะสามร้อยปีทีุ่่นวายก่อน ค.ศ. 1755 แต่ที่แน่นอนก็คือระหว่าง ค.ศ.1675 – 1755 สยามคงจะเสียประชากรส่วนใหญ่ไปเมื่อถูกพม่าทำลายระหว่าง ค.ศ.1549 – 69 และอีกครั้งหนึ่งในทศวรรษ 1760 ยังผลให้มีการเสียชีวิตอย่างมากมาจากการอดอยากและโรคภัยไข้เจ็บรวมทั้งการกวาดต้อนผู้คนไป (Wood 1924: 146; Turpin 1771: 156 – 78; Wyatt 1984: 99, 136 – 37) ในพม่าตอนล่าง ประชากรลดลงอย่างมากสองครั้งหลังจากที่ชาวมอญในหงสาวดีประสบความพ่ายแพ้อย่างยับเยินด้วยน้ำมือของกษัตริย์พม่าใน ค.ศ.1598 และ 1757 ตามลำดับ (Jarric 1608: 618 – 26; Lieberman 1984: 45, 248) มลายู ก็เช่นเดียวกันได้เสียประชากรไปมากอันเป็นผลจากการสู้รบกับอาเจะห์ ระหว่าง ค.ศ.1618 – 24

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้าเป็นดินแดนที่มีประชากรยี่สิบล้านกว่าคนกระจ่ายกันอยู่ ความหนาแน่นแตกต่างกันไปในพื้นที่กว้างใหญ่ที่ปกคลุมไปด้วยป่า ผู้คนเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจุกตัวเป็นหย่อมๆในพื้นที่เพาะปลูกข้าวแบบนาลุ่ม และเมืองที่มีการค้าขายทางทะเล เมื่อเทียบกับประชากรทั้งหมดแล้วก็เป็นสัดส่วนที่สูงเป็นพิเศษ (Reid 1980) ปัจจัยหลักที่ทำให้จำนวนประชากรต่ำคือชีวิตไม่ปลอดภัยในสภาพที่มีการถูกโจมตีและการสู้รบบ่อยครั้ง แต่ก็สูงขึ้นอย่างรวดเร็วโดยการอพยพและเพิ่มขึ้นตามธรรมชาติในพื้นที่ที่เชื่อได้ว่ามีเสถียรภาพ

รูปแบบการเกษตร

พืชที่ควรเพาะและปลูกด้วยความอุตสาหะคือ ข้าว ข้าวโพด หัวมันต่างๆ มันเทศ เผือก และ ถั่วลิสง . . . เพื่อประเทศจะได้เจริญรุ่งเรือง และ สินค้าทุกอย่างจะได้มีราคาถูก

— Hikayat Banjar: 374

ข้าวเป็นอาหารหลักและผลิตผลการเกษตรที่สำคัญอย่างยิ่งยวดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาหารหลักอื่นๆเช่น เผือก มัน สาหร่าย และ ข้าวฟ่าง ดูเหมือนจะนำหน้าข้าวอย่างน้อยในบริเวณหมู่เกาะ (Ishige 1980: 331 – 37) แต่พอถึงศตวรรษที่ 15 ข้าวก็ได้กลายมาเป็นพืชที่นิยมกันในพื้นที่ที่ปลูกได้สะดวก นอกจากในเกาะที่แห้งแล้งหรือไม่อุดมสมบูรณ์ด้านตะวันออก เช่น ติมอร์ โมลุกกะเหนือ หมู่เกาะอาลู บุตุน และ เซลยาตาร์ เท่านั้นที่ผู้คนต้องอาศัย สาหร่าย (ได้จากต้นสาหร่าย ซึ่งมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Metroxylon* ที่ขึ้นตามธรรมชาติในป่าของกลุ่มหมู่เกาะ) หรือหัวเผือกหัวมันซึ่งเป็นแหล่งสำคัญของคาลอรี เมื่อมีการนำข้าวโพดเข้ามาจากเม็กซิโกในศตวรรษที่ 16 พื้นที่เช่นนี้ก็ได้เพิ่มพืชอันมีค่าที่ปลูกในที่สูงเข้าในรายการของอาหารหลัก ประมาณ ค.ศ. 1540 ข้าวโพดได้

เข้ามาที่มาลูกแล้ว (Galvão 1544: 132) อาจเป็นได้ว่าคณะสำรวจชาวเวดรา (Saavedra) นำเข้ามา ใน ค.ศ. 1527 – 28

สำหรับพื้นที่รอบนอกที่ทำไร่เลื่อนลอยส่วนใหญ่ต้องพึ่งฝนซึ่งไม่แน่นอน การบริโภคข้าวเป็นความฟุ่มเฟือยในฤดูเก็บเกี่ยว “ข้าวเป็นอาหารหลักที่หมู่เกาะเหล่านี้ (ฟิลิปปินส์) มีอยู่สองสามเกาะ (ลูซอนกลาง ปาโน) ที่เก็บเกี่ยวได้ในปริมาณพอบริโภคตลอดปี ที่เหลือจะมีชีวิตอยู่ด้วยข้าวฟ่าง โบโรนา (borona) กล้วยปิ้ง รากไม้บางชนิดที่คล้ายมันเทศ มีชื่อว่า โอโรปีซา (oropisa) รวมทั้งมันหัวชนิดต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ในแต่ละปี” (Artieda 1573: 201 – 02)

แดมปีเยร์ (1697: 213 – 14) กล่าวไว้เหมือนกันว่าคนจนในมินดาเนาต้องกินสาकुสามถึงสี่เดือนในหนึ่งปี ตามพื้นที่ที่เป็นปลักตมส่วนใหญ่ ต้นสาकुซึ่งให้แป้งเกือบจะล้วนๆหลังจากที่ ต้ม กรอง แล้วตากแห้ง มีเพียงพอสำหรับทุกคนที่ต้องการ ส่วนชายฝั่งทะเลและเกาะเล็กๆก็มักมีสาเกหลากหลายพันธุ์เป็นทางเลือก มาร์สเดน (1783: 64) ตั้งข้อสังเกตว่าหากปลูกข้าวไม่ได้ผลชาวสุมาตราจะหันไปพึ่ง “พวกหัวมันและรากไม้ป่า สมุนไพร และใบไม้ต่างๆซึ่งป่ามีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในทุกฤดูกาล . . . ฉะนั้น . . . ความล้มเหลวในผลผลิตของพืชพันธุ์ธัญญาหารไม่เคยมีผลร้ายแรงติดตามมาเช่นที่ประสบกันในประเทศที่พัฒนามากว่า และชาติที่ตระเตรียมรอบคอบมากกว่า” นอกเสียว่าจะเป็นผลมาจากสงคราม ความอดอยากดูเหมือนจะไม่ได้ทำลายล้างชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นชาวอินเดียนและชาวจีนในช่วงเวลาเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพวกที่ร่ำรวยนิยมกินข้าวเป็นประจำ จึงมักดูถูกอาหารหลักอื่นๆ เพื่อเหยียดหยามชาวบูตัน ศัตรูของมะกัสซาร์ระหว่างสงครามในทศวรรษ 1660 กวีชาวมะกัสซาร์คนหนึ่งเย้ยหยันพวกนี้ว่าเป็น “ผู้บูชาข้าวโพด” และ “ผู้บูชาหัวมัน” (Amin 1670: 104 – 05)

ในศตวรรษที่ 16 วิธีการปลูกข้าวที่สำคัญสามวิธีได้ใช้กันอยู่แล้วในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งได้แก่ การทำไร่เลื่อนลอยตามลาดเขาเตี้ยๆ การหว่านเมล็ดพันธุ์บนที่ราบน้ำท่วมถึง และการย้ายกล้าไปปักดำในผืนนาที่มีคันกันและไถคราดไว้แล้ว โบสรัป (1965) และ คนอื่นๆ ได้ชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจจะใช้วิธีใดมีได้ขึ้นกับความรู้ด้านวิธีการ เพราะทั้งสามวิธีเป็นที่รู้กันทั่วไปและมักใช้กันทั้งสามวิธี เหตุผลของโบสรัป ที่ว่าการเปลี่ยนจากการทำไร่เลื่อนลอยซึ่งใช้ที่ดินอย่างกว้างขวางไปเป็นการปลูกข้าวแบบนาหลุ่มมากกว่า เกิดขึ้นเพราะแรงกดดันของประชากรเป็นคำตอบเพียงบางส่วนเท่านั้น เมื่ออัตราส่วนของคนที่ดินในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงนี้ต่ำ ตามทฤษฎีแล้วก็เป็นไปได้ว่าทุกคนจะยังชีพได้ด้วยการทำไร่เลื่อนลอย แต่เรารู้ว่ามีการทدنน้ำเข้าที่นาถาวรในเขตจอกเซ (Kyaukse) ของพม่า และในชาวตะวันออก อย่างน้อยก็ตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 (Setten der Meer 1979; Luce 1940) ที่จริงแล้ว รูปแบบของการเพาะปลูกในอันดับแรกถูกกำหนดโดยลักษณะทางกายภาพของแต่ละพื้นที่ แรงกดดันของประชากรเป็นเพียงสาเหตุรอง

การทำไร่เลื่อนลอย ซึ่งได้แก่การถางป่าและเผาเป็นหย่อมๆแต่ละปีหมุนเวียนกันไป เหมาะกับพื้นที่ลาดเอียงส่วนใหญ่ที่มีการระบายน้ำดีพอสมควร ตามคำบรรยายสภาพในมาลากู (Galvão 1544: 132 – 33) “ที่นา . . . ดินไม่ดีเลย เมื่อหว่านไปหนึ่งปีต้องว่างเว้นไปสองปี ถ้าต้องการจะเก็บเกี่ยวอีกครั้งหนึ่ง . . . มีการถางป่าแล้วเผา และใช้ไม้ปลายแหลมเจาะดินเป็นหลุมเล็กๆ หยอดเมล็ดลงไปสองสามเมล็ด แล้วจะใช้มือหรือเท้ากลบหลุม” มีการบรรยายทำนองเดียวกันนี้เรื่องการเพาะปลูกด้วยวิธีถางป่าและเผา จากลูซอน และ วิชายา (Sande 1576: 67; Alcina 1668 III: 89 – 90) และคงจะต้องเป็นวิธีที่ใช้ทั่วไปในพื้นที่ลาดหรือที่ดอนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่ในปัจจุบันที่มีชื่อในการทำนาแบบขั้นบันได พจนานุกรมภาษาตากาล็อก ค.ศ. 1613 เล่มหนึ่ง ได้บรรจุคำต่างๆกัน 22 คำสำหรับเรียกเมล็ดข้าวเปลือก (Scott 1982: 525) ในการผลิตข้าวครั้งหนึ่งให้ได้เกินกว่าความต้องการของครอบครัวชาวนาตลอดทั้งปีในปริมาณมาก วิธีทำไร่แบบถางแล้วเผาเป็นวิธีที่ใช้แรงงานน้อยที่สุด (Hanks 1972: 56 – 62) ข้าวภูเขาแบบนี้ได้ส่งออกจากภาคเหนือของเวียดนามไปยังจีนในศตวรรษที่ 18 (Horta 1766: 234) และอาจส่งจากแถบเดลีพื้นที่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของสุมาตราไปยังอาเจะห์ในศตวรรษที่ 17 (Ito 1984: 361 – 63) ข้อเสียของการทำไร่เลื่อนลอยก็คือ สารอาหารที่ดินได้เพิ่มจากการเผาในตอนต้นจะถูกฝนชะล้างไปภายในหนึ่งหรือสองฤดู ดังนั้นต้องมีการสร้างไร่น้อยอยู่ตลอดเวลา วงจรการโยกย้ายประกอบกับผลผลิตต่อเอเคอร์ที่เทียบแล้วค่อนข้างต่ำ กำหนดระดับความหนาแน่นของประชากรไม่ให้เกิน 20 หรือ 30 คน ต่อหนึ่งตารางกิโลเมตร แม้เป็นไปได้ว่าจะมีข้าวส่วนเกินในปริมาณสูง แต่ระบบก็ทำให้ยากที่จะรวบรวมข้าวที่เกินเช่นนั้นเพื่อส่งออกหรือการเติบโตของเมือง

วิธีปลูกอีกวิธีหนึ่งที่ให้ผลผลิตมากกว่าในแง่ของแรงงานที่ลงไปคือหว่านเมล็ดพันธุ์ลงยังที่ราบน้ำท่วมถึงก่อนที่น้ำจะไหลท่วม แฮ็งส์ (1972: 64) ได้คำนวณว่าวิธีนี้ให้ผลผลิตเพียงพอที่จะเลี้ยงชาวนาเป็นเวลา 38 เท่าของจำนวนวันที่ใช้ในการปลูก (เมื่อเทียบกับ 9 เท่าสำหรับการทำไร่เลื่อนลอย) แม่น้ำเองก็พาสารอาหารมาด้วยเมื่อน้ำล้นฝั่งในแต่ละปี ดังนั้นจึงสามารถได้ผลผลิตสูงจากสายพันธุ์ข้าวที่ปรับให้โตเร็วในน้ำโดยลงแรงไปน้อยที่สุด ชาวเปอร์เซียผู้หนึ่งในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาภาคกลางของสยามได้บันทึกไว้ดังนี้ (Ibrahim 1688: 153 – 54)

พวกเขาปลูกข้าวด้วยวิธีนี้ เมื่อได้เวลาที่จะเพาะปลูก ก็จะไถดินอย่างลวกๆและหว่านเมล็ดพันธุ์ไปทั่วผืนดิน แล้วก็ทิ้งไว้รอธรรมชาติจัดการให้เป็นผล ลมมรสุมจะมาทันทีที่ไถเสร็จ แล้วน้ำก็จะท่วมไปด้วยน้ำ น้ำในนาจะสูงขึ้นทุกวันจนในที่สุดก็เจิ่งนองไปทั่ว เมล็ดพันธุ์ได้น้ำกลายเป็นต้นพืชสีเขียวและโผล่ขึ้นมาเหนือพื้นดิน อันที่จริงแล้วต้นข้าวติดตัวจนสูงถึง 5 หรือ 6 ศอก เมื่อข้าวแก่ได้ที่ พวกชาวนา ก็จะกลับมาทางเรือและเก็บเกี่ยว

สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เอื้ออำนวยเช่นเดียวกันนี้ยังได้ให้ผลผลิตข้าวสูงมากจากที่ราบลุ่ม ทะเลสาบของเขมร (Couto, อ้าง Groslier 1958: 73 – 74; Ishii 1971: 170) จากตอนล่างของ แม่น้ำหงสาวดี และ สาละวิน ของพม่า (Barbosa 1518 II: 153; Lieberman 1984: 18) และแม่น้ำ สายเล็กๆอีกมากมายในยะไข่ คาบสมุทรมลายูตะวันออก และ เวียดนาม

ในศตวรรษที่ 17 ภาคกลางของสยามยังมีป่าอยู่เป็นส่วนใหญ่และสินค้าส่งออกอันดับแรก ของภาคนี้ไม่ใช่ข้าวแต่เป็นหนังวัว แต่อย่างไรก็ตามผลผลิตที่สูง เพราะน้ำท่วมประจำปีทำให้ได้ ข้าวเกินต้องการเป็นจำนวนมากสำหรับกรุงศรีอยุธยา (ซึ่งอาจมีประชากรมากกว่าร้อยละ 10 ของ ภาคกลางของสยาม) และสามารถส่งข้าวออกเมื่อต้องการ มีเรื่องเล่ากันว่าประมาณ ค.ศ.1500 สยามส่งเรือสำเภา 30 ลำบรรทุกข้าวไปมะละกาทุกปี (Pires 1515: 107) เนื่องจากเรารู้ว่าเรือ สำเภาในศตวรรษที่ 16 บรรทุกข้าวโดยเฉลี่ยได้ 400 – 500 เมตริกตัน (Manguin 1980: 268; Bouchon 1979: 143) เราสามารถประมาณได้ว่าสยามส่งข้าวออกทั้งหมดกว่า 10,000 ตัน ทำเรือที่หงสาวดีส่งเรือบรรทุกข้าวอย่างน้อย 40 ลำ (อาจเป็นข้าว 14,000 ตัน) ไปยังปาไซ เปตริ และ มะละกา (Pires 1515: 98; Bouchon 1979: 139) เมื่อตอนต้นศตวรรษ แต่หลังจากพม่า พิซิต หงสาวดีผลิตส่วนเกินปริมาณมากจากสามเหลี่ยมดินดอนที่น้ำท่วมทุกปี จะถูกส่งขึ้นไป ตามแม่น้ำอิรวดียังเมืองหลวงของพม่า ในศตวรรษที่ 18 เรือแม่น้ำ “หลายพันลำ” ล่องค้าขาย ภายในประเทศ (Symes 1827 II: 64 – 65) เขมรสามารถส่งข้าวออกประมาณ 7,000 ตันต่อปี ใน ราวๆ ค.ศ.1600 (Mandelslo 1662: 106) ซึ่งตามปกติจะส่งไปปัตตานี ปะหัง และบรูไน ส่วน สงขลาและนครศรีธรรมราช ส่งข้าวออก 800 ตันต่อปีไปยังปัตตานีและ ปะหังประมาณ ค.ศ.1620 (van Hasell 1620: 647)

อย่างไรก็ตาม ผู้ส่งข้าวออกที่ใหญ่ที่สุดคือชาว และวิธีที่ใช้โดยทั่วไปคือวิธีที่สาม—หวาน เมล็ดพันธุ์ลงไปในพื้นที่ใดคราด มีคันกั้นและควบคุมระดับน้ำอย่างระมัดระวัง วิธีทำนาลุ่มนี้มี คำบรรยายตามที่ทำกันในลูซอนดังต่อไปนี้

พวกเขาจะเอาเมล็ดพันธุ์ 1 ตะกร้าไปแช่ในแม่น้ำ หลังจากนั้นก็เอาตะกร้าขึ้นจากน้ำ คัดเมล็ดที่ไม่ดีและไม่งอก ทิ้งไป ที่เหลือก็จะโรยบนตะแกรงไม้ไผ่เอาดินกลบ แล้ววางไว้ในที่เมล็ดจะชุ่มน้ำอยู่เสมอ หลังจากเมล็ดที่งอก เจริญเติบโตพอสมควรแล้ว ก็นำไปปลูกที่ละต้นเช่นการปลูกผักกาดในสเปน ด้วยวิธีนี้พวกเขาก็ได้ข้าวจำนวน มากมายในเวลาอันสั้น (Sande 1576: 67; cf. Scott 1982: 526)

การย้ายกล้าไปปลูกเช่นนี้ก็เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดจากพื้นที่นาซึ่งได้ลงแรงค่อนข้างมากในการทำ คันกั้นอย่างพิถีพิถันเพื่อให้ น้ำ (ไม่ว่าจากฝนที่ตามมาตามฤดูกาลหรือจากคลองทดน้ำ) ชังอยู่ในนา ตลอดระยะเวลาที่ข้าวเจริญเติบโต วิธีนี้ให้ผลผลิตสูงสุดต่อเฮกตาร์ของพื้นที่ แม้จะมีได้ผลตอบแทน

สูงสุดสำหรับแรงงานที่ลงไป แต่เป็นวิธีที่ต้องใช้คน และทำให้มีประชากรที่ทำการเกษตรมากกว่าอีกสองวิธีด้วย และการเก็บและส่งข้าวส่วนเกินออกก็ทำได้ง่ายมากขึ้น

ยิ่งกว่านั้นวิธีทำนาลุ่มทำให้ปลูกข้าวครั้งที่สองได้ในแต่ละปีในที่ที่มีน้ำเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำท่าซึ่งเต็มไปด้วยสารอาหารและไหลเข้ามาตามคลองทดน้ำ เมื่อถึงศตวรรษที่ 16 คลองเช่นนี้คงมีอยู่ทั่วไปแล้วในท้องที่ที่มีบ้านเรือนค่อนข้างจะหนาแน่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีหลักฐานอยู่แน่นอนในชวา ซูลาเวซีได้ ลูซอน ปาโน (เวียดนาม) พม่าตอนบน และ สยาม มีรายงานก่อนหน้านั้นใน ค.ศ. 1400 ว่าทางตะวันออกเฉียงเหนือของชวา และตอนเหนือของสุมาตรา “ข้าวจะแก่เก็บเกี่ยวได้สองครั้งในหนึ่งปี” (Ma Huan 1433: 91, 117) ขณะที่พงศาวดารพม่าหลายฉบับอ้างว่าพื้นที่ส่วนหนึ่งในบริเวณจอกเซที่มีการทดน้ำอุดมสมบูรณ์ให้ผลผลิต 3 ครั้งต่อปีในศตวรรษที่ 12 (Glass Palace Chronicle: 127) พอมาถึงปลายศตวรรษที่ 18 ระบบการทดน้ำของจอกเซอาจจะใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ครอบคลุมพื้นที่เกือบ 50,000 เฮกตาร์ (Lieberman 1984: 19) แม้ว่าพื้นที่บางแห่งจะอุดมสมบูรณ์และได้ผลผลิตจากนาหลุ่มสองครั้งต่อปีจริงๆ แต่รูปแบบที่นิยมใช้กันมากกว่าคงจะเป็นคำอธิบายสำหรับหุบเขาคาตากาเยนในลูซอน (ดูรูปที่ 1) “มีการเก็บเกี่ยวข้าวสองครั้ง ครึ่งหนึ่งใช้การทดน้ำ อีกครึ่งหนึ่งปล่อยให้ข้าวโตเอง” (Dasmarinas 1592: 251)

รูปที่ 1 ชาวฟิลิปปินส์กำลังทำงานในนา ต้นศตวรรษที่ 18 ตามที่ มูริลโล เวลาร์ด (Murillo Velarde) วาดไว้บน

แผนที่ฟิลิปปินส์ ค.ศ. 1734 ผู้หญิงที่ได้ทุนบ้านกำลังตำข้าว

ชาวมุสลิมทั้งประชากร และดินที่อุดมสมบูรณ์สำหรับการเพาะปลูกที่เข้มข้นแบบนี้ มีการกล่าวถึงนาข้าวที่เขียวชอุ่มตามชายฝั่งทะเลส่วนใหญ่ใน แถบมาตารัม (ยกยการ์ตา) และในชาวตะวันตก บริเวณ สุระบายา-มัชปาหิต และที่ราบสูงมาลัง (van Geons 1646: 52, 205, 208; Valentijn 1726 III: 282 – 86) ชาวกลางซึ่งทำการส่งข้าวออกจากเมืองท่าจาปารา เป็นผู้จัดส่งข้าวให้ มะละกา รายใหญ่ที่สุด โดยบรรทุกเรือสำเภาไป 50 – 60 ลำ (ข้าวประมาณ 15,000 ตัน) ต่อปีในต้นศตวรรษที่ 16 (Araujo 1510: 28) รัฐบาลปารายังเป็นผู้จัดส่งอาหารรายสำคัญแก่ บันจาร์มาซิน มาลุก และเมืองท่าใหญ่ๆของชาวตะวันตก (บันเต็น และ จากาตาร์ – ปัตตาเวีย) ใน ค.ศ. 1615 ชาวฮอลันดาประมาณว่าสามารถซื้อข้าวได้ 2,000 ตัน ต่อปี ในจาปารา (van Geons 1656: 181) ชาวตะวันตกซึ่งส่งออกไปยังหมู่เกาะโมลุกกะ และหมู่เกาะซุนดาน้อย เป็นส่วนใหญ่ สามารถส่งข้าวปีละ 2,000 - 4,000 ตันให้เมืองสุระบายาราวๆ ค.ศ. 1700 (Valentijn 1726 III: 300 – 01)

ข้าวคงจะเป็นสินค้าที่บรรทุกไปได้โดยไม่บรรจุหีบห่อในปริมาณมากที่สุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้สมมติฐานของวัน เลอร์ (1934: 90) ที่ว่าการค้าในแถบนี้สินค้าหลักคือของฟุ่มเฟือยที่ “สวยงามและไม่สู้จะมีค่า” ไม่มีเหตุผล ถ้าข้าวที่ส่งออกยังมีปริมาณไม่มากนัก คงเป็นเพราะข้อจำกัดทางด้านสถานที่เก็บ และการจำหน่ายมากกว่าทางด้านการผลิต เมื่อใดก็ตามที่มีตลาดข้าวใหญ่ในเมือง จะมีการพัฒนาแหล่งจัดหาอย่างรวดเร็ว—เห็นได้ชัดจากข้าวจำนวน 300 ตันต่อปีที่เคลลีในตะวันออกเฉียงเหนือในสุมาตรา (ไม่เคยเป็นพื้นที่ที่มีข้าวส่วนเกินในสมัยใหม่) สามารถจัดหาอาหารให้เมืองอาเจะห์ขณะที่เจริญสูงสุดในทศวรรษ 1640 (Ito 1984: 363) เมื่อความสามารถในการนำเข้าข้าวถูกตัดทอนลงโดยการปิดล้อมของพวกฮอลันดาหรือความยากจน ก็มีการพัฒนาพื้นที่ทำนาขึ้นมาในท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว เช่นที่ชานเมืองอาเจะห์ในช่วงทศวรรษ 1650 และบันเต็นในช่วงทศวรรษ 1630 “ไม่น่าเชื่อว่าพวกเขา (ชาวบันเต็น) ได้ขุดคูน้ำและเตรียมพื้นที่ไถเป็นเป็นอย่างดี เพื่อการนี้ในเวลาสองปีที่ผ่านมา” (Hoare 1630: 89)

เรามีรายละเอียดมากขึ้นเล็กน้อยในกรณีหนึ่งที่มีเจตนาผลิตข้าวเกินเพื่อส่งออกที่ทุ่งมารสทางเหนือของมะกัสซาร์ในซูลาเวซี พื้นที่นี้ ถูกมะกัสซาร์พิชิตใน ค.ศ. 1590 และ ต่อมาที่ดินก็ถูก “แจกจ่ายเป็นหมู่บ้านและแปลงจัดสรรให้บรรดาขุนนางซึ่งต่างก็พัฒนาไร่ขนาดใหญ่ของตนที่นี่แล้วแต่ว่าจะมีบิรวารเท่าใดในแต่ละปี” (Speelman 1670 II: 11) การาเอ็ง มาโตอาเยา แห่ง ตัลโลงก์ (Karaeng Matoaya of Tallo') กษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถของมะกัสซาร์ในช่วงสองทศวรรษต่อมา ได้เห็นโอกาสที่จะดำเนินการผลิตข้าวส่วนเกินในปริมาณที่แน่นอนเพื่อส่งไปขายในโมลุกกะและนำ สินค้าเครื่องเทศอันมีค่าเข้ามาในเทียวกลับ เรื่องนี้มีรายงานใน ค.ศ. 1606 ว่า

ทั่วทั้งประเทศ ในเมืองทุกเมืองและตลาดทุกแห่ง พระองค์สร้างยุ่งางอย่างดีเก็บข้าวจนเต็ม และไม่อนุญาตให้ขายจนกว่าข้าวรุ่นใหม่จะเข้ามา เพื่อไม่ให้เกิดการขาดแคลนในปีที่ลมฟ้าอากาศไม่เป็นไปตามฤดูกาล และได้พยายามอย่างเต็มที่ที่จะดึงการค้ามายังประเทศของพระองค์ เพื่อการนี้พระองค์ได้ตั้งตัวแทนเป็นพิเศษที่บันดา และทุกปีจะส่งข้าว ผ้า และทุกอย่างที่เมืองนั้นต้องการไปให้ เพื่อแลกกับจันทน์เทศมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ และดึงพ่อค้ามายังประเทศของพระองค์บ้าง (van der Hagen 1607: 82)

กษัตริย์ผู้เฉียบแหลมองค์นี้เป็นหนึ่งในบรรดาผู้ขายข้าวรายใหญ่แก่พ่อค้าชาวยุโรปที่เดินเรือไป โมลุกกะ (West 1617: 63) กษัตริย์แห่งโกวาผู้ที่พระองค์สนับสนุนก็อยู่ในตลาดข้าวด้วยเช่นกัน และ “ที่นี่ยังมีกษัตริย์องค์อื่นๆที่ผมหวังว่าจะจัดหาให้เรา” (Throgmorton 1617: 226) อีกนัยหนึ่งก็คือพวกขุนนางมะกัสซาร์หลายคนใช้ที่ดินของตนที่มีการท่อน้ำในมารส ผลิตข้าวส่วนเกินเพื่อส่งออก ในหนึ่งเดือนชาวอังกฤษรับข้าวที่นำไป 190 เกวียน (koyang) หรือประมาณ 450 ตัน (Starverton 1618: 19) ดังนั้นในช่วงที่สูงสุด จำนวนข้าวส่งออกอาจจะเกิน 1,000 ตันต่อปี แต่ก็ลดลงอย่างรวดเร็วเพราะการเพิ่มของประชากรเมือง (Dagh – Register 1625: 179; Speelman 1670 III: 67)

การถือครองที่ดิน

แม้ว่าจะมีหย่อมการเพาะปลูกอย่างเข้มข้นเหล่านี้ทุกหนแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ก็ยังมีภูเขาที่ไม่มีการเพาะปลูกและเป็นผืนป่าอยู่ ใครที่ต้องการก็ไปแผ้วถางเอาได้

ยังมีที่ดินผืนใหญ่อยู่มากมายที่ขาดผู้เข้าไปทำไร่ไถนา จริงอยู่แต่ละหมู่บ้านหรือพื้นที่ที่มีผู้คนอยู่อาศัยมีเส้นแบ่งเขต . . . ใครก็ตามที่จะเข้ามาตั้งรกราก แม้ว่าไม่มีผู้เคยได้เห็นหรือรู้เรื่องราวของเขามาก่อน ก็จะได้รับสิทธิเลือกที่ดินตามใจชอบเท่าที่ต้องการโดยไม่ได้มีการขอให้จ่ายเงินเลยแม้แต่สตางค์เดียวหรือทำข้อตกลงแต่อย่างใด . . . ผู้ที่เข้าไปทำงานหรือเพาะปลูกในที่ดินก็ได้เป็นเจ้าของที่ดินนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าปลูกมะพร้าวหรือไม้ผล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติของเขาโดยไม่มีการโต้แย้งหรือฟ้องร้อง (Alcina 1668 III: 81)

การใช้ที่ดินเป็นการถาวร ไม่ว่าจะโดยการปลูกไม้ที่ให้ผลหรือไม้ประเภทปาล์ม หรือการเตรียมที่นา ทำคันกั้นและคลองท่อน้ำสำหรับการเพาะปลูกประจำปี เป็นสิ่งที่ใกล้เคียงที่สุดกับการมีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในที่ดินโดยสมบูรณ์ของคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยชุมชนไม่ได้สละสิทธิที่จะใช้ที่

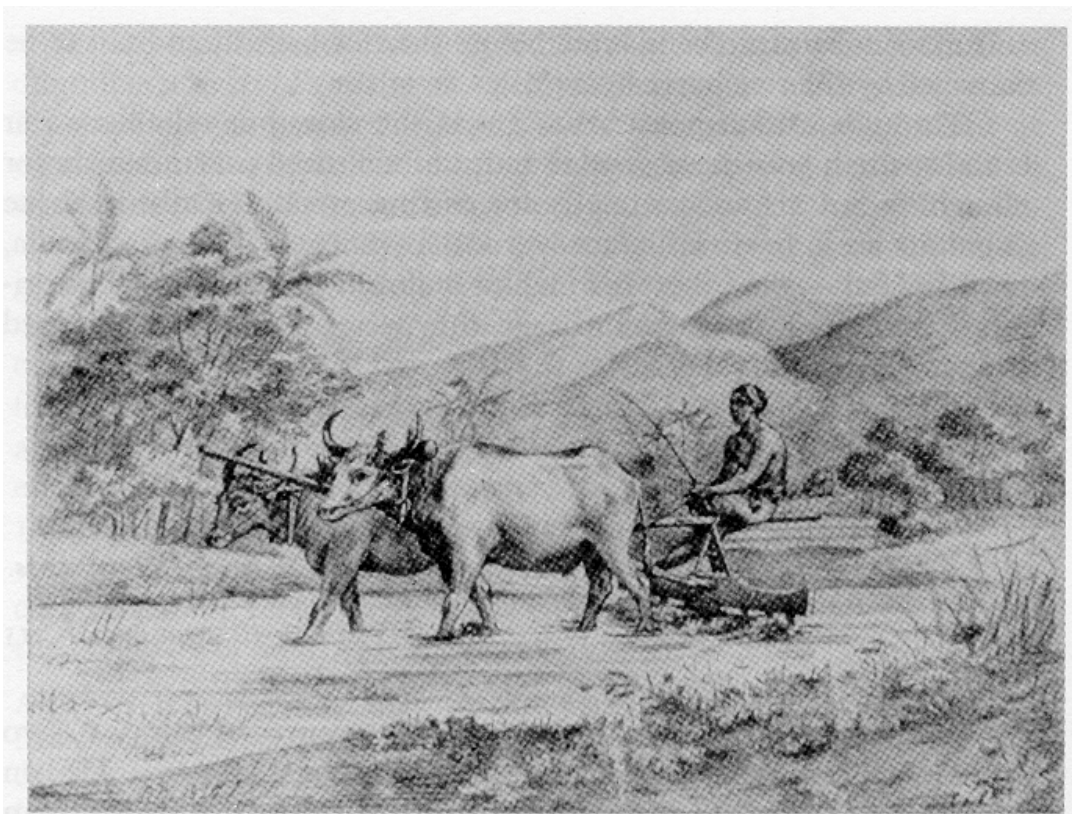
นั้นเป็นที่เลี้ยงสัตว์ หรือจัดสรรที่ใหม่ หากที่ดินถูกปล่อยให้อยู่ในสภาพไม่ได้ใช้ประโยชน์ (van Vollenhoven 1918: 95 – 105, 179 – 98, 278) ที่ดินที่ทำนาลุ่ม แม้ว่าจะอยู่ในความควบคุมของบุคคลและเป็นมรดกตกทอด แต่ที่ที่ทำไมไร่เลื่อนลอยนั้นถือว่าเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชน เช่นที่ปลาเซ็นเซีย (1589: 174 – 75) อธิบายในกรณีของลูซอน “ที่ดินที่พวกเขาได้เป็นมรดกมาจะแบ่งปันกันทั้งหมดบ้าน (*barangay*) โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่มีคลองส่งน้ำ ดังนั้นแต่ละคนจะรู้จักที่ของตน คนหมู่บ้านอื่นไม่อาจเข้ามาทำไร่ที่นั่นได้นอกจากจะซื้อหรือได้รับเป็นมรดก ที่ดินตามสันเขา (*tingues*) จะไม่แบ่งแต่เป็นของส่วนรวมทั้งหมดบ้าน” แม้กระนั้นในชาวที่มีประชากรหนาแน่น เมื่อศตวรรษที่ 19 ก็ยังมีพื้นที่ป่าซึ่งใครๆก็สามารถแผ้วถางเพื่อทำไร่เลื่อนลอยหรือการเพาะปลูกถาวรได้ (Crawford 1820 I: 277, 296 – 99, 366)

ชายแดนพื้นที่เปิดแบบนี้มิได้มีผลทำให้เกิดสังคมที่มีความเสมอภาคกัน โดยที่แต่ละครอบครัวครอบครองที่ดินขนาดที่พอทำไร่อย่างที่เราได้คาดหวังไว้ ตามปรกติครอบครัวจะใหญ่และมีผู้อาศัยจำนวนมาก ถึงแม้ว่าที่ดินในตัวเองจะมีได้เป็นทรัพยากรที่หายากหรือมีค่า แต่ก็มิมีวิธีอื่นๆหลายวิธีที่คนรวยจะงู้อะไรหรือบีบบังคับคนจนให้มารับใช้—สิทธิครอบครองที่ดินที่สะดวกกว่าสามารถทดน้ำเข้าได้ และอยู่ใกล้แม่น้ำ เป็นเจ้าของสัตว์และเครื่องมือเพื่อใช้ไถนาในที่ครอบครอง การให้ความคุ้มครอง และอุปการะ และสินสอดซึ่งเป็นเงื่อนไขสำหรับชายหนุ่มที่จะแยกตัวไปตั้งครอบครัว หลายพื้นที่ดูเหมือนว่าจะอนุญาตให้เพาะปลูกตามคำสั่งของเจ้าเมืองที่ส่งคนในอุปการะเข้าไปในป่า โดยมีขนาดเล็กหรือญาติคนหนึ่งควบคุมไป ต่อมาคนผู้นี้จะกลายเป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครองท้องถิ่น ผู้บันทึกเหตุการณ์ได้กล่าวถึงการฟื้นฟูนครศรีธรรมราชในศตวรรษที่ 15 ว่า เป็นคำสั่งที่ต่อเนื่องกันของเจ้าเมือง “นาย ก ได้รับคำสั่งให้นำคนไปและถางป่าให้เป็นนาข้าวในเขต อ” (Crystal Sands: 112 – 14) รูปแบบคล้ายกันนี้ดูเหมือนจะเกิดขึ้นในชาว (Pigeaud 1962: 87, 470 – 74)

การขาดกำลังคนเมื่อเทียบกับที่ดินดูเหมือนจะมีแนวโน้มทำให้เกิดรูปแบบสังคมที่ผู้นำมีอำนาจคล้ายบิดา สิ่งที่ยักรดาผู้แข็งแกร่งต่อสู้แย่งชิงกันได้แก่คน แทนที่จะเป็นที่ดิน ประชากรในพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่ควรจัดอยู่ในกลุ่มของผู้ที่อยู่ในอุปการะหรือข้าทาสบริวาร อย่างไรก็ตาม พรหม แดนเปิดหมายความว่าคนในอุปการะที่สิ้นหวังสามารถหนีนายที่โหดร้ายไปหาผู้อุปถัมภ์คนใหม่หรืออาศัยตามชายป่า แล้วอาจดำรงชีวิตอยู่ได้โดยเป็นพรานหรือคนนอกกฎหมายจนกระทั่งตัวเองได้มีนาแปลงหนึ่งเป็นของตนเอง โอกาสที่เปิดให้เลือกอิสรภาพที่อาจเต็มไปด้วยอันตราย แทนที่จะเป็นทาสที่มั่นคงกว่า คงจะเป็นมาตรการยับยั้งความทารุณของเจ้านาย

เครื่องมือ

เครื่องมือการเกษตรนั้นเป็นแบบง่าย ๆ อย่างน่าทึ่งและไม่ค่อยแตกต่างกัน ทุกอย่างแสดงถึงการประหยัดเหล็กซึ่งหายาก สำหรับการทำนารวม เครื่องมือสำคัญคือคันไถไม้ปลายเป็นโลหะและคราดไม้ ลากโดยควายหรือวัว (รูปที่ 2) คันไถอาจไม่ได้แพร่หลายอย่างกว้างขวางเหมือนวิธีทำนาลุ่ม สก็อตต์ (Scott, 1982: 523) ได้กล่าวว่าชาวฟิลิปปินส์ไม่มีคำใช้เรียกคันไถก่อนศตวรรษที่ 17 ส่วนการทำไร่เลื่อนลอยต้องใช้พรวนเหล็กสำหรับถางป่า จอบ หรือ เสียม และไม้แฉะสำหรับเพาะเมล็ด การเก็บเกี่ยวในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นงานของผู้หญิง ใช้กระดัดที่ละต้น ดูเหมือนว่าจะมีการนำเคียวเข้ามาใช้นานมาแล้วเหมือนกัน อาจจะจากเมืองจีน แต่ใช้กันอย่างแพร่หลายบนแผ่นดินใหญ่ในที่ราบลุ่มซึ่งปลูกข้าวแบบนาลุ่ม โดยเฉพาะตอนเหนือของเวียดนาม ในภาคกลางของไทยและพม่า อาจเป็นไปได้ว่าการทำนาหว่านในนาที่น้ำเจือนองในลุ่มแม่น้ำแถบนี้ให้ข้าวต้นสูงในพื้นที่กว้างใหญ่ จำเป็นต้องใช้วิธีการเก็บเกี่ยวที่รวดเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้

รูปที่ 2 ภาพร่างดินสอต้นศตวรรษที่ 19 คนไถนาในชาว

ตามหมู่เกาะต่างๆในคาบสมุทรมาลายู (ในหมู่คนไทยทางใต้ เช่นเดียวกับทางมาลายู) และพื้นที่หลายแห่งบนแผ่นดินใหญ่ก็ยังนิยมใช้กระดัดเกี่ยวข้าวแม้ว่าเคียวจะเป็นที่รู้จักกันแล้ว แม้แต่

ชาวเวียดนามทางใต้ ซึ่งปัจจุบันนี้ได้ล้มการไ้กระไปแล้วก็ตาม ยังคงใช้เครื่องมือนี้มาจนถึง ศตวรรษที่ 19 (Brown 1861: 210 – 11) นักชาติพันธุ์วรรณาศตวรรษที่ 19 ผู้ฉงนกับความคิด เหมือนจะไร้ประสิทธิภาพของการเก็บเกี่ยวด้วยวิธีนี้ มักจะได้รับคำอธิบายว่าเป็นวิธีที่แสดงความ เคารพต่อแม่โพสพหรือเทพีแห่งข้าวมากกว่า (Skeat 1900: 58; McNair 1878: 160; Raffles 1817 I: 114) แต่อย่างไรก็ตาม วิธีนี้ยังมีประโยชน์อยู่มากทีเดียว โดยเฉพาะสำหรับข้าวที่ปลูก ตามภูเขา เพราะสามารถเกี่ยวข้าวที่ละต้นเมื่อแก่ได้ที่ ทำให้เก็ลยปริมาณงานออกไปได้ระยะยาว และการถางวัชพืชในแปลงนาตามไหล่เขาก็ไม่จำเป็น แม้ในแปลงนาถาวร การใช้กระก็ยังทำให้ การเพาะปลูกรุ่นสองเป็นไปได้ เช่นปลูกอ้อย ฝ้าย หรือ ยาสูบ ก่อนการเก็บเกี่ยวข้าวและไม่เกิดการ เสียหายจากผู้เก็บเกี่ยว (Miles 1979)

ทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ควายเป็นสัตว์ใช้งานที่สำคัญแม้ว่าจะเชื่องช้าแต่ก็ไว้วางใจได้ใช้ กันโดยทั่วไปสำหรับไถนา แต่บางครั้งก็ใช้ลากเกวียนบรรทุกผลผลิตด้วย มีเพียงพื้นที่ที่ประชากร หนาแน่นและได้รับอิทธิพลอย่างมากจากอินเดียเท่านั้น—พม่า สยาม เขมร ชวา และบาหลี—ที่มี วัวพันธุ์บรามันสีขาว แม้ว่าวัวพวกนี้นำเข้ามาในตอนแรกเพื่อบริโภคเนื้อและใช้ขนของ แต่ก็มี การ ใช้ในนาเป็นครั้งแรกเป็นคราวด้วย (La Loubère 1691: 18)

อาหารหลักและเสบียงอาหาร

ดินแดนภายในห่างจากฝั่งทะเลมี ข้าว ผลไม้ หนาก อ้อย และมะพร้าว มากมาย ที่ไม่มีก็คือ มะขาม หอม กระเทียม เครื่องเทศ เกลือ และ กะปิ

--Hikayat Banjar: 415

ข้าวเป็นอาหารที่สำคัญยิ่ง อาหารอื่นอีกสองอย่างก็คือว่าขาดไม่ได้จนซื้อขายกันเป็น จำนวนมากคือเกลือและปลา มีบันทึกเกี่ยวกับหมู่เกาะวีซายา ว่า "คนที่อยู่บนภูเขาไม่สามารถ อยู่ได้ถ้าขาด ปลา เกลือ และ อาหาร อื่นๆ . . . ของท้องที่อื่น ส่วนพวกที่อยู่ตามฝั่งทะเลก็ไม่สามารถอยู่ได้หากไม่ได้ข้าวและฝ้ายจากพวกชาวเขา" (Loarca 1582: 121)

พวกที่อยู่ตามชายฝั่งทะเลส่วนใหญ่มีวิธีต่างๆ ในการทำเกลือ ชาวโมลุกกะทำเกลือโดย สาดน้ำทะเลไปที่กองไฟบนชายหาด แล้วเอาขี้เถ้ามาต้มในน้ำทะเลปริมาณมากขึ้นอีก (Galvão 1544: 137) พื้นที่ชายทะเลบางแห่งที่มีหน้าแล้งชัดเจนสามารถทำเกลือเป็นธุรกิจส่งออกได้ วิธีทำ ก็คือปล่อยให้ น้ำทะเลเข้ามาในนาเกลือที่ชายฝั่งซึ่งยกคั่นนาขึ้นรอบ (มักใช้เลี้ยงปลาในหน้าฝน) ให้ แดดเผาจนแห้ง ตามชายฝั่งทะเลด้านเหนือของเกาะชวาตะวันออกมีนาเกลือตลอด ทำให้มี

สินค้าออกที่สำคัญชนิดหนึ่งจากท่าเรือระหว่างเมืองจวนนา และสุระบายา พ่อค้านำเกลือจากชาว
ตะวันออกไปยังซูลาเวซี และโมลุกกะ และขายโดยตรงหรือโดยอ้อมผ่านบันเต็นไปยังสุมาตรา
“พวกเขาเอาเกลือเม็ดสะอาดจากจาราดัน เกรซึ ปาตี จวนนา และเมืองใกล้เคียง ตามปกติจะ
ซื้อ 800 กัณฑ์ ในราคา 150,000 แคชและขายที่บันเต็น ในราคา 3 กัณฑ์ต่อหนึ่งพันแคช พวกเขา
เอาไปขายที่สุมาตรา ด้วย [ไปยังเมืองท่า] เช่น บารส ปาริยามัน ตูลังบาวัง อินทรีรี จัมปี”
(Lodewycksz 1598: 100; cf. เฟิงอ้าง: 102, 104; Davis 1600: 187; Willemsz 1642: 512)
เช่นเดียวกันนาเกลือตามชายฝั่งแถวเมืองเพชรบุรีตอนปากอ่าวสยาม จัดหาเกลือให้กับส่วนใหญ่
ของประเทศสยามและคาบสมุทรมลายู (Pires 1515: 107; Nieuhoff 1662: 219; van Neck
1604: 229 – 30; Pallegoix 1854 I: 98, 117) ตามพงศาวดารไทยทางใต้ (Crystal Sands: 102)
รัฐไทยรัฐแรกบริเวณอ่าวเกิดที่เพชรบุรีโดยการทำนาเกลือเพื่อประโยชน์ของอาณาจักรต่างๆในไทย
ที่อยู่ไกลออกไปจากทะเลที่เริ่มตั้งตัวในศตวรรษที่ 12

แม้ว่าชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่จะอยู่ใกล้กับพื้นที่จับปลาในทะเลหรือแม่น้ำ
แต่พวกเขาก็ไม่มีใครจะยอมรับข้อจำกัดที่จำนวนปลาผันแปรไปตามฤดูกาล มีผลต่อการบริโภคปลา
สด รายการอาหารปลาประจำวันส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปตากแห้งหรือดอง ดังนั้นปลาจึงมีอยู่
ตลอดเวลา และยิ่งกว่านั้นยังเป็น “รายการสำคัญของสินค้าในประเทศ” (Crawfurd 1820 I: 197)
เป็นต้นว่า บันจามาซินจัดหาปลาแห้งส่งให้เมืองต่างๆ ในชวา (Lodewycksz 1598: 119) ข้าวแต่
ละมือจะไม่สมบูรณ์ หากไม่มีปลาอยู่บ้าง โดยเฉพาะปลาหมักปรุงรสบดละเอียดซึ่งอุดมไปด้วย
โปรตีน (เบลาจัน ในภาษามลายู กะปิ ในภาษาไทย งาปี ในภาษาพม่า เนื้อมัน ในภาษา
เวียดนาม) เป็นอาหารโปรดของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทุกหนแห่ง

แม้จะเป็นความจริงว่า พวกเขา (ชาวโคชินจีน) ชอบปลามากกว่าเนื้อสัตว์ แต่สาเหตุหลักที่ทำให้นิยมการจับปลา
อย่างมากก็คือ ความต้องการที่จะจัดทำน้ำจิ้มเรียกว่า บาลาเจียน (เบลาจัน) ทำจากปลาหมักเกลือแล้วเจือจาง
ด้วยการละลายน้ำซึ่งนำมาทำน้ำหมักให้มีรสเผ็ดร้อนไม่แตกต่างไปจากมัสตาร์ด . . . สำหรับน้ำจิ้มเพียงเพื่อเรียก
น้ำย่อยเวลากินข้าวซึ่งหากไม่มีก็จะขาดรสชาติไป (Borri 1633 III: C; cf. La Loubère 1691: 35)

ความหลากหลายและปริมาณมากมายของปลาที่จับได้ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังความ
ประหลาดใจแก่ชาวต่างชาติที่ได้มาเยือน มาร์โค โปโล (1298: 227) มิได้เป็นผู้เดียวที่กล่าวว่า
“ปลาที่นี่ดีที่สุดในโลก” (cf. Borri 1633 III: C; Rhodes 1653: 207) แม้ว่าคณะสำรวจของเจิ้งเหอ
(Cheng Ho) ในศตวรรษที่ 15 จะบันทึกว่าที่เมืองท่าบางเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ข้าว เนื้อสัตว์
หรือผักขาดแคลน หรือแพง แต่ก็บันทึกไว้ว่าทุกแห่งปลาราคาถูกและมีมากมาย ในมะละกาและรัฐ

จามปามีรายงานว่าการจับปลาเป็นอาชีพสำคัญของผู้ชาย ลำหน้าการเกษตรมาก (Ma Huan 1433: 82, 110, 114, 123)

โดยทั่วไปแล้ว เป็นที่แน่นอนว่าการจับปลาเป็นอุตสาหกรรมรองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ครอว์เฟิร์ด (1820 I: 195) คิดว่า “ไม่มีศิลปะใดที่พวกเขาทำได้อย่างสมบูรณ์แบบนี้” วิธีที่มีประสิทธิภาพที่สุดสองวิธีที่ใช้กัน ก็คือล้อมฝูงปลาด้วยอวนลอย แล้วลากโดยเรือจำนวนหนึ่งที่ทำงานประสานกัน อีกวิธีหนึ่งดักปลาด้วยโป๊ะถาวร คือมีไม้ไผ่และหวายปักกัน บางที่อาจเสริมด้วยแห (Dampier 1699: 91; Morga 1609: 258; Brunei expedition 1579: 208; Scott 1982: 527) วิธีเหล่านี้ต้องมีชาวประมงทำงานร่วมกันหลายคน นอกจากนี้เกือบทุกครอบครัวที่อยู่ตามชายฝั่งจะหาปลาเป็นครั้งคราวโดยใช้เบ็ดหรือแหขนาดเล็ก

จากข้อมูลต่างประเทศมีรายงานเกี่ยวกับผักน้อยกว่าความอุดมสมบูรณ์ของเครื่องเทศและผลไม้ คณะสำรวจนำโดยเจิ้งเหอ จากจีนผู้คุ้นเคยกับการใช้ผักมากมายหลายชนิดในการประกอบอาหาร วิจัยผักที่ขายกันตามท่าเรือส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ว่ามีแต่แตงกวา หอมขิง และน้ำเต้าชนิดต่างๆ และแตง มีอยู่ดาษดื่น (Ma Huan 1433: 82, 107, 112) ที่ชาวเท่านั้นที่หาทุกอย่างที่ต้องการได้นอกเหนือจากผักหายากของเขตอบอุ่น “มีน้ำเต้าและผักทุกชนิด จะขาดก็แต่ พืช พลัม และ ต้นกระเทียม” (เพ็งอั่ง: 92) ถั่วเขียว (*Phaseolus aureus*) และ แตงกวา (*Cucumis sativus*) มีอยู่ทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อน ค.ศ. 1500 และถั่วเหลืองอาจเข้ามาในพื้นที่ทุกแห่งที่ชาวจีนไปเยือน (Navarrete 1676 II: 196)

เครื่องเทศเป็นที่สนใจของชาวยุโรปมากกว่าเพราะเป็นสิ่งหายากและมีค่าที่พวกเขาได้เดินทางมาแสวงหาจากอีกฟากหนึ่งของโลก ในตลาดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พวกเขาไม่เพียงหาเครื่องเทศที่รู้จักกันดีได้ เช่น กานพลู ลูกและเปลือกจันทน์เทศ ที่มาลิกู และ พริกไทยก็ขึ้นทั่วไปในหมู่เกาะเหล่านี้ แต่ยังมีพืชที่ไม่คุ้นเคยอีกมากมายที่เล้าลือกันว่ามีคุณสมบัติทางรักษาโรคและมีรสชาติพิเศษ ส่วนมะขาม ขมิ้น ขิง ดีปลี หวาย และเครื่องเทศอื่นๆก็ใช้ในการปรุงรส รวมทั้งผสมยาด้วย (Lodewycksz 1598: 140 – 52; Dampier 1699: 88) แม้จะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยเครื่องเทศ ผู้มาเยือนไม่ว่าจะเป็นชาวจีนหรือชาวยุโรปไม่ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับรสชาติของอาหารท้องถิ่น อาจจะเป็นเพราะในสมัยนั้นผู้ชอบบริโภคเนื้อสัตว์เหล่านี้จำเป็นต้องกลบรสของเนื้อที่เก่าเก็บของตน จึงคุ้นเคยกับรสเครื่องเทศเหมือนชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำหรับพวก “ได้ลม” ปลาดิบและขมิ้นดูเหมือนจะเป็นเครื่องปรุงที่ให้อร่อย “เผ็ด” ที่ใช้แพร่หลายที่สุด จนกระทั่งมีการนำพริกเข้ามาจากอเมริกาใต้ในปลายศตวรรษที่ 16 ตั้งแต่นั้นมา พริกก็แพร่ขยายอย่างรวดเร็ว จนชาวฮอลันดาสามารถรายงานใน ค.ศ. 1596 ว่า มีการปลูกพริกในบางส่วนของชาวและ “ข้าหลวงเมืองบาเต็นใช้พริก แทนพริกไทย แม้ว่าจะไม่แพร่หลาย” (Lodewycksz 1598: 146)

พริกไทยดำแม้จะขายไปทั่วโลก ไม่มีความสำคัญนักในอาหารของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Marsden 1783: 62)

เมื่อเทียบกันแล้วปริมาณของผักที่มีน้อย ได้ความอุดมสมบูรณ์ของผลไม้มาชดเชย ทั้งชาวยุโรปและชาวจีนต่างก็ประทับใจในความหลากหลายของผลไม้ บอนเทียส และอีกหลายคนได้โทษว่าการเจ็บป่วยของชาวยุโรปในตะวันออกเฉียงใต้เป็นเพราะเพลิดเฟลินไปกับความสุขสำราญที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน (Bontius 1629: 26, 38; Brunei expedition 1579: 235) มะพร้าวและกล้วยเป็นอาหารที่สำคัญ ขณะที่ทุเรียน มะม่วง มังคุด ขนุน เงาะ และผลไม้อื่นๆอีกมากมายให้ความโอชะตามฤดูกาล มะม่วงยังนำมาดองแล้วใช้เป็นเครื่องเคียงสำหรับข้าวอีกด้วย (Dampier 1697: 266) นอกจากนี้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีผลไม้ประเภทส้มหลากหลายชนิดกว่าส่วนอื่นๆของโลก มะนาวและส้มโอผลใหญ่อาจเป็นแหล่งวิตามินซีที่สำคัญที่สุด (Burkhill 1935 I: 5610-076; Morga 1609: 254) มะละกอและสับปะรดที่นำเข้ามาจากทวีปอเมริกาในปลายศตวรรษที่ 16 แพร่ขยายไปอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มหมู่เกาะ ไม่นานชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้ค้นพบว่ามะละกามีคุณสมบัติในการรักษาโรค และได้กลายมาเป็นตัวยาในตำรับยาท้องถิ่น

ธรรมชาติได้ประสิทธิประสาทเป็นพิเศษให้ภูมิภาคนี้เป็นแหล่งของน้ำตาล อ้อยคงจะเป็นพืชพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขึ้นเป็นไม้ป่าและมีการปลูกเหมือนกันในพื้นที่ที่มีน้ำพอเพียง ขายกันในตลาดเป็นของหวานสำหรับเคี้ยวเป็นส่วนใหญ่ อ้อยเริ่มกลายเป็นสินค้าออกสำคัญไปยังจีนและญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 17 และมีการนำวิธีทำน้ำตาลทรายของจีนเข้ามา ชาวไร่นาชาวตะวันตกเปลี่ยนจากพริกไทยมาปลูกอ้อยราวๆ ค.ศ. 1630 เพราะน้ำตาลให้ผลกำไรมากกว่า (Hoare 1630: 98; Willoughby 1635: 113) อุตสาหกรรมส่งออกน้ำตาลทำจากอ้อยที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งได้พัฒนาขึ้นในท้องที่กวางหนานทางใต้ของเวียดนามกลาง เล่ากันว่าได้ส่งน้ำตาลไปยังจีนแห่งเดียวถึงสี่หมื่นถังในต้นศตวรรษที่ 18 (Nguyen 1970: 53 – 54) น้ำตาลทำจากอ้อยก็เป็นสินค้าสำคัญที่สุดของสยามเช่นกัน พ่อค้าจีนที่มีถิ่นฐานที่กรุงศรีอยุธยาเป็นผู้นำไปขายญี่ปุ่นในปลายศตวรรษที่ 17 (Ishii 1971: 169 – 70)

ในการทำของหวานและขนม ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองใช้น้ำตาลโตนดซึ่งได้จากการต้มน้ำหวานของต้นโตนด (*arenga*) ซึ่งเป็นไม้ท้องถิ่นและเป็นแหล่งที่อุดมด้วยน้ำตาลสด ในสมัยนั้นน้ำผึ้งมีความสำคัญน้อยกว่าในยุโรป แต่เดิมถือว่าน้ำผึ้งเป็นยาได้มาจากผึ้งป่า (Symes 1827 II: 87) ชาวฮอลันดาพบว่าน้ำผึ้งมีมากและราคาถูกในตลาดบันเต็น ซึ่งเอามาจากที่ห่างไกล เช่น ปาเล็มบัง และ ตีมอร์ และได้น้ำตาลโตนดจากจาปารา และ จากาตาร์ตามชายฝั่งด้านเหนือของชาว (Lodewycksz 1598: 119)

ในการขนส่งอาหารเป็นประจำในน่านน้ำของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวกลางและ ตะวันออก เป็นผู้ส่งออกสุทธิรายใหญ่ที่สุด ใน ค.ศ.1511 โปรตุเกสจับเรือสำเภาวาสองลำที่ บรรทุกปลาเค็ม ข้าว เหล้า น้ำตาลเมา มะพร้าว และผ้าใยปาล์ม (Empoli 1514: 134) พงศาวดาร บันจาร์มาสิน ให้หนึ่งในบรรดาวีรบุรุษแห่งศตวรรษที่ 14 หรือ 15 นำกลับมายัง บอร์เนียว (จากการไปสุระบายา) “น้ำตาล 1,000 ปีก มะพร้าว 100 ลูก น้ำมันมะพร้าว 4 ไหเหียง ไข่ มะขาม 2 ไห กระเทียม 100 เ่ง หัวหอม 100 เ่ง ข้าว 100 กระสอบ” (*Hikayat Banjar*: 362 – 63) ในช่วงสองเดือนใน ค.ศ. 1642 สำเภาวา 12 ลำไปถึง อาเจะห์ และสินค้าสำคัญของเรือ เหล่านี้คืออาหาร “เกลือ น้ำตาล ถั่ว และ สินค้าอื่นๆ” (Willemsz 1642: 512, 524)

การบริโภคเนื้อสัตว์เป็นพิธีกรรม

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ครอบคลุมไปด้วยป่าดิบ จึงไม่มีทางเป็นไปได้ที่จะมีชนบประเพณี ของสังคมเลี้ยงสัตว์ ซึ่งทำให้ชาวยุโรป และเอเชียกลางและตะวันตกเป็นผู้บริโภคเนื้อด้วย พื้นที่ หลายแห่งรวมทั้งส่วนใหญ่ของเกาะบอร์เนียว และมินดาเนา มีผู้คนไม่หนาแน่นนัก ทำให้วิถีชีวิต แบบนักล่าและหาของป่าเป็นไปได้ แม้จำนวนผู้เข้าไปหาอาหารจะไม่มากนัก ป่ามีผักพร้อมจะให้ เก็บมากกว่าจะเป็นแหล่งของเนื้อสัตว์ การที่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บริโภคเนื้อในระดับต่ำนั้น มีพยานชาวยุโรปจำนวนมากยืนยัน

จำนวน (แพะในฟิลิปปินส์) น้อยมากจนที่ใดก็ตามที่มีชาวสเปน 15 หรือ 20 คนมา จะไม่มีแพะให้ได้เห็นสองหรือ สามปีต่อมา (Artieda 1573: 202)

อาหารของพวกเขา (ชาวสยาม) ไม่มีอะไรมาก มีแต่ข้าว ปลา และสมุนไพร (Schouten 1636: 146)

พวกเขาพูดว่าถ้ามีชาวคริสเตียนสองพันคนในประเทศ (อาเจะห์) วัวและไก่ก็จะหมดไปอย่างรวดเร็ว (Beaulieu 1666: 100)

ชาวสยาม . . . แทบจะไม่บริโภคเนื้อเลยแม้ว่าจะนำไปให้ (La Loubère 1691: 37)

การบริโภคเนื้อ มีลักษณะเป็นพิธีการเสมอ เพราะความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการสังเวยด้วย ชีวิตสัตว์ เนื้อจะต้องรับประทานสด ทันทีหลังการฆ่าเท่านั้น ดังนั้นการเชือด การแจกจ่าย และการบริโภคสัตว์หนึ่งตัว ประกอบกันเป็นงานเลี้ยงที่หลายคนอาจร่วมได้ ลักษณะที่ให้ความ ร้อน อย่างชัดเจนของสัตว์บุญช้ายันต์ที่สำคัญที่สุด—ควาย และไก่ (ส่วนหมูนั้นคลุมเครือ)—ใน ระบบธาตุทั้งสี่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการโยงกับการรื่นเริงอย่างบ้าคลั่งซึ่งเกิดขึ้นในงาน

เลี้ยงฉลองใหญ่ๆ (Dasmariñas 1590 A: 429; Hart 1969: 80, 88) ลักษณะการบูชาอันเห็นได้ชัดเจนในพื้นที่ที่การนับถือผีสางเทวดา ไม่ค่อยจะยอมอ่อนน้อมให้ศาสนาโลกใหม่ๆ ดังนั้นจึงสามารถเชื่อกฎนิยามของคนตายมาร่วมงานเลี้ยงได้อย่างเปิดเผย แม้แต่ที่ราชสำนักมุสลิม การบริโภคเนื้อซึ่งเป็นส่วนประกอบของงานพิธีที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศพ และงานแต่งงาน ยังคงมีการเชื่อมโยงชีวิตที่สังเวยกับบรรพบุรุษ

พิธีการที่สำคัญต่างๆ ในชีวิต—การตะไกวพื้น การเข้าสู่หนัดในวัยแรกรุ่น การแต่งงาน ความตาย—รวมทั้งการสร้างบ้านหรือต่อเรือใหม่ การทำให้หมู่บ้านปลอดจากความชั่วร้ายหรือโรคภัยไข้เจ็บ หรือการเฉลิมฉลองงานประจำปีที่สำคัญของอิสลามหรือของรัฐ ต้องมีการฆ่าสัตว์และแบ่งปันเนื้อกันในชุมชน คนรวยก็จะฆ่าควาย แพะ หรือ หมู ส่วนคนจนก็พยายามที่จะจัดหาไก่หนึ่งตัวเป็นอย่างน้อย ที่ราชสำนักมีงานเลี้ยงมากมายและรวมถึงงานเลี้ยงต้อนรับผู้ทรงเกียรติต่างชาติและท้องถิ่น—ส่วนหนึ่งของการแสดงที่ผู้ปกครองประเทศใช้ในการสร้างความชอบธรรมของตน สมเด็จพระนารายณ์ของสยามจัดอาหารต่างๆ กัน 150 ชนิดเลี้ยงทูตฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 1685 (Tachard 1686: 178) เมื่อนักสำรวจของคณะมิชชันนารีที่รอดตายไปถึงบรูไน ใน ค.ศ. 1521 มีการเลี้ยงพวกเขาด้วยเนื้อซึ่งเรียงรายอยู่มากมายอย่างที่เขาไม่เคยเห็นมาก่อน “แต่ละถาด (9 ถาด) มีจานกระเบื้อง 10 ถึง 12 จานเต็มไปด้วยเนื้อลูกวัว ไก่ตอน ไก่ นกยูง และเนื้อสัตว์อื่นๆ และปลา เรานั่งที่พื้นบนเสื่อใบปาล์มรับประทานเนื้อ 30 หรือ 32 ชนิด นอกเหนือจากปลาและอาหารอื่นๆ” (Pigafetta 1524: 189)

การจัดหาเนื้อสัตว์ในปริมาณที่ดูเหมือนว่ามากเกินไปนั้น ไม่เพียงเป็นการแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์เท่านั้น แต่ยังเป็นวิธีแจกจ่ายเนื้อที่มีจำกัดให้ทั่วกันทั้งชุมชน เช่นที่ วัน ฮุนส์ (1656: 234 – 35) ได้สังเกตในชวา

อาหารมากมายวางอยู่บนเสื่อ มีใบตองยาวประมาณสองฟุตกว้างหนึ่งฟุตแทนผ้าปูโต๊ะ รายการอาหารของพวกเขาคล้ายกับของเรา หมักเกลือ อย่าง ยัดไส้ ทอด ฯลฯ แต่ใช้น้ำมันแทนเนย การเลี้ยงส่วนใหญ่ไม่ค่อยประณีต พิธีพิถันนัก จะมี แกะแพะทั้งตัว หรือขาวัวควายย่าง ซึ่งกินกันอย่างสนุกสนาน แล้วก็มีแกงที่เผ็ดร้อนเพราะเครื่องเทศ... ข้าว... จะวางอยู่ตรงหน้าเป็นกองสูงจนถึงไหล่ (ถ้านั่งกับพื้น) ส่วนไก่และสัตว์ปีกอื่นๆ ที่ย่างมาและอาหารอื่นๆ ที่วางกองอยู่มากมายทุกที่ จนดูเหมือนเป็นการสิ้นเปลืองอย่างน่าละอาย แต่มิได้เป็นเช่นนั้น เพราะทันทีที่กษัตริย์และพวกขุนนางรับประทานเสร็จ ก็จะยกอาหารที่เหลือรวมทั้งเสื่อให้กับผู้รับใช้ของคนเหล่านั้นซึ่งไม่ค่อยมีอะไรที่เรียกว่าเหลือเฟือ หากมีของเหลือพวกนี้ก็จะเอากลับบ้าน เพื่อแบ่งให้ลูกๆ เป็นของขวัญที่กษัตริย์เป็นผู้จ่าย

เนื้อสัตว์ที่หาได้ทั่วไปคือไก่ หมู และควาย วัวพันธุ์อินเดียได้นำเข้ามาในจำนวนจำกัดยังพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียมากที่สุด แต่ไม่มีวัวที่อินโดนีเซียตะวันออกและหมู่เกาะฟิลิปปินส์ วัวป่า (บันเต็ง หรือ *Bos sondaicus*) สัตว์ท้องถิ่นของชาว บาหลี บอร์เนียว และ อินโดจีน ถูกล่าเอาเนื้อในท้องที่ต่างๆเหล่านี้ แต่ในบาหลีเท่านั้นที่ความหนาแน่นของประชากรมีผลให้มีการทำลายป่าอย่างที่ไม่เคยทำในที่อื่นใด มีการเลี้ยงวัวท้องถิ่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้กลายเป็นวัวเนื้อที่ยอดเยี่ยมของเขตร้อน—แต่อย่างน้อยที่สุดในศตวรรษที่ 19 ชาวบาหลีที่นับถือศาสนาฮินดูไม่ยอมกินเนื้อวัวเหล่านี้ (Zollinger 1847: 344) ควายเลี้ยงที่แข็งแรงกว่ามีอยู่ทุกหนแห่ง แต่อัตราการขยายพันธุ์ (ตกลูกหนึ่งตัวทุกสามปีหรือกว่านั้น) ทำให้ชาวนาไม่สนใจที่จะฆ่าสัตว์พวกนี้ที่สำคัญต่อการไถนา ในท้องที่หลายแห่ง โดยเฉพาะลูซอนมีการล่าควายในฐานะสัตว์ป่า

หมูประเภทต่างๆ อาศัยอยู่ในป่าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาหลายพันปี และถูกนำมาเลี้ยง ตั้งแต่ 3000 ปีก่อนคริสตกาลเป็นอย่างน้อย (Bellwood 1978: 75) ด้วยความสามารถในการเปลี่ยนเมล็ดข้าวเป็นเนื้อและมีชีวิตอยู่ได้ด้วยเศษอาหารนาชนิด หมูจึงเป็นอาหารเนื้อที่สำคัญในทุกที่ที่อิสลามิกชนยังไม่ได้เข้าไป ชาวยุโรปคิดว่าหมูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สุขภาพดีกว่าหมูในยุโรป (La Loubère 1691: 38; Pallegoix 1854 I: 213; Morga 1609: 254) ชาวมุสลิมสนับสนุนการเลี้ยงแพะแทนหมู แต่แพะได้มีอยู่แล้ว (ก่อนมุสลิมเข้ามา) จนถึงซูลาเวซี ทางตะวันออก แต่ไม่มีในฟิลิปปินส์ (Ma Huan 1433: 92, 101, 107; Pelras 1981: 157) ทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการล่าควางป่าเพื่อเนื้อและหนัง ส่วนม้าในฐานะสัตว์เลี้ยง (หลายท้องถิ่นในอินโดนีเซียกินเนื้อด้วย) แพร่กระจายไปจนถึงหมู่เกาะซุนดาน้อย และ ซูลาเวซี แต่ไม่ถึงฟิลิปปินส์

ถึงแม้ว่าการบริโภคเนื้อสัตว์จะค่อนข้างต่ำ แต่ก็ได้มีการพัฒนาไร่ปศุสัตว์เชิงพาณิชย์บ้างแล้วสำหรับตลาดในเมือง และมีการส่งปศุสัตว์จากท่าเรือแห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่ง “ตามทางหลวงผู้คนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย” พ่อขุนรามคำแหงได้กล่าวถึงระเบียบสังคมแบบยูโทเปียในสุโขทัย บาหลี และมาตุราส่งปศุสัตว์ไปชาวในศตวรรษที่ 14 และทำต่อมาเป็นศตวรรษ เนื่องด้วย “หมู แกะ ควาย วัว สัตว์ปีก และสุนัข” อยู่ในจำพวกเครื่องบรรณาการที่ส่งไปยังมัชปาหิต (Nagarakertagama 1365: 31) นอกเมืองอาเจห์ “ชาวชนบทเลี้ยงชีพโดยการผสมพันธุ์วัวควาย . . . หรือ สัตว์ปีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อยู่ใกล้ตัวเมืองที่เขาส่งไปขายทุกสัปดาห์” ขณะที่ “ทุ่งหญ้า” ที่อยู่สูงขึ้นไปบนเนินเขา “มีควายอยู่เป็นฝูง” (Dampier 1699: 91, 89) ที่มะกัสซาร์ ใน ค.ศ. 1609 ชาวยุโรปสามารถซื้อควาย 50 – 60 ตัวจากเจ้าของเดียว (Pelras 1981: 157) โดยทั่วไป ชาวยุโรปสามารถหาเนื้อได้พอเพียงในราคาที่พวกเขาคิดว่าย่อมเยามาก เงินสเปนหนึ่งเรียล (สองกิลเดอร์) สามารถซื้อไก่ได้ 30 ถึง 60 ตัวในที่ลึกเข้าไปยังใจกลางของชาวในทศวรรษ 1640 แต่ได้เพียง 3 ตัว

ที่มะนิลาในทศวรรษ 1580 ควายเป็นหนึ่งตัวราคาสี่เรียลที่มะนิลา เจ็ด ถึง เก้า เรียล ที่บันเต็นใน ค.ศ. 1596 สี่ ถึง ห้าเรียลที่ จาปารา แต่ สองเรียลเท่านั้นที่เกาะชวาในส่วนที่ลึกเข้าไป (van Geons 1656: 181; Verhael 1597: 25; Mendoza 1583: 150)

มีเหตุผลให้เชื่อว่าการบริโภคเนื้อของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ค่อยๆลดลง ทั้งด้านความหลากหลายและปริมาณเมื่ออิทธิพลของศาสนาต่างๆของโลกเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้น หม่าฮวน (1433: 93) ผู้เป็นมุสลิมรู้สึกขยะแขยงกับอาหารของชาวชวาที่ไม่ใช่มุสลิม “สกปรกและแย่มากๆ . . . มีของเช่น งู มด และแมลงกับหนอนชนิดต่างๆมากมาย” พงศาวดารชวา *นครา-เกิร์ตากามา* (1365: 106) ระบุรายการอาหารประเภทเนื้อที่จัดที่ราชสำนักมาซิปาหิตมี “เนื้อแกะ ควาย ไก่ หมู ปลา ผัสดู และ เป็ด” แต่เพิ่มรายการเนื้ออีกรายการหนึ่งที่ไม่จัดให้ผู้เคร่งศาสนาเพราะเป็นสิ่งต้องห้ามในศาสนาฮินดู แต่นิยมกันมากในหมู่ประชาชนทั่วไป “กบ หนอน เต่า หนู สุนัข มีคนที่ชอบ (เนื้อ) แบบนี้มากแค่ไหน! อาหารพวกนี้มีท่วมท้นและเห็นได้ว่าผู้รับประทานก็เอร็ดอร่อยกันมาก” ดูเหมือนว่าศาสนาฮินดูมีผลในทางจำกัดแหล่งโปรตีนน้อยมาก

ศาสนาอิสลามนั้นให้ความเสมอภาคมากกว่า ดังนั้นจึงมีผลมากกว่าในเรื่องสิ่งต้องห้าม แม้หมูจะเป็นที่นิยมมาก การที่ชาวมุสลิมเอาจริงเอาจังที่จะหลีกเลี่ยงหมู ดูเหมือนจะทำให้แม้แต่คนที่มิใช่ อิสลามจำนวนมากเชื่อว่าจะต้องมีอะไรที่ไม่เป็นมงคลเกี่ยวกับหมู การงดเว้นเนื้อหมูได้กลายเป็นเครื่องบ่งชี้ลำดับแรกและเด่นชัดที่สุดของการยึดมั่นในศาสนาอิสลาม เมื่อนักเดินเรือของมะแฉลัน ไปแะตีเตอร์ ที่ซึ่งผู้คนมิได้เคร่งในศาสนาอิสลามในเรื่องอื่นๆหลังจากนับถือศาสนา นีมาครั้งศตวรรษแล้ว กษัตริย์ “ขอให้เรามาหมูทั้งหมดที่เรามีบนเรือเพื่อแสดงความรักต่อพระองค์ และจะประทานแกะและสัตว์ปีกในจำนวนเท่ากันเป็นการทดแทน เรามาหมูเพื่อเอาใจพระองค์และแขวนซากไว้ใต้ดาตฟ้า เมื่อคนพวกนี้บังเอิญเห็นหมู ก็ปิดหน้าเพื่อจะได้มองไม่เห็นหรือไม่ได้กลิ่น” (Pigafetta 1524: 208 – 09) มีกิตติศัพท์ว่าชาวเมืองมะกัสซาร์ที่เกาะชวาระวีในศตวรรษที่ 16 ต่อต้านศาสนาอิสลาม เพราะหมูเป็นแหล่งเนื้อสัตว์ที่สำคัญของพวกเขา (Dias 1559: 306) จากพงศาวดารท้องถิ่นบูลูโล ในเซตซินไจ เมื่อกษัตริย์แห่งมะกัสซาร์ เชิญชวนชาวเมืองนี้ให้นับถืออิสลามในศตวรรษที่ 17 โดยขู่กรายๆว่าจะเกิดสงครามหากปฏิเสธ หัวหน้าที่มีชื่อคนหนึ่งประกาศว่าเขาจะไม่ยอมจำนนต่อพวกมุสลิมแม้ว่าแม่น้ำจะไหลเป็นเลือดตราบใดที่มีหมูให้กินในป่าของบูลูโล ตามเรื่องที่เล่ากัน หมูหายไปหมดในคืนนั้นเองอย่างมหัศจรรย์ ดังนั้นหัวหน้าผู้นั้นและคนของเขาทั้งหมดต้องเปลี่ยนศาสนา (Matthes 1864: 257 – 58)

ในบางท้องที่ สุนัขก็เป็นอาหารเหมือนกัน ตรงกันข้ามกับแมวอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งไม่เคยถูกกินและมักถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์เพราะมันรักษาข้าวจากหนูที่มาเบียดเบียน สุนัขเป็นสัตว์ “เร่ร่อนไม่มีเจ้าของ” ตามหมู่บ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Crawford 1856: 382) ไม่ใช่เพื่อนของมนุษย์

พวกมุสลิมถือว่าสุนัสนั้นตามบทบัญญัติเป็นสัตว์ต้องห้าม เช่นเดียวกับหมู กบ งู และ สัตว์เลื้อยคลาน และผู้เปลี่ยนศาสนา มักจะไม่บริโภคเนื้อสัตว์ชนิดนี้

การห้ามบริโภคเนื้อเช่นนี้ โดยเฉพาะหมู อาจนำไปสู่การลดการบริโภคโปรตีนจากเนื้อสัตว์ โดยรวม มีข้อพิสูจน์ในบอร์เนียวศตวรรษที่ 20 ชาวดาเยก เผ่างาจู ผู้ได้เปลี่ยนมาเป็นมุสลิม บริโภคเนื้อน้อยกว่าญาติที่ถือผีสางเทวดา ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปแล้วจะร่ำรวยกว่า (Miles 1976: 29 – 50) เนื่องจากชาวมุสลิมลด (แม้ว่าจะไม่ได้ขจัด) ความจำเป็นที่จะทำพิธีช้ายัญเพื่อแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษลงไปด้วย ศรัทธาในศาสนานี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สัดส่วนของโปรตีนจากเนื้อสัตว์ในอาหารของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่ำ

ในประเทศที่นับถือพุทธศาสนาบนแผ่นดินใหญ่ ไม่มีข้อห้ามเรื่องอาหาร ดังนั้นชาวพม่า และชาวสยามยังคงกินสัตว์เลื้อยคลาน กบ ค้างคาว ตัวไหม หนู และงูเหลือม มาจนถึงศตวรรษที่ 19 (Ibrahim 1688: 157; Symes 1827 II: 61; Pallegoix 1854 I: 213) แต่อีกแง่หนึ่งสำหรับชาว พุทธนิกายเถรวาท การฆ่าสิ่งมีชีวิตเป็นการทำบาป ดังนั้นกินได้หากตายตามธรรมชาติแต่ไม่ควรมีการหลังเลือด ตรงกันข้ามรัฐมุสลิมในเอเชียใต้นั้นจะห้ามหมูโดยไม่มีข้อยกเว้น แต่รัฐที่เป็นพุทธ ไม่ได้พยายามที่จะตัดสินใจขาดแทนประชาชนว่าควรจะทำอย่างไรในสภาวะสองทางเลือกที่เลวร้าย พอกัน หากชาวมุสลิม ชาวจีน ชาวเขา หรือแม้แต่ชาวพุทธที่ยากจนไม่รังเกียจที่จะทำบาปด้วยการฆ่าสัตว์ก็เป็นเรื่องของพวกเขา และทุกคนก็สามารถมีเนื้อรับประทาน (Shway Yoe 1882 I: 83) ดังนั้นจึงมีวิธีการหลากหลายในศตวรรษที่ 17 “บ้าง (ภิกษุ) กินเนื้อ ถ้าหากฆ่ามาแล้ว บ้างไม่กินเลย บ้างฆ่าสัตว์ บ้างไม่ฆ่าเลย บ้างฆ่าเหมือนกันแต่น้อยครั้งมาก และบ้างฆ่าเพื่อช้ายัญ” (La Loubère 1691: 119; และ Choisy 1686: 242)

ต่อมาจักรีพม่า เช่น พระเจ้าอินบุชิน (Shembuan) (สิ้นพระชนม์ 1776) ประกาศห้าม การฆ่าสัตว์ซึ่งอย่างน้อยก็ทำให้การฆ่าอย่างเปิดเผยยากขึ้น (Symes 1827 II: 108 – 09) อย่างไรก็ตามหากชาวพม่าและชาวไทยกินเนื้อสัตว์ลดลงเรื่อยๆในศตวรรษที่ 17 ถึง 19 ก็เป็นเพราะในงาน พิธีต่างๆ เช่น งานศพ และงานแต่งงานได้กลายเป็นกิจของพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนามากขึ้นเรื่อยๆ แต่ชาวไทยในชนบทและภาคเหนือในศตวรรษที่ 19 ถือว่างานเช่นนี้จะไม่สมเกียรติ หากไม่สังเวยสัตว์หนึ่งตัว (Graham 1912: 126 – 27) ส่วนพวกที่ได้อิทธิพลอย่างมากจากพระสงฆ์ใน พุทธศาสนาหลงด้วยวิธีอื่น

น้ำและน้ำเมา

น้ำเป็นเครื่องดื่มประจำของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งยังความประหลาดใจแก่ทั้งชาวจีนผู้ดื่มชา (Ma Huan 1433: 93) และชาวฮอลันดาและชาวอังกฤษผู้ติดเหล้า ในพื้นที่ที่เป็นเนินเป็นเขามักจะมีน้ำใสจากลำธารที่ลงมาจากภูเขา และสามารถนำมาถึงบ้านได้โดยตรงทำจากไม้ไผ่ผ่าซีก (Marsden 1783: 61) แม้กระทั่งบ้านที่บรูไนซึ่งสร้างบนอ่าวแต่ไม่ห่างจากแหล่งน้ำในภูเขาใกล้ๆ ก็สามารรถได้นำภูเขาที่ “สะอาดราคาถูกมาถึงบ้านตามรางทั้งวันทั้งคืน” (Dasmariñas 1590 B: 3) แต่ผู้คนที่อยู่ในนิคมใหญ่ๆตามชายฝั่งทะเลและแม่น้ำไม่โชคดีเท่า พวกนี้ต้องเอาน้ำมาจากแม่น้ำ การขุดคลองเพื่อนำน้ำจืดจากแม่น้ำให้มาใกล้นิคมเมือง เป็นงานโยธาที่สำคัญงานหนึ่งของเจ้าเมืองปัตตานี และมะกัสซาร์ (*Hikayat Patani*: 105 – 06; Reid 1983 A: 146 – 48) ใน ค.ศ. 1613 ได้มีการเปลี่ยนเส้นทางของลำธารน้ำใสสายหนึ่งให้ไหลผ่านวังที่อาจะห์ (Copland 1614: 213) บ่อน้ำมีความสำคัญเป็นพิเศษในเกาะขนาดเล็ก (ดูตัวอย่างจาก Galvão 1544: 39) รวมทั้งนิคมที่ห่างจากแม่น้ำและลำธาร (Sangermano 1818: 213) การมีน้ำสะอาดจากบ่อน้ำพุธรรมชาติและสระตื้นๆเป็นปัจจัยที่กำหนดทำเลของเมืองและศูนย์รวมราชสำนักหลายแห่ง

ชาวยุโรปผู้มาเยือนที่ทำตามอย่างชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยใช้น้ำจากแม่น้ำใกล้เมืองใหญ่ๆ ต้องเจ็บป่วยร้ายแรงจากโรคที่มากับน้ำ ไม่นานนักพวกเขาก็ได้เรียนรู้ว่าจะต้องหลีกเลี่ยงน้ำที่ปนเปื้อน เพราะ “น้ำจะเป็นสีชาวก่อนแล้วหลังจากนั้นก็มียวนยั่วเยี้ยเต็มไปหมด” (*True Report* 1599: 33; also *Verhael* 1597: 29; *LREIC* I: 289) แต่ที่ จาการ์ตา-ปัตตาเวียซึ่งอยู่ใกล้ๆ บอนเทียส แพทย์ชาวฮอลันดาผู้มีชื่อ (1629: 130) ยังคงแนะนำน้ำแม่น้ำ “ถ้าตักน้ำเหนือตัวเมืองขึ้นไปเล็กน้อย” ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลีกเลี่ยงอัตราการตายที่สูงจากการดื่มน้ำทำได้อย่างไร ชาวจีนทำโดยต้มน้ำชงชา แต่เรารู้ว่าการต้มน้ำนั้น เมื่อมาถึงศตวรรษที่ 17 ได้แพร่ขยายไปถึงแค่เวียดนามและอินชงจำนวนน้อยในส่วนอื่นๆของ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น (Borri 1633: V; Dampier 1697: 277, 279) ลา ลูแบร์ (1691: 21) ระบุว่าในหมู่ชาวสยามชั้นสูงในเมืองหลวง “การแสดงอัธยาศัยที่ปฏิบัติกันคือนำน้ำขามาให้แขกทุกคนที่มาเยี่ยม” ขณะที่ “การใช้ชาไม่ได้เป็นที่รู้จักในที่อื่นๆในราชอาณาจักร”

วิธีการหนึ่งของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็คือทิ้งน้ำท่าไว้นานพอให้น้ำใส ตามที่ ลา ลูแบร์ (21) ได้อธิบายอีกว่า

น้ำบริสุทธิ์เป็นเครื่องดื่มปกติ พวกเขาชอบดื่มแต่น้ำที่อบให้หอมเท่านั้น . . . เนื่องด้วยชาวสยามไม่ได้ตักน้ำจากบ่อน้ำพุ ซึ่งแน่นอน อยู่ไกลเกินไป น้ำจะมีประโยชน์ต่อร่างกายก็เมื่อปล่อยให้ตกตะกอนหลายวันหรือเพียงสอง

สามวันแล้วแต่ว่าระดับน้ำสูงกว่าหรือต่ำกว่า... เพราะเมื่อน้ำลด... จะมีพิษร้ายกว่า ทำให้เป็นโรคบิดและท้องร่วง และไม่อาจใช้ดื่มโดยปราศจากอันตรายได้ ต้องปล่อยให้ทิ้งไว้ในโอ่งหรือไหเป็นระยะสามสัปดาห์หรือหนึ่งเดือน

การดื่มมะนาว อบเชย เมล็ดจันทน์เทศ และ เครื่องปรุงรสอื่นๆ ในน้ำก็เป็นที่นิยมในที่อื่นด้วย (Gervaise 1701: 75; Bontius 1629: 131–32; Raffles 1817 I: 100) แต่ก็คงไม่สามารถทำอะไรได้มากนักในการกำจัดแบคทีเรีย ส่วนวิธีที่ใช้กันแพร่หลายยิ่งกว่าคือปล่อยให้ น้ำขังอยู่ในโอ่งดินขนาดใหญ่อาจมีผลให้ความใสและรสของน้ำดีขึ้น แต่คงไม่ได้ทำให้สะอาดขึ้น

มีหลักฐานว่าชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางส่วนอย่างน้อยได้เริ่มต้มน้ำที่สกปรกมาก อาจจะเป็นการเอาแบบอย่างชาวจีนซึ่งตามคำของรอตส์ (1653: 31) “ไม่ต้มน้ำที่เย็นเลย” พวกเขาหัวเราะเยาะเมื่อเราบอกว่าเราต้มน้ำไม่ดื่ม และพูดว่านี่เป็นสาเหตุให้เราเป็นโรคหลายโรค” อิบเนมุฮัมมัด อิบราฮิม (1688:157) กล่าวว่าชาวสยามต้มน้ำสุกเวลารับประทานอาหาร และในศตวรรษที่ 19 แรฟเฟิลส์ (1817 I: 100) รายงานว่าในหมู่ชาวชวาชั้นสูง น้ำ “จะต้มน้ำก่อนเสมอและดื่มเมื่อเย็นๆ” ในทศวรรษ 1680 เต็น โรน (Ten Rhijne) ชาวฮอลันดาผู้พำนักอยู่ในปัตตาเวียได้สังเกตว่า “ชาวฮินดูสถาน และชาวพื้นเมืองของที่นี่” ไม่เคยต้มน้ำนอกจากที่ต้มแล้วเพราะมี “สัตว์ตัวจิ๋วมองไม่เห็น” อยู่ในน้ำ เมื่อต้มน้ำก็จะตาย (อ้าง de Haan 1922 II: 329) แม้จะปรากฏว่า โรน เลือกลงไม่นำบทเรียนที่สำคัญนี้มาใช้ กับอุปนิสัยในการต้มน้ำของเขา มีชาวฮอลันดาในศตวรรษที่ 17 คนอื่นๆที่ปล่อยให้ น้ำตกตะกอนแล้วดื่ม—โดยเฉพาะที่บ้านจาร์มาซิน น้ำแม่น้ำตรงนั้นสกปรกเป็นพิเศษ

แม้ว่าเวลาจะต้องล่วงเลยไปมากกว่าสองศตวรรษก่อนที่ทฤษฎีสันับสนุนการต้มน้ำจะเป็นที่เข้าใจกัน ดูเหมือนจะเป็นไปได้ว่าชาวยุโรปได้เรียนรู้ถึงประโยชน์จริงๆของการนี้ครั้งแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยทำตามอย่างชาวพื้นเมืองหรือชาวจีน การต้มน้ำนั้นมีความสูงในแง่ของเวลาและเชื้อเพลิง อย่างไรก็ตามวิธีนี้ไม่ได้แพร่หลายไปยังคนส่วนใหญ่ในชนบทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และก็ยังเป็นอยู่เช่นนั้นจนปัจจุบันนี้

เครื่องดื่มอื่นๆที่มีที่รู้จักกันในตัวเมือง แม้ว่าลูกค้าจะอยู่ในวงจำกัด “พวกแขกมัวร์ในสยามดื่มกาแฟซึ่งมาจากอาระเบีย ชาวโปรตุเกสดื่มช็อกโกแลตซึ่งมาจากมะนิลา” (La Loubère 1691: 23; cf. Gervaise 1688: 75) เครื่องดื่มเหล่านี้มาเป็นที่นิยมกันในท้องถิ่นเมื่อศตวรรษที่ 18 นี้เองหลังจากที่ชาวฮอลันดาได้นำกาแฟมาปลูกที่ชวาในทศวรรษ 1690

น้ำเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตประจำวัน แต่งานเลี้ยงจะไม่สมบูรณ์หากไม่มีน้ำเมา แหล่งต่างๆมากมายซึ่งเป็นที่มาของน้ำตาลทำให้เป็นไปได้ที่จะมีน้ำเมาหลากหลายชนิดพอๆกัน ตามที่ระบุในรายการอาหารสำหรับงานเลี้ยงที่มัชปาหิต (Nagara-kertagama 1365: 106) “ตุวะกั [น้ำตาลเมา] จากมะพร้าว ตุวะกัจากตาลนา อาระกั (เหล้ากลั่น) จากตาลโตนด กี้ลัง (กากน้ำตาลดื่มแล้ว

หมัก) เบรม (ข้าวหมัก) และ ทัมโป (ข้าวหมักสองครั้ง)¹ ข้อความเดียวกันนี้กล่าวอย่างชัดเจนว่า ปริมาณน้ำเมาที่ดื่ม เป็นดัชนีที่บ่งบอกถึงความสำเร็จของงานเลี้ยง ที่ว่าชาวซามายก่อนเป็น มุสลิมเลื่องชื่อเป็นพิเศษเรื่องการดื่มจัด มีมหากาพย์มลายูเรื่อง ฮังตูวะห์ สนับสนุน (*Hikayat Hang Tuah*: 251 – 52) ในเรื่อง พระเอกชาวมลายูหลบหนีจากแผนสังหารเขาในงานเลี้ยงที่มัชปาหิตไปได้ เพราะ “เสนาบดีคชา มาดา และบรรดาขุนนาง [ชาว] ทั้งหลาย เมาหมดสติ”

ในอินโดนีเซียตะวันออกและฟิลิปปินส์รูปแบบของมินเมาที่นิยมกันมากที่สุด คือ ตูวะกั [ดูวา ในภาษาตากาล็อก] ซึ่งทำจากปาล์มชนิดใดชนิดหนึ่ง—ตาล มะพร้าว หรือ ตาว น้ำมาจาก ปาล์มนี้ดื่มกันทุกหนแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากเวียดนาม แต่ในพื้นที่ทางด้าน ตะวันตกรวมทั้งเมืองต่างๆในบอร์เนียวและซวา เครื่องดื่มที่แรงกว่า คือเหล้าอาระกั ปรากฏว่าเป็นที่ นิยมกันมากกว่า (La Loubère 1691: 22; Pigafetta 1524: 185 – 86)

สุราเป็นส่วนหนึ่งของการเลี้ยงเช่นเดียวกับการฆ่าและกินเนื้อสัตว์ และอาจจะด้วยเหตุผล คล้ายกัน ในงานศพ การเลี้ยงจะเป็นแก่นสำคัญและอะอะเฮฮามากที่สุด เสียอีกที่กตัญญูและความ ไม่สำรวมในพฤติกรรมอันเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงการเริ่มเข้าสู่สภาวะซึ่งจะอย่างไรก็ตามได้ให้ชีวิต ใหม่ขณะเผชิญความตาย สุรา เช่นเดียวกับหมากพลู ซึ่งเป็นสิ่งเสพติดอีกชนิดหนึ่งที่แพร่หลาย มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบรรพบุรุษ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเสพทำให้เกิดสภาพที่เหมือนอยู่ใน ภาวะอันเป็นวิธีที่คนทรงติดต่อกับผู้ตาย ในฟิลิปปินส์ ชื่อหนึ่งของงานเลี้ยงเช่นนี้คือ *ปากานีโต* (*paganito*) ซึ่งหมายถึงการเซ่นสรวงขอขมาต่อ *อานีโต* (*anito*) หรือวิญญาณ

พวกเขาเริ่มปลุกวิญญาณโดยการดื่ม และกิน อีกทั้งสิ้นกระดิ่งและเครื่องดนตรีอื่นๆ ส่วนพวกผู้หญิงและเด็กก็ เต้นระบำ ดังนั้นในช่วงเวลา 20 หรือ 30 วันที่มีงานเลี้ยง คนพวกนี้จะไม่หยุดเต้นรำและร้องเพลงจนกระทั่งบาง คนเหนื่อยอ่อน และคนอื่นไปแทนที่ ส่วนหัวหน้าและชาวอินเดียนผู้กล้า [ฟิลิปปินส์] จะกินและดื่มจนเมาหมดสติ มีพวกทาสและผู้หญิงพาไปนอนที่อื่น เมื่อตื่นขึ้นก็จะกลับไปทำงานเลี้ยงแล้วดื่มจนเมาใหม่ (Dasmariñas 1590A: 395; cf. Morga 1609: 251; Chirino 1604: 331 – 32)

แม้ว่าชาวสเปนมีแนวโน้มที่จะขยายเรื่องความเสเพลของงานเลี้ยงจนเกินจริง แต่หลักฐานที่เป็น เอกฉันท์ของพวกเขารื่องการดื่มจัดในโอกาสงานพิธี มีการยืนยันโดยพฤติกรรมของชาวบอร์เนียว และซูลาเวซีจำนวนมากในปัจจุบัน อันติงตันและเม็ตคาลพี (1979: 56 – 57) ได้ออกความเห็น เรื่องพิธีฝังชั้นที่สองของกลุ่มชนเหล่านี้ว่ามีความสัมพันธ์ (โดยจิตใต้สำนึก) ระหว่างการปรากฏของ

¹ แต่ขอให้สังเกตว่า Jacobs (1971: 376) ระบุว่า “*tampo*is ของบอร์เนียว ซึ่งเป็นเครื่องดื่มสุภาพสตรีที่หวานมี ฤทธิ์กระตุ้น” (Galvão 1544: 146) เป็นเหล้าที่ทำจากผลของต้น *tampoi*

วิญญาณจากศพที่เน่าเหม็น และการทำน้ำเมาจากการหมักข้าว บางครั้งก็ใช้ให้เดียวกันกับที่ใช้สำหรับคนตาย

ศาสนาอิสลามและพุทธศาสนาตีความการดื่มของมึนเมา “ต้นตอของความสกปรกทั้งปวง” ตามที่ อาร์-รานิริ (ar-Raniri) เรียก (Wilkinson 1903 I: 44) แต่ตรงกันข้ามกับการปฏิเสธหมูโดยทันทีจากพวกมุสลิม ความไม่เห็นชอบนี้มีผลอย่างมาก นักเขียนชาวอาหรับถือว่ามะละกา เป็นแหล่งเสื่อมทรามที่ซึ่ง “ชาวมุสลิมกินเนื้อสุัขเพราะไม่มีกฎเรื่องอาหาร พวกนี้ดื่มเหล้าในตลาด” (Ibn Majid 1462: 206) ชาวมลายูผู้แต่ง *เซจาร์ห์ เมลายู* (1612: 153) ให้คำตอบในข้อหาเช่นนี้ด้วยเกร็ดสนุกๆ ในเรื่องศรัทธาผู้สวายน้ำจันทน์จนเมา เอาชนะอุลามาผู้เคร่งศาสนาจาก “ดินแดนเหนือลม” ที่พยายามจะตำหนิพระองค์ แม้แต่ในศูนย์มุสลิมที่เข้มแข็งเช่น บรูไน มินดาเนา และ อาเจะห์ ก็ยังมีการจัดหาเหล้าอาระก มาเลี้ยงในงานรื่นเริงที่ราชสำนัก (Dasmarinas 1590B: 10; Pigafetta 1524: 186; Dampier 1697: 251) เรื่องงานเลี้ยงในเมืองเตรนาเตที่เป็นมุสลิม กัลวาโอ (1544: 144) เขียนไว้ว่า “พวกนี้ไม่ดื่มน้ำเลย ถือว่าการดื่มน้ำเป็นการไม่ให้เกียรติ และการลุกขึ้นในลักษณะมึนเมาเป็นกิริยาสุภาพ ไม่สนใจในกฎปฏิบัติของพระศาสดามุฮัมมัด แต่ขณะที่ดื่มเหมือนพวกเฟลมิงส์ ก็มักพูดจาหยอกล้อเชื้อเชิญกันและกันให้มาร่วมดื่มด้วยกัน . . . บนเกาะเหล่านี้มี [เหล้า] ล้นเหลือ และดื่มกันในปริมาณสูงมากจนรายงานเรื่องนี้ดูไม่น่าจะเป็นจริง”

ในสยามและพม่า กษัตริย์และราชสำนักมักจะหลีกเลี่ยงการดื่มในที่สาธารณะ “เหล่าทุกชนิดเป็นของที่พระและกฎหมายถือเป็นเรื่องน่าอับอาย” (Schouten 1636: 127) แต่อย่างไรก็ตามพระเจ้าปราสาททอง (1630 – 56) ขึ้นชื่อเรื่องสวายน้ำจันทน์ เล่ากันว่าพระองค์เป็นตัวอย่างที่ส่งเสริมการดื่มเหล้าในชนทุกชั้น (van Vliet 1636: 83) ที่นี้เหมือนกันที่การดื่มน้ำเมาในปริมาณสูงมากของคนทั่วไปจะเชื่อมโยงกับการเลี้ยงฉลอง โดยเฉพาะการเลี้ยงในเทศกาลประจำปี เมื่อขนบธรรมเนียมปรกติจะได้รับการยกเว้น (Schouten 1636: 146; La Loubère 1691: 22; Brugiere 1829: 202)

เหล้ามีรากฐานที่มั่นคงมากกว่า เป็นของคู่กันกับงานพิธีสำคัญๆ เกินกว่าที่จะอันตรายไปอย่างรวดเร็วเมื่อประจัญหน้ากับศาสนาใหม่ๆ แต่อย่างไรก็ตามชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้ดื่มตามลำพังคนเดียวในสภาพสันคิตเหมือนคนจนในเมืองของยุโรปในศตวรรษที่ 18 และ 19 งานฉลองของชาวยุโรปที่พอจะเทียบกันได้ก็คือการสนุกสนานรื่นเริงที่ปฏิบัติกันเป็นประจำในวันเมย์ เคยซึ่งฉลองการเริ่มฤดูใบไม้ผลิในยุคกลาง

การดื่มกินและการเลี้ยงฉลอง

งานเลี้ยงแตกต่างไปจากอาหารมื้อปกติประจำวันอย่างชัดเจน ไม่เพียงแต่ว่ารายการอาหารประจำวันธรรมดาสองมื้อของครอบครัวที่เป็นของง่าย ๆ ไม่มีเนื้อสัตว์ และเหล้า แต่จะต้องกินอย่างรวดเร็วและสงบเงียบที่สุดเท่าที่จะทำได้ การพูดคุยอย่างสบายๆ อาจมีได้หลังอาหาร เมื่อยกหมากพลูออกมา การพูดคุยขัดจังหวะผู้ที่กำลังรับประทานอาหารถือว่าเสียมรรยาทอย่างร้ายแรง ปาลเลกซ์ (1854 I: 218) มีความเห็นวาระยะเวลา 15 นาทีที่คนไทยใช้ในการรับประทานอาหารเป็นเวลา “ศักดิ์สิทธิ์” ที่แม้แต่ชายก็ไม่ขัดจังหวะคนรับใช้ เออร์ริงตัน (1979) ได้วิเคราะห์แนวโน้มคล้ายกันนี้ในซูลาเวซีได้ในแง่ของอันตรายจากการกิน ว่าเป็นเวลาที่ความปลอดภัยของร่างกายอยู่ในระดับต่ำ เพราะถูกจุ่มด้วยอาหารที่รับเข้าไป

แต่อย่างไรก็ตาม ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ ครอบครัวกินอาหารด้วยกัน ทั้งหญิงและชาย (Raffles 1817 I: 100; Crawford 1820 I: 73) พวกเขาจะนั่งบนพื้น ใช้ใบตองหรือขามไม้ตื้นๆ เป็นจาน ล้างมือและล้างปากด้วยน้ำก่อนและหลังอาหาร ใช้มือขวาในการกินอาหาร “พวกเขาไม่ใช่ชนตักข้าวกิน แต่ทุกคนหยิบมาจากจานใหญ่หนึ่งกำมือ แล้วก็บีบให้เป็นก้อนโดยจุ่มมือในน้ำก่อนเพื่อข้าวจะไม่ได้ติดมือ ทำให้แข็งที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้วใส่เข้าปาก ทุกคนพยายามทำให้ก้อนข้าวเป็นคำโตพอดีปาก . . . บางทีก็เกือบติดคอตัวเองหายใจไม่ออก” (Dampier 1697: 225) ไม่มีการดื่มระหว่างกิน แต่จะดื่มอีกหนึ่งหลังอาหารเสมอ

ในกลุ่มคนชั้นสูง เจ้าของบ้านชายจะกินก่อนโดยมีผู้หญิงรับใช้ อันเป็นการแสดงสถานภาพราชสำนักและบ้านขุนนางมีลักษณะพิเศษที่ความหรูหราของถ้วยขามที่ใช้ใส่อาหาร มรรยาทพิเศษที่โต๊ะอาหารมิได้แยกแยะคนฐานะสูงจากชาวไร่ชาวนา เหมือนอย่างที่ว่าวิธีการกินของยุโรปในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการที่ซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ (Braudel 1967: 136 – 41; Farb and Armelagos 1980: 244 – 49) หลักพื้นฐานในการปฏิบัติ—การล้างมือก่อนและหลังอาหารและการกินด้วยมือขวาเท่านั้น—มีส่วนร่วมทั้งสังคม จนกระทั่งศตวรรษที่ 19 มาเนืองยังอาจกล่าวได้ว่าในเรื่องนี้ “เจ้านายและกษัตริย์แตกต่างจากพลกนิกรของพระองค์เพราะความหรูหราของเครื่องใช้ที่โต๊ะอาหารและความหลากหลายของอาหารเท่านั้น” (Pallegoix 1854 I: 218)

การต้อนรับแขกตามปกติประกอบด้วยการร่วมกินหมากกัน ไม่ใช่อาหาร ยิ่งกว่านั้นยังไม่มีร้านอาหารสำหรับคนทั่วไป นอกจากตามสถานที่ที่ชาวจีนและชาวยุโรปเป็นผู้ริเริ่ม “ไม่มีโรงแรมในสยาม . . . ชาวฝรั่งเศสคนหนึ่งตัดสินใจเปิดโรงแรมที่นี่และมีแต่ชาวยุโรปเท่านั้นที่ไปบ้าง และในหมู่ชาวสยามถึงแม้จะมีธรรมเนียมเลี้ยงรับรองกัน แต่ก็นานๆ ครั้งและเป็นพิธีการมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่มีการจัดโต๊ะอาหารไว้เพื่อแขกที่มาเยี่ยม” (La Loubère 1691: 30) ลา ลูแบร์คิดว่าเป็น

เรื่องที่ต้องขอยกข้อยกเว้นการปกป้องภรรยาไม่ให้ผู้ใดเห็น ในขณะที่พระภิกษุผู้ครองพรหมจรรย์จะให้การต้อนรับดีกว่า แต่เนื่องจากผู้หญิงซื้อและขายของที่ตลาดเป็นประจำ แนวคิดนี้จึงไม่ค่อยน่าเชื่อถือเท่าใดนัก คำอธิบายอาจจะอยู่ในลักษณะการกินอาหารประจำวันที่สำคัญ คือ สงบเงียบ รวดเร็ว และเป็นส่วนตัว ไม่มีอะไรกลางๆระหว่างอาหารบ้านพื้นๆและงานเลี้ยงซึ่งมักจะยืดเยื้อออกไปเสมอด้วยการดื่มหลังอาหาร การฟ้อนรำ และการแสดงที่ดำเนินต่อไปเรื่อยๆจนค่ำมืด (รูปที่ 3)

“คน [โมลุกกะ] เหล่านี้ชื่นชอบการเลี้ยงอาหารในงานฉลอง สงคราม และ มหรสพต่างๆ ไม่ว่าจะต้องทำอะไร ก่อนอื่นจะต้องกิน และ ดื่ม . . . พวกเขาเริ่มกินตั้งแต่เที่ยงวัน และอยู่ที่โต๊ะอาหารไปจนถึงเที่ยงคืน หรือบางทีก็จนรุ่งเช้า ลูกขึ้นไปทำธุระส่วนตัว แล้วก็เริ่มต้นกินใหม่ และในช่วงครึ่งท้ายพวกเขาจะร้องเพลง เล่นดนตรี เล่าเรื่องล้อเลียน ทายปรีศนา และ พูดจาตลกคะนอง”

(Galvão 1544: 141 – 45)

หมากและยาสูบ

ขณะที่สุรานั้นเกี่ยวข้องกับการเลี้ยง น้ำมันหล่อลื่นสังคมประจำวันทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือหมาก ยาบรรเทาความเครียดและเสพติดอันหนึ่ง จะต้องพึ่งปฏิบัติของส่วนประกอบสำคัญสามอย่าง—ผลหมาก (*Areca catechu*) ใบ (หรือ โนอินโดนีเซียตะวันออกเฉียงใต้ใช้ฝักหรือช่อ) ของเถาพลู (*Piper betle*) และปูน การที่ว่าสองอย่างแรกนั้นขึ้นตามธรรมชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีข้อพิสูจน์จากความหลากหลายเป็นพิเศษของคำพื้นเมืองสำหรับสองสิ่งนี้ ส่วนประกอบที่สาม คือ ปูนนั้นทำได้ง่ายจากเปลือกหอยปูน ส่วนนี้ทำปฏิกิริยาทางเคมีกับสารประกอบในหมากมีผลทำให้เกิดแอลคาลอยด์ (arecaine, arecoline, guvacine) ที่ผ่อนคลายสมองและระบบประสาทส่วนกลาง (Reid 1985: 532 – 33) ส่วนประกอบทั้งสามเมื่อรวมกันจะทำให้เกิดน้ำลายสีแดงในปริมาณสูงซึ่งผู้เคี้ยวจะบ้วนทิ้ง

แม้ว่าการกินหมากได้แพร่หลายในอินเดียตอนใต้และภาคใต้ของจีนมาก่อนศตวรรษที่ 15 ดูเหมือนว่าจะเริ่มต้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในภูมิภาคนี้การกินหมากมีส่วนสำคัญในงานพิธีและชีวิตสังคมของประชาชนทุกแห่งที่เราได้รู้จัก เอกสารของจีนที่ย้อนไปจนถึงสมัยราชวงศ์ถังกล่าวถึงบทบาทของหมากในพิธีแต่งงาน และคำที่ใช้เรียกสิ่งนี้ ปิน-ลัง (*pin-lang*) ดูเหมือนจะเป็นคำแรกๆที่จีนยืมจากภาษามลายู (Wheatley 1961: 56, 78 – 79; Chau Ju-kua c. 1250: 155) หม่าฮวน (1433: 92 – 93) กล่าวถึงชาวชาวว่า “ชายและหญิงจะเอาผลหมากและใบพลูมาผสมกับปูนที่ทำจากเปลือกหอย ปากของคนเหล่านี้ไม่เคยเว้นว่างจากส่วนผสมนี้ . . . เมื่อมีคนมาเยี่ยม

เยียน ก็จะต้องรับด้วยหมากพลูเท่านั้น “ไม่ใช่ น้ำชา” สำหรับผู้ที่มาเยือนแล้วดูเหมือนว่าชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะไม่เคยขาดหมากเลย “คนเหล่านี้จะเคี้ยวหมากไปเรื่อยๆ จนไม่เคยปากว่าง ดังนั้นจึงพูดได้ว่าพวกเขาไปไหนมาไหนก็เคี้ยวเอื้องตลอดเวลา” (Galvão 1544: 57) ปีกาเฟิตตา (1524: 32) คิดว่าเหตุผลที่ชาวเกาะที่เขาพบเคี้ยวหมากก็คือ “มันบำรุงหัวใจ ถ้าเลิกใช้ก็จะตาย” ในโคชินจีนก็คล้ายๆกัน โบรรี (1633: C) รายงานว่า “ทุกๆบ้านจะมีการมอบหมายใครสักคนหนึ่งทำหน้าที่เพียงอย่างเดียวคือหยิบขึ้นหมาก ห่อในพลู . . . หมากพลูที่เตรียมเป็นคำๆเช่นนั้นจะจัดใส่หีบ และตามปรกติแล้วพวกเขาก็จะเคี้ยวไปตลอดวัน ไม่เพียงแต่ในบ้านเท่านั้น ไม่เว้นแม้จะเดินไปมาตามถนน หรือพูดคุยกับผู้ใดในทุกที่ และทุกเวลา”

รูปที่ 3 งานเลี้ยงในบันดา (มาลูกูใต้) ใน ค.ศ. 1599 วาดจากคำบรรยายของนักเดินทางชาวฮอลันดาซึ่งอยู่ในภาพด้านขวามือ

สำหรับนักเดินทาง ทุงเครื่องหมากพลูสำคัญกว่าอาหารเสียอีก เนื่องจากช่วยให้ทนต่อความหิวแสบท้องและความเหนื่อยอ่อนได้ นักรบก็เช่นเดียวกัน ต้องการหมากเพื่อฟันกำลังและความกล้า (Hikayat Pocut Muhamat: 223 – 25) ในการไปมาหาสู่กัน หมากพลูมีสถานะเหมือนกับ กาแฟ ชา เหล้า และ บุหรี่ในสมัยนี้ เมื่อไปเยี่ยมเยียนกันหรือแม้แต่หยุดพูดคุยกันตามถนน ชายและหญิงจะแลกเปลี่ยนหมากพลูและเคี้ยวด้วยกัน เขียนหมากสำริดเป็นหนึ่งในรายการเครื่องใช้จำเป็นทำด้วยโลหะไม้กืออย่างในครัวเรือนที่มั่งคั่ง (รูปที่ 4) ประมุขและขุนนางจะมีคนถือหีบหมากในขณะผู้ติดตามเสมอ ปรกติได้แก่หญิงสาวที่โปรดปราน หรือในกรณีของเตรนาเต ก็จะมี

เป็นหญิงแคะที่ถูกทำให้พิการตั้งแต่วัยรุ่นเพื่อเสริมบารมีแปลกพิเศษของราชสำนัก (Galvão 1544: 115)

เนื่องด้วยการให้หมากพลูเป็นหัวใจของความสุภาพและการต้อนรับ วิญญาณของบรรพบุรุษก็ต้องได้รับด้วยทุกครั้งที่มีงานพิธีสำคัญๆ การกินหมาก หรือการถวายผลหมากและใบพลูด้วยกันหรือแยกกัน เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พิธีต่างๆ สมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นการเกิด การตายหรือการรักษาโรค หมากพลูยังมีความสำคัญเป็นพิเศษในการเกี่ยวพาราสี และการแต่งงาน เนื่องด้วยการกินหมากทำให้ลมหายใจหอมและจิตใจอ่อนคลาย จึงถือว่าเป็นสิ่งปรกติที่ต้องปฏิบัติก่อนการแสดงความรัก (Penzer 1952: 197, 222; Pires 1515: 516) การบ้ายปูน วางขึ้นหมาก และส่วนผสมอื่นๆ ในใบพลูที่ม้วนอย่างบรรจงเป็นงานเฉพาะตัวอย่างหนึ่งที่หญิงสาวสามารถทำให้ชายหนุ่มได้ ดังนั้นจึงเป็นสัญลักษณ์ของการแต่งงานหรือการหมั้นหมายในวัฒนธรรมหนึ่ง และเชื่อเชิญให้รักในอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ส่วนผสมหลักสองอย่างซึ่งเสริมกันและกัน มีการมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของการร่วมรักโดยที่ “ความร้อน” ของหมากจะถ่วงดุล “ความเย็น” ของใบพลู ในอินโดนีเซียตะวันออก

รูปที่ 4 การยกหมากพลูมาให้ก็ อาหมัด (Ki Amad) พระเอกในนิยายอิสลามเรื่อง อาหมัด-มุฮัมมัด (Amad-Muhammad) ตามที่วาดในต้นฉบับสมุดภาพเขียนจากชาวชายฝั่งทะเล วาดเมื่อ ค.ศ. 1828

สัญลักษณ์ทางเพศเห็นได้ชัดเจนมากขึ้น เนื่องด้วยผักของต้นพลูพื้นเมืองซึ่งใช้แทนใบไม้ความเป็นชายที่เข้าคู่กับความโค้งของหญิงในผลหมาก (Forth 1981: 360)

ยาสูบ ซึ่งชาวยุโรปนำมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้เข้ามาสวมบทบาทช่วยผ่อนคลายความเครียด เสริมด้านสังคม และเป็นยา ดูเหมือนว่าต้นยาสูบจะเข้ามายังฟิลิปปินส์ จากเม็กซิโก ในศตวรรษ 1570 และจากนั้นก็แพร่ไปยังชวาใน ค.ศ. 1601—อย่างน้อยก็เป็นปีที่บันทึกไว้ว่ามีการสูบบุหรี่ในราชสำนักมาตารัม (*Babad ing Sankala* 1783: 29) ใน ค.ศ. 1603 กษัตริย์อาจะห์ (สุมาตรา) สูบบุหรี่ (Warwijck 1604: 15) และใน ค.ศ. 1604 ชนชั้นสูงของรัฐบันเต็นนิยมสูบบุหรี่ (Scott 1606: 173) วัฏปฏิบัติของราชสำนักชวา อย่างน้อยก็เมื่อรับรองชาวยุโรปคือสูบกัล้องยาวแบบฮอลันดา ทำจากลำอ้อ (van Geons 1656: 257; Stavorinus 1798 I: 245) ดูเหมือนว่าจะเป็นการเสแสร้งของชายในกลุ่มอภิชนที่เลียนแบบพ่อค้าชาวยุโรปบางพวก รูปแบบการใช้ยาที่กลายมาเป็นที่นิยมกันคือสูบบุหรี่มวนโต ชื่อที่ใช้เรียกในศตวรรษที่ 17 เป็นคำมลายู *บังกัส* (*bungkus*) ซึ่งมีความหมายว่าห่อ ทำด้วยยาสูบที่ปลูกเองหั่นฝอย มักจะคลุกเคล้ากับเครื่องปรุงกลิ่นและรส มวนด้วยใบที่แข็ง เช่นเปลือกข้าวโพด หรือใบจาก ตอนปลายกว้าง ชื่อที่ใช้เรียกนี้พบเป็นครั้งแรกที่ชวาใน ค.ศ. 1658 และบุหรี่ยุคใหม่นี้ดูเหมือนจะเข้าไปในชวาโดยผ่านทางโมลุกกะ จากฟิลิปปินส์ (de Haan 1922 II: 25, 135) เมื่อถึงปลายศตวรรษที่ 17 การสูบบุหรี่ในรูปแบบนี้ได้เริ่มเป็นที่นิยมในหมู่ผู้ชาย ผู้หญิง และ เด็กๆ ที่อายุยังน้อย “บรรดาผู้หญิง แม้แต่พวกที่ล้าคัญที่สุด ก็ติดยาทั้งหมด” (La Loubère 1691: 50) ในตอนนี้ ดูเหมือนจะถือว่ายาสูบเป็นทางเลือกที่แรงกว่าและแพงกว่าหมากพลู หนึ่งศตวรรษต่อมายาสูบได้เป็นที่นิยมยิ่งขึ้นอีกเมื่อใช้เป็นส่วยประกอบอีกอย่างหนึ่งในการกินหมาก (Reid 1985: 535 – 38)

ประชาชนมีสุขภาพอนามัยดีจริงหรือ

ชาวยุโรปรุ่นแรกในเอเชียมีอัตราการตายสูงมาก แต่ผู้ที่รอดมาได้ยืนยันว่าสาเหตุมิได้อยู่ที่ภูมิอากาศ หากแต่ “ความเกินพอดี” ของอาหารที่ก่ออันตราย “มรณภัยมิได้เกิดขึ้นเพราะภูมิอากาศแต่เพราะความผิดปกติทางร่างกาย . . . ภูมิอากาศนั้นเหมือนในเมืองสวรรค์จริงๆ เมื่อเทียบกับภูมิอากาศที่ขุ่นมัวในยุโรปและผู้คนในเขตอบอุ่น พวกนี้สุขภาพดีมาก” (Hawley 1626: 154; cf. Sande 1576: 66; Bontius 1629: 129; Schouten 1641: 128; Hamilton 1727: 33) ชาวยุโรปเหล่านี้สังเกตว่าชาวพื้นเมืองมิได้ประสบชะตากรรมเช่นเดียวกันและตามมาตรฐานยุโรป

แล้วดูเหมือนว่าสุขภาพจะดีมาก เช่นชาววิซายา “มีสุขภาพแข็งแรงเพราะดินฟ้าอากาศที่นี่ดี ใน หมู่คนพวกนี้ไม่มีคนที่พิการ เป็นง่อย หูหนวก หรือเป็นใบ้ . . . ดังนั้นจะเข้าสู่วัยสูงอายุด้วย สุขภาพดีเยี่ยม” (Loarca 1582: 116 – 17) ที่อาจะห์ ชาวเปอร์เซียคนหนึ่งเดินทางไปมาารู้สึก ว่า “โรคภัยไข้เจ็บนอกเหนือจากที่มากับความชรานั้นไม่ค่อยมี” (Ibrahim 1688: 179) ผู้ที่พำนัก อยู่ใน โคชินจีนมานานคนหนึ่งสรุปว่าอากาศที่นี่ “ดีจนไม่เคยมีโรคระบาดอย่างใดเลย ทั้งผู้คน เองก็ไม่รู้ว่ามันคืออะไรแน่ หรือ หมายถึงอะไร” (Borri 1633: I; cf. Van Goens 1656: 180; Rhodes 1653: 31) มาจนถึงสิ้นศตวรรษที่ 18 ชาวยุโรปที่มาเยือนก็ยังไม่วายประหลาดใจกับ สภาพร่างกายที่สมบูรณ์ของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกือบจะไม่มีใครเลยที่ “โหล่งุ้ม หรือเป็น ง่อย ชีโรค หรือ หูหนวก” (Gervaise 1701: 63; cf. Gervaise 1688: 122; Marsden 1783: 44; La Bissachère 1812: 63) “เป็นไปได้ว่าในมณฑลเดียวของฝรั่งเศสจะมีจำนวนคนตาบอดและคน พิการเท่ากับจำนวนทั้งหมดในประเทศสยาม” (Brugière 1829: 191)

คำวิจารณ์เช่นนี้อันที่จริงแล้วแสดงให้เห็นสภาพอันน่าอนาถในยุโรปพอๆกับสุขภาพของ ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และโดยเนื้อแท้แล้วเป็นความคิดเห็นเฉพาะตัว ดัชนีเท่าที่เรามีอยู่ บ้างเรื่องสภาพด้านโภชนาการและสุขภาพซึ่งปลอดจากความรู้สึกเชิงจิตพิสัย คือ ส่วนสูงและ อายุเมื่อเสียชีวิต ไม่ว่าข้อมูลของตัวแปรเหล่านี้จะน้อยแค่ไหนก็ต้องรักษาไว้อย่างดี เพราะเป็น เครื่องมือที่ดีที่สุดที่มีอยู่ที่จะใช้เปรียบเทียบความผาสุกทางกายข้ามกาลเวลาและสถานที่

นักประวัติศาสตร์สังคมพึงจะยอมรับเมื่อไม่นานมานี้ว่า รูปแบบส่วนสูงของร่างกายและ ความเจริญเติบโตเป็นดัชนีสำคัญของระดับโภชนาการเปรียบเทียบ ได้มีการชี้ว่าพันธุกรรมมี อิทธิพลต่อส่วนสูงน้อยกว่าโภชนาการ ดังนั้นในประชากรที่ห่างจากสมัยปัจจุบันมากที่สุด มีความ แตกต่างที่เห็นได้ชัดด้านส่วนสูงระหว่างคนรวยและคนจน (Fogel et al. 1982; Tanner 1979) โชค ดีที่มีนักวิชาการผู้บุกเบิกบางคนในต้นศตวรรษที่ 19 เชื่อเช่นนั้นด้วย แม้จะด้วยเหตุผลที่ต่างกัน ว่า ส่วนสูงของร่างกายมีความสำคัญในการเปรียบเทียบ และได้ทั้งขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่มี ประโยชน์มากเอาไว้

นอกเหนือจากคำของสแตมฟอร์ด แรฟเฟิลส์ว่าบังเอิญได้พบกลุ่มคนที่ “โดยทั่วไปแล้วสูง ประมาณ 6 ฟุต” ในแถบภูเขาที่สุมาตรา ที่น่าทึ่งก็คือตัวเลขส่วนสูงของชาวเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้เป็นไปในทางเดียวกัน ความแตกต่างระหว่างคนรวยและคนจนมีน้อยกว่ายุโรปในศตวรรษที่ 18 และ 19 หรือ เอเชียในศตวรรษที่ 20 โดยส่วนสูงของผู้ใหญ่เพศชายมีตั้งแต่ 147 ถึง 167 ซม. (4' 1" ถึง 5' 6") มีการวัดส่วนสูงของผู้ชาย “จำนวนมาก” ระหว่างที่คณะผู้แทนจากอังกฤษไปยังสยาม และ โคชินจีนใน ค.ศ. 1821 ได้ความสูงเฉลี่ย 160 ซม. (5' 3") สำหรับคนไทยและมลายู แต่คน เวียดนามเตี้ยกว่า 1 ซม. (Finlayson 1826: 75, 227, 376) แคมเมอร์อน (1865: 131) เห็นด้วย

กับขนาดของคนมลายู ส่วนครอว์เฟิร์ตคิดว่าชาวมลายูและออสเตรเลียเขียนโดยทั่วไปสูงโดยเฉลี่ย 5' 2" (157 ซม.) สำหรับผู้ชาย และ 4' 11" (150 ซม.) สำหรับผู้หญิง ชาวสยามสูงกว่าประมาณ 1 ซม. (Crawford 1820 I: 19; 1830: 297; cf. Earl 1837: 166) ความสูงของชาวสยามอาจลดลงเล็กน้อยระหว่างศตวรรษที่ 19 ถ้าเกรแฮม (1912: 142) ถูกต้องในการวิเคราะห์ของเขาตอนสิ้นศตวรรษ 5' 1" (155 ซม.) สำหรับชาย และ 4' 11" สำหรับหญิง การสำรวจประชากรอินโดนีเซียซึ่งกว้างขวางกว่าในศตวรรษที่ 20 (Nyessen 1929: 80; Coolie Budget Commission 1941: 26 – 30) เฉลี่ยที่ 157 ซม. สำหรับชาย และ 150 ซม. สำหรับหญิง แสดงว่าไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญระหว่าง ค.ศ. 1800 และ 1940 ชาวเวียดนามตอนปลายศตวรรษที่ 19 ยังสูงไม่ถึง 160 ซม. ดีสำหรับชาย และ 153 ซม. สำหรับหญิง ส่วนชาวเขมรสูงกว่าเล็กน้อย (Bouinais and Paulus 1885 I: 226, 502) ชาวลาวนั้นสูงกว่าชาวไทยในกลุ่มเล็กน้อย (Graham 1912: 159) อาจจะเป็นเพราะบริโภคน้ำมันมากกว่า

ความสูงของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในตอนต้นๆของศตวรรษที่ 19 ดูเหมือนจะเฉลี่ย 157 ซม. (5' 2") หรือสูงกว่านั้นเล็กน้อยสำหรับผู้ใหญ่เพศชาย มีข้อสังเกตว่าจะต่ำกว่าความสูงเฉลี่ยของชาวจีน 2 นิ้ว และของชาวยุโรป 4 นิ้ว (Crawford 1820 I: 19; 1856: 173) ความสูงของชาวยุโรปเพศชาย แม้ว่าจะแตกต่างกันมากระหว่างชนชั้นทางสังคม ได้มีการระบุเฉลี่ยราวๆ 167 ซม. (5' 6") ในต้นศตวรรษที่ 19 เพิ่มขึ้นอีก 10 ซม. เมื่อถึงกลางศตวรรษที่ 20 (Tanner 1979) แต่ถ้าย้อนกลับไปถึงศตวรรษที่ 18 ความแตกต่างระหว่างชาวยุโรปและชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็จะหมดไป แบร์โรว์ (1806: 223) รายงานว่าชาวชวาใน ค.ศ. 1793 รูปร่างเท่ากับ “ชาวยุโรปขนาดกลาง” ส่วน มาร์สเดน (1783: 44) และสตาวอรินส์ (1798 II: 183) ยืนยันทำนองเดียวกันสำหรับชาวสุมาตรา และชาวบูกิส

รายงานของศตวรรษที่ 16 และ 17 เกือบจะเป็นเอกฉันท์ว่าประชาชนกลุ่มต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ “สูงปานกลาง” –หมายความว่ามีความสูงเท่ากับชาวยุโรปที่เล่าเรื่องของพวกเขา (Morga 1609: 247; Pyrard 1619 II: 156; Colin 1663: 60; Dampier 1699: 33, 90) บางทีชาวโมลุกกะและชวาก็ดู “เตี้ย” (Galvão 1544: 71; Craen 1606: 180, 199) แต่มีการกล่าวว่าคนจากบรูไน มะกัสซาร์ หงสาวดี และ สยามนั้น “สูง” (Fitch 1591: 154; van Noort 1601: 202 – 03; van der Hagen 1607: 82) ขณะที่ตัวเลขเปรียบเทียบเช่นนี้เสนอข้อคิด แต่ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมกว่านี้จะปรากฏต่อเมื่อมีการวิเคราะห์โครงกระดูกในพื้นที่ที่สามารถระบุคุณสมบัติจากสินค้าเครื่องปั้นดินเผาที่ฝังกับคนตายที่ป่าช้าใหญ่แห่งหนึ่งในช่วง ค.ศ. 1350 – 1500 ที่คาตาลากัน (บาตังกัส) ตรงมุมตะวันตกเฉียงใต้ของลูซอน มีการขุดหลุมศพกว่า 500 หลุมในทศวรรษ 1950 ได้โครงกระดูกผู้ใหญ่ 117 โครงที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์พอที่จะวัดขนาดได้อย่างถูกต้อง ส่วนสูงอยู่

ระหว่าง 144 ถึง 180 ซม. เฉลี่ยได้ 160 ซม.(5' 3") โครงกระดูกชายหญิงไม่สามารถจะแยกแยะได้ ถึงแม้ว่าจะฝังคละอยู่ในพื้นที่นี้ (Fox 1959: 354) เมื่อเฉลี่ยทั้งหญิงและชาย ก็ได้ 5 ซม.(2") สูงกว่าที่บันทึกไว้ในศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20

ข้อสรุปที่ดีที่สุดของผมจากหลักฐานที่อยู่กระจัดกระจายก็คือโดยทั่วไปแล้วชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 17 สูงพอๆกับชาวยุโรป แต่ความแตกต่างปรากฏขึ้นเมื่อเริ่มมีการปรับปรุงระดับโภชนาการของยุโรป ประมาณ ค.ศ. 1800 ข้อมูลของยุโรปเองมีไม่มากนักในเรื่องส่วนสูงก่อนปลายศตวรรษที่ 18 แต่เรารู้ว่ากลาสีเรืออังกฤษสูงโดยเฉลี่ยเพียง 5' 4" และทหารเรืออายุ 16 ที่เกณฑ์จากคนจนในลอนดอน สูงไม่ถึง 5' ในทศวรรษ 1770 (Sokoloff and Villaflor 1982: 457; Floud and Wachter 1982) ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้มีความสูงเพิ่มขึ้น (และระดับโภชนาการด้วย) ระหว่างศตวรรษที่ 17 และ 20 มีหลักฐานที่หนักแน่นกว่าว่าได้ลดลงไปเล็กน้อย

การคาดอายุขัยเป็นดัชนีที่ก่อปัญหามากกว่าหากเชื่อการสังเกตโดยไม่มีระบบของผู้มาเยือน เพราะพวกเขาอาจจะไม่ได้นึกถึงอัตราการตายของทารก—ปกติแล้วเป็นตัวแปรที่สำคัญที่สุด ผู้สังเกตการณ์ชาวยุโรปในศตวรรษที่ 16 และ 17 มาจากสังคมที่อายุขัยโดยเฉลี่ยเมื่อเกิดประมาณ 32 ปี แม้ว่าผู้ที่รอดช่วง 10 ปีแรกมาได้ สามารถคาดหวังว่าจะอยู่จนถึงอายุประมาณ 45 (Stone 1979: 55; Laslett 1965: 96 – 98) เมื่อชาวยุโรปออกความเห็นในเรื่องอายุของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็เป็นการพูดว่าพวกเขา “อายุยืนตามมาตรฐานปัจจุบัน” (Galvão 1544: 71) หรือว่า “อยู่จนแก่มาก ทั้งผู้ชายและผู้หญิง” (van Goens 1656: 180; cf. Loarca 1582: 117; “Tweede Boeck” 1601: 90; Mandelslo 1662: 128, 130; Valentijn, 1726 III: ii, 255) เมื่อต้นศตวรรษที่ 19 ขณะที่อายุขัยของชาวยุโรปเริ่มเพิ่มขึ้น ก็ยังคิดกันว่าชาวเวียดนามและชาวไทยมีอายุยืนเป็นพิเศษ (La Bissachère 1812 I: 68; Sternstein 1984: 60) ส่วนชาวอินโดนีเซียนั้นกล่าวกันแต่เพียงว่าอายุยืนพอๆกับชาวยุโรป (Raffles 1817 I: 77; Crawford 1820 I: 30)

การวิเคราะห์ข้อมูลการเกิดและการตายของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมีระบบมิได้ย้อนกลับไปเกินกว่าระยะต้นของศตวรรษที่ 19 การศึกษาอย่างละเอียด เป็นต้นว่าจากสมุดทะเบียนของโบสถ์ ที่บันทึกการเกิดการตายของเขตหนึ่งในลูซอน แสดงว่าอายุขัยค่อนข้างสูง 42.0 ปีโดยเฉลี่ย ทั้งหญิงและชายรวมกันในช่วงแรกสุดที่สำรวจ (1805 – 20) และต่อมาราวๆ ค.ศ. 1900 มีการลดลงอย่างสม่ำเสมอมาเป็นเพียง 17.5 ปี อันเป็นจุดต่ำสุดที่น่ากลัว (Ng 1979: 56 – 57)

สำหรับศตวรรษที่ 17 นั้นมีแต่หลักฐานที่ไม่ปะติดปะต่อกันแต่ก็พอให้ข้อคิดบ้าง จดหมายเหตุประจำวันของศาลมะกัสซาร์ (*Lontara'-bilang Gowa*) เป็นแหล่งหนึ่งที่บันทึกการเกิดและการ

ตาย แม้จะเป็นของอภิชนกลุ่มเล็กๆเท่านั้น จดหมายเหตุนี้บันทึกเหตุการณ์ตามที่เกิดขึ้นแต่ละวัน เริ่มประมาณ ค.ศ. 1624 ตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่ง ค.ศ. 1660 (เมื่อความขัดแย้งกับพวกฮอลันดาได้ ทำให้ความเสื่อมของมะกัสซาร์เริ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว) จดหมายเหตุรวมวันเกิดของชาย 21 คนและ หญิง 10 คน และวันตายของคนเหล่านี้ปรากฏต่อมาในจดหมายเหตุ (ซึ่งมีถึง ค.ศ. 1750)² ในกรณีเหล่านี้มีการระบุอายุเมื่อเสียชีวิตตั้งแต่อายุ 15 ถึง 86 สำหรับหญิง 10 คน เฉลี่ย 51.5 ปี ส่วนชาย 21 คนมีอายุระหว่าง 17 และ 85 เฉลี่ย 45.5 ปี ถ้าไม่รวมชายห้าคนที่ตายในการสู้รบ (เมื่ออายุ 59, 31, 25, 17 และ 17) ชายที่ตายตามธรรมชาติ อายุเฉลี่ยจะเป็น 50.44 ปี

เนื่องด้วยไม่มีบันทึกการตายของเด็กในจดหมายเหตุรายวันที่มีอยู่ฉบับเดียว ตัวเลขเหล่านี้จะต้องถือว่าสะท้อนความมีอายุยืนในบรรดาผู้ที่ได้มาถึงระดับอายุหนึ่งที่ถือว่ารอดแล้ว ดูเหมือนจะเป็นไปได้ว่าผู้จดบันทึกจะละเว้นไม่บันทึกการเกิดจนกว่าเด็กจะมีชีวิตอยู่จนอายุอย่างน้อย 40 หรือ 100 วันซึ่งถือว่าวิกฤติเป็นพิเศษ เขาไม่สามารถเลื่อนไปอย่างไม่มีกำหนด โดยไม่มีผลเสียต่อความถูกต้องและรูปแบบที่เขาใช้

ที่ว่าอัตราการตายของเด็กสูงเกือบเท่าที่ยุโรป ยืนยันได้จากบริเวณที่เป็นสุสานคาตาลกัน ในลูซอน จากโครงกระดูกที่ขุดขึ้นมาได้ 433 โครง วิจัยพบว่า 110 โครง (ร้อยละ 25) เป็นเด็กที่อายุไม่เกิน 10 ปี (Fox 1959: 349) อาจจะปลอดภัยถ้าเราสรุปเพียงว่าพวกผู้ที่มีสกุลสูงของมะกัสซาร์พออายุเข้าวัยรุ่นก็คาดหวังได้ว่าจะมีชีวิตอยู่จนถึง 50 ปี

ตัวเลขของศตวรรษที่ 20 สำหรับประเทศสำคัญๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แสดงว่าการคาดอายุขัยเมื่อเกิดนั้นเพียงสี่สิบกว่าเล็กน้อย โดยมีอัตราการตายในช่วงหนึ่งปีแรกสูงตามปกติ — ประมาณร้อยละ 14 ของเด็กมีชีวิตเมื่อเกิดในชวาในทศวรรษ 1960 (Hull and Rohde 1980: 9 – 10) ข้อมูลข้างต้นนี้แสดงว่าสภาพสามร้อยปีก่อนไม่ได้เลวไปกว่าที่เห็นจากตัวเลขสมัยใหม่ และดีมากกว่าที่ปรากฏตอนต้นศตวรรษที่ 20 ก่อนที่การแพทย์และสุขอนามัยสมัยใหม่จะมีผล

ถ้าชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีอายุยืนกว่าชาวยุโรปสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นไปได้ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งอาจเป็นอัตราการตายของเด็กที่ต่ำกว่า ตรงข้ามกับความไม่ใส่ใจ และแม้แต่การจงใจจะเลวทอดทิ้งที่คนยากจนในยุโรปแสดงต่อลูกของตน (Stone 1979: 55 – 59) ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดูเหมือนจะมีลูกน้อยกว่าและทิ้งระยะห่างกันพอสมควร

² จดหมายเหตุให้อายุเมื่อตายของคนอื่นๆอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่บันทึกการเกิด มีการอ้างว่าหญิงคนหนึ่งในกลุ่มนี้ชื่อ Karaeng Panai kang ตายเมื่ออายุ 105 ปี นอกจากความน่าเชื่อถือจะน้อยลงแล้ว กรณีเช่นนี้มีแนวโน้มที่จะลำเอียงไปทางผู้มีชีวิตอยู่นานพอที่จะถือว่าสำคัญเมื่อตาย และหากรวมข้อมูลพวกนี้ด้วยก็จะทำให้อัตราเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 2 ปี เมื่อไม่รวมก็เหลือแต่ตัวอย่างของคนที่ยังมีชีวิตมาเพราะมีความสำคัญเมื่อตอนเกิด

ทั้งให้ความรักและเอาใจใส่แก่ลูกชายและหญิงเมื่อเทียบกันแล้วอยู่ในระดับที่สูง (La Loubère 1691: 50; Crawford 1820 I: 83; Raffles 1817 I: 70; Ng 1979: 150 – 56)

การที่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคการค้ามีสุขภาพค่อนข้างดีไม่ควรทำให้เราแปลกใจ ถ้าเปรียบเทียบกับอาหาร ยา และ อนามัยของคนพวกนี้กับชาวยุโรปร่วมสมัย ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับอันตรายจากความหิวโหยอย่างรุนแรงหรือภาวะทุโภชนาการเลย อาหารหลักประจำวันสำหรับความต้องการของผู้ใหญ่คือข้าว 1 กาสี (625 กรัม) ต่อวันไม่ยากที่จะผลิตในชนบทหรือซื้อหาในเมือง และยังมีคาลอรีและโปรตีนในตัวเองพอเพียงสำหรับการพัฒนาสุขภาพให้สมบูรณ์ ส่วนการขาดโปรตีนจากเนื้อสัตว์ เมื่อเทียบกันแล้วอาจเป็นคุณ เพราะทำให้ชาว เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่เป็นโรคที่แพร่โดยหนอนในเนื้อ ภาวะอดอยากอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นก็เป็นผลมาจากสงครามเท่านั้น เนื่องจากคนสามารถได้ของที่ต้องการประจำวันในราคาเพียงไม่กี่สตางค์ ลา ลูแบร์ มีความเห็นว่า (1691: 35) “ไม่น่าแปลกใจเลยถ้าชาวสยามจะไม่วิตกกังวลกับการยังชีพของพวกเขา และถ้าจะไม่ได้ยินเสียงอะไรเลยในตอนเย็นนอกจากเสียงร้องเพลงในบ้าน”

สุขอนามัย

การมีน้ำอุดมสมบูรณ์เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของดินแดนได้ลมและการใช้น้ำฟุ่มเฟือยเป็นนิสัยของคนในแถบนี้ เมื่อไม่มีความจำเป็นที่จะดื่มน้ำเพื่ออาบเช่นในภูมิอากาศที่หนาวกว่า คนเหล่านี้จึงอยู่ในบรรดาพวกที่ขยันอาบน้ำที่สุดไม่มีใครเหมือน ก่อให้เกิดความประหลาดใจแก่ชาวยุโรปผู้ไม่ไวใจน้ำ

ตั้งแต่วันที่เกิด ชาวเกาะเหล่านี้ (ฟิลิปปินส์) ถูกเลี้ยงมากับน้ำ ดังนั้นตั้งแต่วัยเด็กทั้งชายและหญิงว่ายน้ำได้เหมือนปลา . . . อาบน้ำทุกวัน ไม่เลือกเวลา เพื่อความสนุกสนานและความสะอาด แม้แต่หญิงที่เพิ่งคลอดก็ไม่ละเว้นการอาบน้ำ ทั้งยังเอาทารกแรกเกิดจุ่มในแม่น้ำหรือบ่อน้ำพุเย็น . . . เวลาอาบจะยอตัวลงเกือบเป็นนั่ง เพราะความกระดากอาย น้ำอยู่แค่คอและพยายามอย่างที่สุดที่จะไม่ให้เห็นตัว . . . เวลาอาบน้ำตามปกติคือช่วงพระอาทิตย์ตกดิน เพราะเมื่อถึงตอนนั้นทุกคนเลิกงานแล้วไปที่แม่น้ำ เพื่ออาบน้ำพักผ่อนให้เย็นสบาย แล้วเอากาชนะใส่น้ำกลับบ้าน สำหรับใช้ประจำวัน . . . ทุกบ้านมีโถงน้ำที่ประตูและผู้คนที่มาไม่ว่าแขกแปลกหน้าหรือคนในครอบครัวจะตักน้ำจากโถงเพื่อล้างเท้าก่อนเข้าบ้าน . . . น้ำจะไหลลงจากพื้นบ้านซึ่งทำด้วยไม้ไผ่ซีก (Chirino 1604: 258; cf. Morga 1609: 249)

พวกคนที่นี่ [อาเจะห์] เช่นเดียวกับที่มินดาเนา เชื่ออย่างมั่งาย ในการล้างและทำให้ตัวเองสะอาดปราศจากสิ่งสกปรกต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงพอใจที่จะอยู่ใกล้แม่น้ำและลำธาร... แม่น้ำ อาจิน ช่วงใกล้เมืองจะเต็มไปด้วยผู้คนทุกเพศทุกวัย... แม้แต่คนเจ็บก็มีคนนำมาที่แม่น้ำเพื่อชำระล้าง (Dampier 1699: 95 – 96)

ขณะที่ ตามความรอบรู้เชิงประเพณีนิยมในยุโรป การอาบน้ำเป็นเรื่องยั่ววนหรืออันตราย ชาวเอเชียโยงการอาบน้ำกับการทำให้บริสุทธิ์ และ “คลายร้อน” มิฉะนั้นสุขภาพจะไม่ได้ ยิ่งกว่านั้น การดูแลร่างกาย การสระผมและพรมน้ำหอม กลิ่นหอมจากลมหายใจและร่างกาย ความเรียบร้อยและความสง่างามของเครื่องแต่งกาย ล้วนมีความสำคัญยิ่งสำหรับชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตรงข้ามกับบ้านและเครื่องเรือนซึ่งได้รับความสนใจน้อยมาก คนไทยขึ้นชื่อว่าอาบน้ำสามหรือสี่ครั้งต่อวัน (La Loubère 1691: 28 – 29; Pallegoix 1854 I: 223) และทุกคนอาบน้ำอย่างน้อยวันละครั้ง ในที่ที่ไม่มีแม่น้ำ คนก็จะอาบน้ำโดยรดน้ำบ่อถึงหนึ่งไปบนศีรษะ ทั้งสองกรณีน้ำก็จะพาลูกลีฟที่ร่างกายส่วนล่างห่างไปจากศีรษะ เป็นวิธีการที่ปลอดภัยกว่าใช้น้ำที่กักในอ่างร่วมกับสมาชิกในครอบครัวหลายคน ซึ่งมักจะทำกันในเมืองหนาว ชาวพม่าดูเหมือนว่าจะแยกระหว่างบ่อน้ำกินและบ่อน้ำใช้ (Brown 1926: 47) เมื่อตักน้ำจากแม่น้ำมักจะตักเหนือที่อาบน้ำของชายและหญิง ในสภาพที่เมืองหนาแน่นมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการพุ่งพรวดของประชากร ในศตวรรษที่ 19 ความเชื่อของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในประสิทธิภาพของการชำระล้างของน้ำในแม่น้ำอาจเป็นอุปสรรคต่อการมีสุขภาพอนามัยที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามทัศนคติเช่นนี้ยังเป็นเครื่องป้องกันอันตรายสำหรับผู้คนส่วนใหญ่ในศตวรรษที่ 17 ตรงข้ามกับความรังเกียจการชำระล้างอันเป็นอันตรายของชาวยุโรปร่วมสมัย

แม้ในเมืองที่ใหญ่ที่สุด ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ยังกระจัดกระจายกันอยู่ รูปแบบบ้านคงเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวได้ทุนสูงมีต้นไม้ล้อมรอบ การกำจัดขยะในครัวเรือนส่วนใหญ่ก็คือปล่อยให้ เป็นเรื่องของหนู ไก่ หรือสุนัขซึ่งจะหาอาหารได้ทุนบ้าน และน้ำที่ท่วมตามฤดูกาลที่กวาดล้างทุกสิ่งทุกอย่างไปปีละครั้ง อย่างน้อยแบบบ้านที่เปิดและยกพื้นสูงก็ทำให้บ้านปลอดจากการหมักหมมที่ร้ายกาจของขยะเน่าเปื่อยในวิธีที่เป็นไปไม่ได้ในเมืองที่แออัดของยุโรป ตะวันออกกลาง หรือ จีน ก่อนยุคที่มีการเก็บขยะและการกำจัดน้ำทิ้ง

คนเหล่านี้จะล้างมือหลังอาหาร [ในมินดาเนา] หรือเมื่อไปแตะต้องสิ่งใดที่ไม่สะอาด ในการนี้พวกเขาจะใช้น้ำอย่างมากมายในบ้าน น้ำส่วนนี้รวมทั้งการล้างถ้วยชาม และความสกปรกอื่นๆที่ตัวเองทำ ก็จะเททิ้งไปใกล้ๆที่ตั้งเตาไฟ เนื่องด้วยห้องไม้ได้ดีด้วยไม้กระดาน พื้นปูด้วยไม้ไผ่สีก เหมือนไม้ระแนง ดังนั้นน้ำจะไหลลงไปได้ทุนบ้านอย่างรวดเร็ว ที่นี้หนอนจะเกิดยั่วยุและส่งกลิ่นร้ายแรงมาก นอกจากความสกปรกนี้แล้ว คนเจ็บจะปล่อยของ

เสียและของเหลวในห้องของตุนทางรูเล็กๆที่เจาะไว้เพื่อการนี้โดยเฉพาะ ส่วนคนที่สุขภาพดีจะปล่อยของเสีย และของเหลวในแม่น้ำ (Dampier 1697: 226)

อีกครั้งหนึ่งที่นิสัยปล่อยของเสียลงในแม่น้ำ (หรือที่ชายทะเล) มาจากสมมติฐานที่ว่าน้ำที่ไหลมี ประสิทธิภาพในการทำมาสะอาด ซึ่งก็มีข้อดีเมื่อเทียบกับชาวยุโรปและอินเดียในสมัยเดียวกันที่ ใช้ถนนในเมืองและท่อระบายน้ำที่ไม่ไหลเพราะไม่มีทางเลือกอื่น (Smith 1979: 197 – 98; Das Gupta 1979: 33)

การแพทย์

คนพวกนี้ไม่คุ้นเคยกับการให้น้ำเชื้อม หรือ ยาถ่าย และยังไม่รู้วิธีการเอาเลือดออก ยาของพวกนี้ มีแต่สมุนไพรพื้นๆที่รู้จักกันทั่วไปและน้ำที่คั้นจากสมุนไพรเหล่านี้ เมื่อมีไข้ก็จะแช่ตัวในน้ำเย็นแค่ว่า . . . จะไม่เย็บบาดแผลแต่จะรักษาด้วยหัวปลีปิ้งและจุ่มลงไปใต้น้ำมันขณะกำลังร้อน

—Galvão 1544: 177

ในการสำรวจการรักษาโรคของพวกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เราไม่ควรจะเสียเวลามากเกินไปกับคำถามว่าการแพทย์ทฤษฎีไหน ทฤษฎีอายุรเวทของอินเดียก็มีผู้ศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพม่า สยาม และชวา และทฤษฎีการแพทย์ของจีนมีอิทธิพลในเวียดนาม และในขอบเขตที่น้อยลงในสยาม แนวคิดของกรีกและอาหรับผ่านมาจากอิสลามเสนอหลักการที่ว่าธาตุสี่—น้ำ ดิน ไฟ และ ลม—ควบคุมการทำงานของร่างกาย ขณะที่ระบบของจีนเน้นความจำเป็นที่จะรักษาสมดุลระหว่างสองหลักที่ตรงกันข้าม หยาง ซึ่ง “ร้อน” และ หยิน ซึ่ง “เย็น” ผลอันเป็นรูปธรรมที่สำคัญที่สุดของทั้งสองกลุ่มนี้ก็คือสนับสนุนสิ่งซึ่งอาจจะเป็นความเชื่อแต่เดิมของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าโรคภัยไข้เจ็บเกิดจากความร้อนมากเกินไป (ใช้ต่างๆ การตั้งครุฑ) จากการสูญเสียความร้อนซึ่งเป็นอันตราย (การคลอเคลือบ) หรือจากลมที่ร้อนหรือชื้นเกินไป (อาการป่วยที่ทรงออก) การเน้นพิธีกรรมและยาที่ทำให้เย็นสบายดูเหมือนจะเป็นวิธีการรักษาของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่ากับของจีน (Hart 1969; Gimlette 1915: 8 – 42; Manderson 1981: 509 – 10)

ตำราแพทย์ที่สืบเนื่องมาจากขนบธรรมเนียมของอินเดียได้มีการแปลและเขียนขึ้นใหม่ในชวา บาห์ลี พม่า สยาม และ เขมร แต่มีบทบาทที่สำคัญในแวดวงของศาสนาและสังคมที่ดี

มากกว่าที่จะเพิ่มพูนความรู้ด้วยการทดลอง³ ตำราเช่นนี้ข้าราชการสำนักและผู้ทรงความรู้ทั้งหลายจะศึกษาเมื่อมีโรคระบาดซึ่งเป็นการแสดงว่าราชอาณาจักรอยู่ในภาวะยุ่งเหยิงหรือกษัตริย์ประชวร กษัตริย์นครมโหรีองค์หนึ่งในศตวรรษที่ 13 ได้สร้างสถานพยาบาล 100 แห่งเพื่อให้ใช้การรักษาตามวิชาการแพทย์แผนดั้งเดิม คงจะเป็นเพราะความเชื่อว่าโรคที่ผู้คนเป็นกันมากเกิดจากความไม่อยู่ในทำนองคลองธรรมของกษัตริย์ (Frédéric 1981: 269 – 70) แต่อย่างน้อยในศตวรรษที่ 17 ส่วนใหญ่หมอฟันเมืองจะเป็นผู้รักษา ใช้ยากลางบ้านและสมุนไพร ลา ลูแบร์ (1691: 62) พูดถึงคนพวกนี้เมื่อลงความเห็นไว้ว่า “ในหมู่ชาวสยาม การแพทย์ไม่อาจเรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์ . . . พวกเขามีได้กังวลว่าจะต้องมีหลักในการแพทย์ คงมีเพียงตำรายาจำนวนหนึ่งที่เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษและไม่เคยเปลี่ยนแปลงอะไรเลย ไม่คำนึงถึงอาการเฉพาะของโรค แต่ถึงกระนั้นก็ยังรักษาหายเป็นจำนวนไม่น้อย” (cf. Crawford 1820 I: 328)

“วิทยาศาสตร์” อันมีพื้นฐานจากการทดลองที่ ลา ลูแบร์ กล่าวถึงแท้จริงแล้วก็คือ กายวิภาคศาสตร์ และศัลยศาสตร์ ซึ่งเริ่มก้าวหน้าอย่างเห็นได้ชัดในยุโรป ไม่มีแพทย์ที่ไหนเหมือนศัลยแพทย์ยุโรปในความพร้อมที่จะตัด แหว่ง สับ และ เอาเลือดออกจากร่างกาย เมื่อ บิคแมน (1718: 103 – 04) ถูกดูเอาเลือดออกที่บันจาร์เมซิน เพื่อนชาวบันจาร์ของเขาแต่แรกคิดว่าเขาเป็นบ้าไปแล้วที่ปล่อยให้ “วิญญาณและชีวิต” ของตนเองออกไปด้วยความเต็มใจ เมื่อเขาอธิบายว่าคนอังกฤษต้องเอาเลือดออกเป็นครั้งคราว เพราะบริโภคเนื้อและเหล้ามากซึ่งทำให้เลือดข้น เขาก็ถูกโต้กลับว่าพวกนั้น “ยิ่งเฝ้าขึ้นไปอีก ที่ทำตัวให้ต้องเสียเงินขนาดนี้โดยเจตนา เพื่อที่จะได้รับความเจ็บปวด”

ในระยะยาวความอยากรู้อยากเห็นของชาวยุโรปว่ากลไกของร่างกายทำงานอย่างไรได้นำมาซึ่งความสำเร็จที่เด่นชัด ในศตวรรษที่ 16 และ 17 ชาวยุโรปเป็นที่ต้องการอย่างมากตามเมืองต่างๆ ในเอเชียในฐานะศัลยแพทย์เชี่ยวชาญในการตัด จัดกระดูกที่หักสากให้เข้าที่ เอาเนื้องอกออก และแม้แต่ทำให้เลือดไหล (Beaulieu 1666: 61; Fryke 1692: 133; La Loubère 1691: 62; Sangermano 1818: 173) แต่ถึงอย่างไรเมื่อเทียบกันแล้ว อาจเป็นไปได้ว่าวิธีการเข้าแทรกแซงของการแพทย์แบบ “วิทยาศาสตร์” ของยุโรปตอนต้นๆ ได้คร่าชีวิตผู้ป่วยมากกว่าที่รักษา จากประสบการณ์ก็พบว่าสำหรับอาการเจ็บป่วยส่วนใหญ่แล้ว ถ้าเชื่อหมอชาวเอเชียจะปลอดภัยกว่าหมอชาวยุโรป (Stavorinus 1798 I: 247; Dampier 1690: 336 – 37, 1697: 103; Brugière 1829: 199) เหตุผลสำหรับเรื่องนี้ โบร์รี (1633: G) ได้กล่าวไว้อย่างดี “ยาของพวกเขาไม่ได้เปลี่ยนธรรมชาติแต่ช่วยในการทำหน้าที่ตามปกติ ทำให้ของเหลวที่ก่อโรคแห้งไปโดยไม่รบกวนคนเจ็บ

³ มีการพิจารณาดำรงแพทย์ของชาวและบาห์ลีใน Pigeaud 1967: 265 – 68 และ Lovric 1987 งานเขียนเป็นภาษามลายูในเรื่องนี้ซึ่งหาได้ยากกว่า มีรายชื่ออยู่ใน Juynboll 1899: 305 - 06

เลย” สองศตวรรษต่อมาทั้ง ครอว์เฟิร์ต (1820I: 329) และปาลเลกัวซ์ (1854 I: 342) ยอมรับด้วยความขอบคุณว่ายาของอินโดนีเซียและไทยอย่างน้อยก็ไม่เป็นอันตราย

ยาที่ผสมสมุนไพร การอาบน้ำ และการนวดเป็นวิธีการบำบัดโรคที่ใช้กันเป็นประจำ หมอนวดที่มีฝีมือไม่เพียงแต่สามารถบรรเทาโรคปวดในข้อ และความเจ็บปวด (Shway Yoe 1882: 417) แต่ยังจัดกระดูกที่หักไม่มากนักให้เข้าที่แล้วยังช่วยบรรเทาความเจ็บปวดตอนคลอดลูกหรือป้องกัน การเกิดโดยทำแท้ง (Borri 1633: G; La Loubère 1691: 63; Stravrinus 1798 I: 247) นอกจากนี้ชาวยุโรปยังประทับใจที่ศูนย์ใหญ่ๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น “เต็มไปด้วยยาและสมุนไพรรักษาโรค” (Dampier 1699: 88) กองเรือฮอลันดาหมู่แรกที่มาได้บันทึกรายการเครื่องเทศ และสมุนไพร 55 ชนิดในตอนที่กำลังถึงตลาดบันเต็น “มีอีกหลายชนิดที่เวลานี้เราได้ลิ้มไปแล้ว” การใช้ประโยชน์ในทางยาของสมุนไพรหลายชนิดก็ได้มีการบันทึกไว้อย่างละเอียด (Lodewycksz 1598: 112, 150 – 57; cf. Schoute 1929: 106 – 08)

ที่ว่าสมุนไพรเหล่านี้มีผลชงัดกับอาการอาหารไม่ย่อย และโรคเกี่ยวกับลำไส้รวมทั้งการติดเชื้อนั้นไม่เป็นที่สงสัย ในบรรดาสมุนไพรที่ใช้บริโภค ใบพลูควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษเพราะชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทุกวัยเคี้ยวกันอยู่ตลอดเวลา ตามความเชื่อพื้นบ้านการเคี้ยวมาก ป้องกันพิษ ช่วยการย่อย และป้องกันโรคบิด น้ำใบพลูใช้รักษาการติดเชื้อที่ตา แผลติดเชื้อ รวมทั้งการเจ็บป่วยต่างๆเกี่ยวกับประจำเดือน และอาการอื่นๆ (Reid 1985: 533 – 35) งานวิจัยสมัยใหม่ในเรื่องนี้แม้ว่าจะอยู่ในระยะเริ่มต้น ก็ได้ยืนยันคำกล่าวอ้างแล้วหลายข้อ คนที่เคี้ยว มากเห็นได้ชัดว่าพิษจะไม่ค่อยมี (Schamschula et al. 1977; Moller et al. 1977) ได้มีการชี้แจงว่าสารประกอบของหมากสามารถควบคุมปรสิตรในลำไส้โดยเฉพาะพยาธิตัวกลมและตัวตืด (Hsia 1937; Chung and Ko 1976; Chopra et al. 1956: 23) ทั้งปรากฏว่ายาสกัดจากใบพลูใช้ ได้ผลกับแบคทีเรียบางประเภทโดยเฉพาะ รวมทั้งประเภท ซิเกลลาบางตัวที่ทำให้เกิดโรคบิด และประเภท ซัลโมเนลลา ที่ทำให้เกิดไทฟอยด์ (Nguyen Duc Minh: 68 – 69) ดูเหมือนจะเป็นไปได้ว่านิสส์เคี้ยวมากเพียงอย่างเดียวก็อาจป้องกันชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากโรคที่มากับน้ำหลายโรค และผู้สังเกตการณ์หลายคนยังบันทึกไว้ว่าการเคี้ยวมากมีส่วนช่วยให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อได้อย่างน่าทึ่ง (Beaulieu 1666: 102; Sangermano 1818: 173; Crawford 1820 I: 31)

เช่นเดียวกับแพทย์ที่ผู้คนชื่นชมทั่วโลก หมอรักษาโรคชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้การเยียวยาจิตวิญญาณพอๆกับร่างกาย เอ็นดิกอดต์ (1970: 26) เสนอประเด็นนี้อย่างหนักแน่นโดยกล่าวว่า “ยา’ ของมลายู เกือบจะทั้งหมดมีอำนาจวิเศษ แม้แต่เมื่อใช้วิธีปฏิบัติที่มีสรรพคุณในการรักษาจริงๆ เหตุผลที่ให้เป็นเรื่องของเวทมนต์” สุขภาพเกี่ยวข้องกับสภาพของพลังชีวิตภายในมนุษย์ที่เรียกว่า เซมันกัต (semangat) ในดินแดนส่วนใหญ่ของอินโดนีเซีย ส่วนคนไทยเรียกว่า

ขวัญ (Endicott 1970; Cuisinier 1951; Terwiel 1980: 53 – 60; Errington 1983) ในการรักษาทุกครั้งแม้แต่กระดูกหักธรรมดาที่มักจะประคบด้วยพิธีกรรมบางอย่างที่มุ่งหมายให้เสริมพลังชีวิตที่กล่าวนี้ หรือป้องกันการแทรกแซงที่เป็นภัยหรือก่ออันตรายจากวิญญาณภายนอก ในกรณีของความวุ่นทางจิตใจและการเจ็บไข้ด้วยโรคระบาด กระบวนการรักษาทั้งหมดจะกลายเป็นเรื่องพิธีกรรม ความสับสนของจิตตามปกติแล้ว จะต้องรักษาโดยผีฟ้าหรือคนทรงที่แต่งกายเป็นหญิงผู้สามารถติดต่อกับวิญญาณที่ทรมานคนไข้โดยการเข้าทรง

เมื่อเจ็บป่วยพวกเขาก็จะใช้พิธีหลายอย่าง มีอุปกรณ์มากบ้างน้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของแต่ละคน... บางคนเอาไฟจุดธูปกำหนึ่งแล้วโยนออกไปนอกหน้าต่าง เขาพูดว่าการทำเช่นนี้วิญญาณชั่วร้ายที่ทำให้เกิดโรคจะกลัวแล้วออกไป บางคนก็จับฉลากโดยใช้เชือกผูกไม้หรือพื้นจะเข้ กับมือ แล้วใช้ จับฉลากเอง พูดว่าสาเหตุของความเจ็บป่วย คือโรคนั้นโรคนี้... บางคนพื้นฐานไม่ค่อยดีจะถวายเป็นข้าวสุกเล็กน้อย ปลา และ เหล้าเล็กน้อย ขอวิญญาณให้ตนหายจากโรค มีสุขภาพดี บางคนก็จัดงานเลี้ยงเหล้าขนาดกลางซึ่งผู้ประกอบพิธีหญิงหรือชายของคนเจ็บเรียกกันว่า คาดาไลนัน(catalonan) จะช่วยจัดหาสิ่งที่ต้องการ แล้วพูดว่าการเจ็บป่วยเป็นเพราะจิตวิญญาณออกจากร่างคนเจ็บและจะไม่หายจนกว่ามันจะกลับมา... ต่อมาผู้ประกอบพิธีไปที่มุมหนึ่งของห้องคนเดียวพลางพูดกับตัวเอง สักครู่หนึ่งก็กลับมาหาคนเจ็บและบอกให้สบายใจได้เพราะวิญญาณกลับเข้าร่างแล้วและเขาจะหายดี หลังจากนั้นพวกเขาก็จะเลี้ยงเหล้ากัน (Dasmariñas 1590A: 430 – 31; cf. Alcina 1668 III: 227-41; Galvão 1544: 181; Colin 1663: 75 – 76; Sangermano 1818: 172)

ชุมชนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่มีพิธีประจำปีที่สำคัญเกี่ยวกับการทำความสะอาดหมู่บ้านหรือกันไม่ให้วิญญาณชั่วร้ายเข้ามา ในชุมชนอิสลาม พิธีนี้ยังอยู่ใน *มันดี เสาะฟาร์ (mandi Safar)* ซึ่งเป็น พิธีการอาบน้ำหมู่ในวันพุธสุดท้ายของเดือน *เสะะฟาร์* ของมุสลิม (Pijper 1977: 146 – 57; Snouck Hurgronje 1893 I: 206 – 07; Kiefer 1972: 123 – 24) ส่วนในประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ พิธีสมัยใหม่ที่สืบทอดมาดูเหมือนจะเป็นการทำความสะอาดพระพุทธรูป หลังจากนั้นก็มีการสาดน้ำกันอย่างสนุกสนานโดยทั่วไป (รูปที่ 5) ในงานฉลองปีใหม่ของเดือนเมษายน (Symes 1827, II: 210 – 12; Shway Yoe 1882: 345 – 51)⁴ พิธีในคติถือผีสงเทวดาอันเป็นต้นกำเนิดของพิธีทำให้บริสุทธิ์ในสมัยใหม่ ที่น้ำมีบทบาทสำคัญเสมอ อัลชีนา (Alcina 1668, III: 232 – 35) ได้บรรยายพิธีตามที่เกิดขึ้นในวิชาว่ามีการวางข้าวบนแพแล้วปล่อยให้ลอยไปตามแม่น้ำปีละครั้งเป็นบรรณาการแก่เทพยดาที่คุ้มครองเพื่อความแน่ใจว่าจะมีสุขภาพดี มีความอุดมสมบูรณ์ และมี

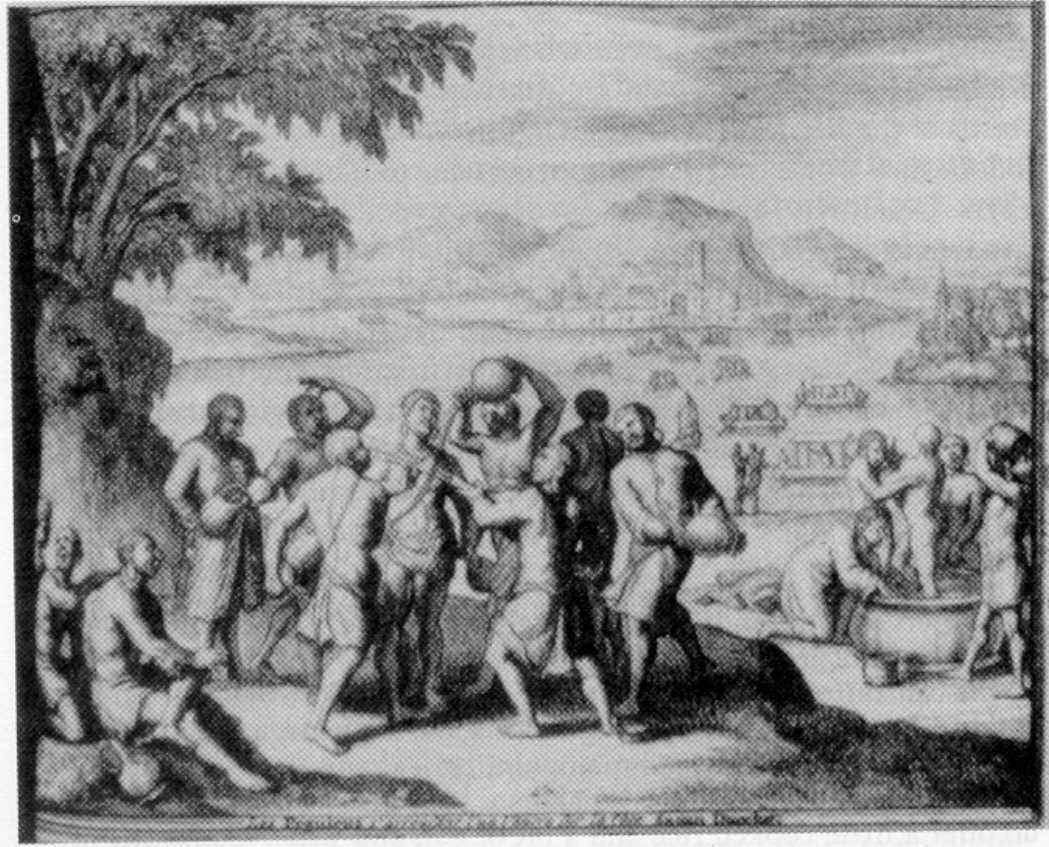
⁴ ธรรมเนียมการสาดน้ำตอนปีใหม่ไม่มีการกล่าวถึงในรายงานเรื่องสยามศตวรรษที่ 17 แม้ว่าจะปฏิบัติกันทั่วไปในพม่า (Cox 1821: 195 และดูภาพที่ 5) กษัตริย์ผู้เกรงกลัวอาจเห็นว่าเป็นการไม่เหมาะสมในราชธานี แต่ดูเหมือนจะเป็นไปได้ว่าธรรมเนียมนี้มีรากเก่าแก่มากในพิธีทำให้บริสุทธิ์ในชนบท

ความปลอดภัย “ในยามที่มีโรคติดต่อร้ายแรง พวกเขาจะประกอบพิธีนี้อย่างเคร่งครัด จะผูกแพใหญ่ด้วยหวาย วางที่นั้งบนแพ และไปที่ตลิ่งน้ำ หลังจากที่ได้กินและดื่มอย่างเต็มที่แล้ว พวกเขา ก็จะร้องเรียกโรคร้ายพูดว่า “จงนั่งที่นั้งบนแพหลังนี้และไปเสีย” แล้วก็โยนมันลงไปในน้ำ และเชื่อว่าโรคร้ายหรือโรคติดต่อจะไปกับแพ” ในศตวรรษที่ผ่านมาได้มีการประกอบพิธีที่เหมือนกันนี้เกือบทุกประการในสุมาตราและมลายูทุกปี และหลังจากเกิดโรคระบาด (Snouck Hurgronje 1893: 417 – 18; Skeat 1900: 433 – 36; Evans 1923: 279 – 80) พวกจามมุสลิมที่บ้านเกิดเมืองจามปาโบราณ ปล่อยลิงกระดาดและอาหารต่างๆไปตามแม่น้ำในเรือจำลองตรงช่วงสำคัญที่สุดของพิธีประจำปีที่ยิ่งใหญ่ที่สุด (Aymonier 1891: 88 – 91)

อาการเจ็บป่วยทางจิตและบางครั้งแม้แต่ทางร่างกายมักจะอ้างว่ามีสาเหตุมาจากอาถรรพ์หรือคาถาอาคมชั่วร้าย เวทมนต์คาถาเช่นนี้เป็นที่นิยมของคู่รักที่ไม่สมหวังโดยเฉพาะ ดังนั้นความลุ่มหลงของวัยรุ่นหรือโรคประสาทคุณอารมณ์ไม่ได้ ตามปกติแล้วก็มักจะหาว่าเกิดจากผู้ที่มีอำนาจอำนาจ และยังเชื่อกันว่าคาถาอาคมทำให้ถึงตายได้ แต่ละสังคมต่างก็มีผู้ประกอบพิธีที่มีชื่อทั้งการใช้และการแก้คาถาอาคมเหล่านี้ (Lieban 1967: 1 – 2; Hamilton 1727: 45 – 48) แต่การที่ศาสนาโลกมีอิทธิพลมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆในนครที่มีผู้คนหลายชาติหลายภาษามักจะทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างคาถาอาคมและ “ศาสนาดั้งเดิม” ของดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไป ดังตัวอย่างเช่น ในทศวรรษ 1580 เมื่อผู้อ้างสิทธิในบัลลังก์ของอาเจะห์ต้องการจะกำจัดผู้ที่ครองบัลลังก์อยู่ขณะนั้น เล่ากันว่าได้จัดหาดาโต๊ะ (หมอผู้พิเศษ) บาทะก์ สองคน มาทำการสาปแช่งที่จะทำให้สูล่านล้มเจ็บ (Hikayat Aceh 1630: 91 – 93)

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 17 เช่นเดียวกับส่วนอื่นๆของโลก มีประเพณีการแพทย์นามธรรมเชิงวิชาการ (ไม่มีพื้นฐานจากการทดลอง) รวมทั้งยาพื้นบ้านซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และเวทมนต์คาถา ทุกคนรู้จักสองเรื่องหลังนี้ ขณะที่กษัตริย์ทรงความรู้จำนวนน้อยนิดมีความรู้ในเรื่องแรก สมัยก่อนเช่นเดียวกับปัจจุบันนี้คนไข้เป็นนักฉวยโอกาสด้วย เลือกลมอที่มีชื่อที่สุดว่ารักษาได้ผลและหมอที่ประสบความสำเร็จทุกคนจะผสมเวทมนต์คาถาลงไปกับยา ชาวยุโรปผู้มีการศึกษามักเชื่อว่า คาถาอาคมมีบทบาทมากกว่าและ “วิทยาศาสตร์” มีบทบาทน้อยกว่าใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อเทียบกับยุโรป แต่เรื่องนี้อาจเป็นความจริงในชนบทมากกว่าในเมือง ซึ่งสนับสนุนความเห็นของคริสโตเฟอร์ ฮิลล์ (Christopher Hill) ที่ว่า “อังกฤษศตวรรษที่ 20 มีเวทมนต์คาถาน้อยกว่าในศตวรรษที่ 16 เพราะว่ามีอุตสาหกรรมมากกว่า เวทมนต์คาถาเป็นเรื่องของการเกษตร” (อ้าง Thomas 1971: 794 – 95) ชุมชนเกษตรในฟิลิปปินส์ยังกระตุ้นความศรัทธาเย้ยหยันจากนักสังเกตรณ์ (นักบวชสเปน) เพราะความเชื่อของพวกเขาเอนเอียงไปทางเวทมนต์คาถา แต่ในเมืองใหญ่ๆที่มีคนหลายชาติหลายภาษา เช่น บันเต็น อาเจะห์ และ มะกัสซาร์ ชาว

ยุโรปมักจะรายงานถึงขอบเขตและประสิทธิภาพของการรักษาท้องถิ่น หากจากมุมมองของ ศตวรรษที่ 20 แล้ว จะดูเหมือนว่าทั้งเวทมนต์คาถาและยาพื้นบ้านคงอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ดีกว่าในยุโรป ก็คงเป็นผลมาจากการชะงักงันของอารยธรรมเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อปลายศตวรรษที่ 17

รูปที่ 5 งานสาดน้ำคลองปีใหม่ในหงสาวดี ตามที่เขียนในฮอลแลนด์จากคำอธิบายศตวรรษที่ 17

โรคระบาดและโรคประจำถิ่น

ผู้สังเกตการณ์ชาวยุโรปศตวรรษที่ 17 บางคนเชื่อว่า เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปลอดจาก โรคระบาดที่ทำลายล้างยุโรปสมัยนั้น (ข้างต้น; also Bontius 1629: 104; Crawford 1820 I: 31 – 32) ในความเป็นจริงอาจเป็นเพราะวงจรของโรคระบาดไม่สู้รุนแรงนัก การที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่เปิดเพื่อการเดินทางค้าขายของโลก คงจะได้สร้างภูมิคุ้มกันภัยพิบัติจากโรค ร้ายแรงส่วนใหญ่ ก่อนการมาของชาวยุโรป ผิดกับสภาพการณ์ในโลกใหม่ ออสเตเรีย และ หมู่ เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก ยิ่งกว่านั้นนิสัยเรื่องการอาบน้ำและรูปแบบความเป็นอยู่ของหมู่บ้านที่

อยู่กันเป็นหย่อมๆ ห่างกันไป แม้แต่ในเมืองที่ใหญ่ที่สุดอาจสกัดกั้นการแพร่ของโรคติดต่อในเมืองที่
ร้ายแรงที่สุดของยุโรปและอินเดียเช่น กาฬโรคและไทฟอยด์

ข้อมูลเรื่องการแพร่กระจายของโรคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนศตวรรษที่ 16 มีน้อย
มาก การอ้างถึงในวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีอยู่ก็มาจากสมัยหลังและให้ข้อคิดว่า ไข้ทรพิษ และโรคที่
ทำให้เสียโฉม—โรคเรื้อน และคุดทะราดหรือซิฟิลิส—เป็นโรคที่กลัวกันมาก มีเรื่องเล่าเรื่องหนึ่งใน
ศตวรรษที่ 17 เกี่ยวกับการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาในศตวรรษที่ 14 กล่าวว่าเมืองใหม่มีที่ท่าว่าปลอด
จากอาการของไข้ทรพิษ แต่ก็เล่าว่าโรคระบาดได้คร่าชีวิตทุกคนที่พยายามเข้าไปอยู่ที่นั่น
จนกระทั่งมีการถมหนองน้ำที่ล้อมรอบ (อาจเป็นไข้มาลาเรีย) (van Vliet 1640: 57 – 58) ประมวล
กฎหมายมลายู (*Undang-undang Melaka*, 102 – 03, 138 – 39) ระบุให้โรคผิวหนังร้ายแรงเป็น
สาเหตุขอขบด้วยกฎหมายที่ทำให้การแต่งงานเป็นโมฆะ และปฏิเสธการซื้อขาย ส่วนซิฟิลิสนั้นมีอยู่
หลายเรื่องที่ถูกกล่าวถึงว่ากษัตริย์ติดโรคนี้ หรือไม่ก็รักษาด้วยการนอนกับผู้หญิงคนหนึ่งที่เขาจะเป็น
พิเศษ—เชื่อกันโดยทั่วไปว่ากามโรครักษาได้ด้วยการหลับนอนกับหญิงที่มีสุขภาพดี คำในภาษา
มลายูสำหรับซิฟิลิสคือ “โรคพระราชา” (*sakit raja singa*) บางทีอาจเป็นเพราะมีแต่พระราชา
เท่านั้นที่สำส่อนในวงกว้างได้ เล่ากันว่าสุลต่านอิสกันดาร์ มูดา (*Iskanda Muda*) แห่งอาเจะห์
เกือบสิ้นพระชนม์ด้วยการติดโรคจากเจ้าหญิงองค์หนึ่งแห่งเประ (Beaulieu 1666: 103; Snouck
Hurgronje 1893 I: 133) กษัตริย์ที่ขึ้นชื่อที่สุดในเรื่องซิฟิลิสคือกษัตริย์บราวิจยา (*Brawijaya*)
แห่งมัชปาหิตในศตวรรษที่ 15 พงศาวดารเล่าว่าพระองค์ได้รับการบำบัดโดยหลับนอนกับทาส
หญิงคนหนึ่งจากวันตัน (*Badad Tanah Jawa*: 24)⁵ แม้ว่านี่มิใช่หลักฐานที่แน่นอนว่ามีเชื้อ
จุลินทรีย์ซิฟิลิสชนิดตัวเป็นเกลียวแบบสว่านอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนที่ชาวยุโรปจะพามา
มาจากโลกใหม่ แต่ดูเหมือนว่าเหตุผลที่จะต่อต้านคำอ้างเช่นนั้นไม่หนักแน่นเท่ากับที่เคยเป็นก่อน
หน้านี้ (McNeill 1976: 202 – 03)

ในศตวรรษที่ 16 และ 17 ซึ่งเป็นช่วงที่มีหลักฐานน่าพอใจว่า เห็นได้ชัดว่าไข้ทรพิษเป็น
โรคระบาดที่นำกลั้วที่สุดในส่วนใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

มีโรคติดต่อบ้างแต่ที่ร้ายแรงจริงๆ สำหรับประเทศนี้ [สยาม] คือไข้ทรพิษ บ่อยครั้งที่เดิยวที่สร้างความเสียหาย
อย่างยับเยิน และแล้วพวกเขาจะฝังศพโดยไม่ได้เผา แต่เพราะความเคร่งศาสนาทำให้ปรารถนาที่จะแสดงความ
เคารพครั้งสุดท้าย พวกเขาจะขุดศพขึ้นมา และ . . . ไม่กล้าที่จะทำเช่นนั้นจนสามปีให้หลัง หรือนานกว่านั้น ด้วย

⁵ Jordan and de Josselin de Jong (1985) ได้วิเคราะห์การเจ็บป่วยของกษัตริย์เช่นนี้ว่าเป็นนิยายปรัมปราที่
หมายถึงอุปสรรคในความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง

เหตุผล ตามที่เขาพูดว่าได้ทดลองชุดขึ้นมาก่อน โรคก็ระบาดขึ้นใหม่ (La Loubère 1691: 39, cf. Crawford 1820 I: 33)

รายงานของโปรตุเกสและสเปน (Jacobs 1974: 242, 449; Chirino 1604: 254) ระบุว่าการระบาดของไข้ทรพิษได้คร่าชีวิตไปมากมายใน โมลุกกะและฟิลิปปินส์—เตรินาเต ใน ค.ศ.1558 อัมบอยนา ใน ค.ศ.1564 และ บาลายัน ราว ค.ศ.1592 ส่วนหงสาวดี (พม่าตอนล่าง) ในศตวรรษที่ 17 ไข้ทรพิษก็เป็นโรคที่กลัวกันมากที่สุด ทันทที่มีคนเป็นโรคนี้ในหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ยังมีสุขภาพดีจะทิ้งคนเจ็บไว้และปลูกบ้านในที่ใหม่ ห้างออกไปสองสามไมล์ (Hamilton 1727: 33) เมื่อถึงศตวรรษที่ 16 ที่ศูนย์ประชากรและการค้าใหญ่ๆ ไข้ทรพิษได้กลายเป็นโรคประจำถิ่นซึ่งมาเยือนทุกๆ 7 - 10 ปี เหยื่อโรคร้ายนี้ส่วนใหญ่เป็นเด็กผู้ไม่มีภูมิคุ้มกัน เช่น รายงาน ของ กัลวาโอ (1544: 179) สำหรับ “หมู่เกาะอินเดีย” แสดงว่าโรคระบาดเกิดทุกๆ 7 ปี ส่วนในที่ที่ประชากรอยู่ห่างๆ กันซึ่งก็มีอยู่หลายแห่งในบอร์เนียวและฟิลิปปินส์ ไข้ทรพิษเกิดไม่บ่อยเท่า แต่ก็ยังเป็นอาคันตุกะที่น่ากลัว คร่าชีวิตประชากรส่วนใหญ่ที่ไม่เคยเป็นโรคนี้มาก่อน ไข้ทรพิษมีบทบาทสำคัญในนิทานพื้นบ้าน โดยเฉพาะในบอร์เนียว (Schärer 1946: 20; St. John 1862 I: 61 – 62; Snouck Hurgronje 1893 II: 416; Gimlette 1915: 38 – 39) เป็นต้นว่า ชาวกาตาซัน แห่งดูวาร์ัน ตอนต้นศตวรรษนี้เชื่อว่า ความเจ็บป่วยจากไข้ทรพิษเป็นระยะๆ ของพวกเขา เกิดจากข้อสัญญาระหว่างพระเจ้าผู้สร้างและผีไข้ทรพิษว่าจะมาเยือนทุกๆ 40 ปีเพื่อคร่าชีวิตของประชากรครึ่งหนึ่งตามส่วนแบ่งของตน (Evans 1923: 48 – 49)

เราคงไม่มีทางรู้เลยว่าปฏิสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับยุโรปและส่วนอื่นๆ ของเอเชียที่เพิ่มขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 ได้พาโรคอะไรใหม่ๆ เข้ามายังภูมิภาคนี้บ้าง การติดต่อทางเรือกับอินเดียและตะวันออกกลาง “แหล่งรวมโรคของความเจริญ” ที่สำคัญที่สุด (McNeill 1976: 78 – 140) ได้ดำเนินมาแล้วถึงหนึ่งสหัสวรรษ ดังนั้นโรคร้ายสำคัญที่คร่าชีวิตผู้คนในสมัยใหม่ส่วนใหญ่คงจะได้มาปรากฏที่นี่และกระตุ้นการต้านทานในระดับหนึ่ง มีเรื่องเล่าพื้นเมืองที่สืบทอดกันมาเกี่ยวกับโรคระบาดร้ายแรงในอดีตอันเลือนลางหลายศตวรรตก่อนที่จะมีการจดบันทึก ในนิยายเรื่องคาลง อารัง (Calon Arang) ของบาห์ลีเล่าเรื่องโรคระบาดร้ายแรงเกิดที่ชาวสมัยคริสต์ยุคอีร์ลังกา (Erlangga) ในศตวรรษที่ 11 (Covarrubias 1937: 328 – 29) นิทานลอมบ็อกเรื่องหนึ่งโยงโรคระบาดกับการรับศาสนาอิสลามที่นั่นในศตวรรษที่ 17 (Bosch 1951: 155) ส่วนคำพยากรณ์ของชาวบันจาร โยงโรคภัยไข้เจ็บกับการรับวัตรปฏิบัติของชาวต่างชาติได้แก่มลายุ มะกัสซาร์ ฮอลันดา และอื่นๆ อาจจะในศตวรรษที่ 17 (*Hikayat Banjar*: 264, 328) เนื่องจากบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรย้อนไปได้ไม่เกินยุคการค้า ความเชื่อมั่นในหลักฐานเหล่านี้ที่สนับสนุนว่ามีรูปแบบการระบาดของโรคที่เลวร้ายลงไปอีกในสมัยนั้นดูจะไม่รอบคอบ แต่อีกแง่

หนึ่งการที่สเปนมาฟิลิปปินส์อย่างฉับพลันผ่านทางทวีปอเมริกา อาจนำโรคใหม่ๆบางโรคอย่างน้อยก็มายังชุมชนที่อยู่ห่างไกลกันในหมู่เกาะแห่งนี้ เรื่องนี้อาจอธิบายปรากฏการณ์ที่ว่าประชากรฟิลิปปินส์ลดลงเล็กน้อยระหว่างการประมาณเริ่มแรกสองจำนวน ค.ศ. 1591 และ ค.ศ. 1637 รวมทั้ง “ภาวะอดอยากและโรคภัย” รุนแรงที่จูลูมาปาโน ใน ค.ศ.1568 – 70 หลังจากพวกสเปนมาถึงใหม่ๆ เล่ากันว่าโรคได้คร่าชีวิตผู้คนเมืองนี้ไปครึ่งหนึ่ง (“Relation” 1572: 170) ส่วนชาวยุโรปอื่นๆที่สัญจรไปมาตามเส้นทางเป็นศตวรรษดูเหมือนจะไม่มีผลที่มีนัยสำคัญต่อรูปแบบของการเจ็บไข้

ด้วยเหตุผลที่คล้ายคลึงกัน มีไม่กี่โรคที่เป็นเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โรคที่แปลกมากสำหรับชาวยุโรปคือโรคเหน็บชา ชื่อ เบรี-เบรีที่ใช้เรียกโรคนี้ ดูเหมือนว่า (แม้มีการอ้างว่ามาจากภาษาสิงหล) จะมาจากคำในภาษามลายูที่มีความหมายว่าแคะ สันนิษฐานว่าเพราะโรคนี้ทำให้ชาหมดแรงและคนเจ็บเดินเตาะเตาะเหมือนลูกแคะ (Bontius 1629: 1 – 5) การกล่าวถึงโรคนี้ครั้งแรกๆปรากฏในจดหมายของชาวโปรตุเกสจากมาลัคยาลงศตวรรษที่ 16 (Jacobs 1974: 254 – 55, 550 – 52) และภูมิภาคนี้ยังคงมีชื่อในเรื่องโรคภัยนี้ในศตวรรษที่ 17 เนื่องด้วยในปัจจุบันเรารู้ว่าโรคเหน็บชาเกิดจากการขาดไทอะมิน (วิตามิน บี 1) ซึ่งมีอยู่ในเปลือกของข้าวและธัญพืชอื่นๆ จึงพอจะเข้าใจได้ว่าเหตุใดโรคนี้ปรากฏในภูมิภาคตามท้องที่ห่างไกลที่ไม่ได้ปลูกข้าว และอาหารหลักไม่ใช่ข้าวแต่เป็น สาครู

มีข้อมูลที่น่าเชื่อถือเกี่ยวกับการเกิดโรคระบาดในศตวรรษที่ 17 แม้ว่าจะยังยากมากที่จะแยกโรคต่างๆ การเกิดโรคระบาดครั้งสำคัญๆปรากฏในแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้

ปี ค.ศ.	สถานที่	รายละเอียด	แหล่งข้อมูล
1614	เกดะห์ (มลายู)	“กาฬโรค” คร่าชีวิตประชากร 2/3	Beaulieu 1666: 246
1618	บันดา (มาลัคยา)	“ไข้ระบาดร้ายแรง”	Reael 1618: 82
1621–22 1622 - 23	สยาม	“การปะทุของตุ่มหนอง” คร่าชีวิตคนจำนวนมาก	Terwiel 1987: 147, อ้างพงศาวดาร
1625 - 26	ชวา	“โรคระบาดใหญ่” “โรคทรวงอก” ที่ทำให้คนตายภายใน 1 ชั่วโมง คร่าชีวิตประชากร 1/3 ใน บันเต็น และ 2/3 ในบางท้องที่ของชวากลาง	<i>Babad ing Sangkala</i> : 35 de Graaf 1958: 131
1628	ลูซอน	“กาฬโรคระบาด”	Velarde 1749: 47-49
1633	บันดา	“การป่วยด้วยโรคติดต่อร้ายแรง” คร่าชีวิตคนมากมาย	Brouwer 1633: 397
1636	มะกัสซาร์	“โรคระบาดโหมกระหน่ำ”	<i>Lontara'-bilang Gowa</i> : 12

		“กาฬโรค” 60,000 คนตายใน 40 วัน	Presidency Bantam 1636: 73
1643 –44	มาตารัม (ชาว)	“โรคระบาด—ตายนับร้อยแต่ละวัน”	<i>Babad ing Sangkla</i> : 42-45
1657	มาลูปู	“การระบาดของไข้บ้าดุเดือด”	Rumphius 1690: 98
1659	สยาม	ไข้ทรพิษฆ่า “ประชากร 1/3” ใน 6 เดือน	Smith 1974: 271, อ้างรายงานของฮอลันดา
1665	สุมาตรา ชาว บาห์ลี มะกัสซาร์	“โรคระบาดโหมกระหน่ำ” “โรคติดต่อร้ายแรง. . . ลดประชากรของ มะกัสซาร์ลงเป็นอย่างมาก” “กาฬโรค” “คนตายมากมาย” ใน มาตารัม	<i>Lontara'-bilang Gowa</i> : 27 Gervaise 1701: 60 Turner 1665 <i>Dagh-Register</i> 1665: 80, 149
1682	สยาม	ภาวะอดอยากและไข้ทรพิษฆ่าคนจำนวนมาก	รายงานการค้าของญี่ปุ่น ใน Ishii 1971: 69
1685 – 86	ลูซอนกลาง	ไข้ทรพิษเป็นกันทั่วไปในเอเชีย ลดจำนวน ประชากรในบางส่วนของเทือกเขาลูซอน คร่าชีวิตโดยเฉพาะทารก	Diaz 1718: 234; Salazar 1742: 75

ดูเหมือนเกือบจะไม่มีข้อกังขาเลยว่าไข้ทรพิษคือโรคระบาดในสยาม กาฬโรคปอด อาจเป็นสาเหตุของโรคระบาดที่ร้ายกาจในชาวใน ค.ศ. 1625 – 26 การระบาดที่รุนแรงโดยทั่วไปใน ค.ศ. 1665 รายงานของอังกฤษเปรียบว่าเหมือนกาฬโรคที่โหมกระหน่ำอยู่ในฮอลแลนด์ระยะเดียวกัน (Turner 1665) และการระบุเช่นนี้มีปรากฏการณ์ยืนยันความร้ายแรงที่สุดในเมืองใหญ่ๆ เช่น บันเต็น มาตารัม และ มะกัสซาร์ มักเชื่อกันว่าอหิวาตกโรคชนิดรุนแรง *asiatica* หรือ *morbus* ไม่ได้มาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนการระบาดกระจายที่ร้ายแรงใน ค.ศ. 1820-22 (Semmelink 1885; Boomgaard 1987; Terwiel 1987) เหตุผลที่มีแนวคิดนี้ เช่นเดียวกับความเห็นในทำนองเดียวกันเกี่ยวกับกาฬโรคก่อน ค.ศ. 1911 ซึ่งไม่ค่อยน่าเชื่อนัก ควรจะต้องอ่านอย่างพิเคราะห์ร่วมกับคำบรรยายที่บอนเพียส (1629: 26 – 29) ให้ไว้อย่างละเอียดว่าปรากฏการณ์ทั้งสองเป็นอย่างไร

บทที่ 3

วัฒนธรรมทางวัตถุ

[ใน]เรื่องอาหาร ที่หลับนอน และ บ้าน ชาวพม่าตระหนี่มากพอๆกับที่โอ้อ่าและ
พุ่มเพื่อยในเรื่องเสื้อผ้า พวกเขามักจะพูดเสมอว่า เสื้อผ้านั้นทุกคนเห็น แต่ไม่มีใครมาที่
บ้านเพื่อมาดูว่าเขากินอะไรและอยู่บ้านอย่างไร

— Sangermano 1818: 159

บ้านโปร่งเบา วัดสง่างาม

ชาวเอเชียในเขตลุ่มแม่น้ำโขงยุคเวลาและทรัพยากรให้กับที่พักอาศัยน้อยมาก ไม่ต้องสงสัย
เลยว่าการที่ลมฟ้าอากาศกำลังสบายและต้นไม้โตเร็ว มีปาล์มและไม้เป็นวัสดุก่อสร้าง เป็นสาเหตุ
หลักที่ความสำคัญของบ้านอยู่ในอันดับต่ำ เพราะว่าบ้านสร้างได้ถูก จึงถือว่าไม่ถาวรและเป็นพื้นที่
ไม่สมควรเอาเงินไปจม แม้ว่าวัสดุก่อสร้างหาได้ง่ายและใช้สะดวก แต่ก็ผู้พังไปได้เหมือนกัน
หลังจาก ผ่นซัดตะ และพื้นปูนพาดต้องเปลี่ยนในเวลา 10 ปี ถ้าไม่ถูกทิ้งไปเสียก่อนเพราะไฟ
ไหม้ สงคราม การทำไร่เลื่อนลอย หรือ อาเพศจากการตายหรือการเจ็บไข้ (Nguyen 1934: 188)
เสาเรือนจะไม่ฝังลงไปในดิน แต่จะตั้งอยู่บนพื้นเพื่อจะยกไปได้ทั้งหลังหากต้องการ ลา ลูแบร์
(1691, 29) ได้เห็นเรือนไทยสามหลังถูกยกไป “ในเวลาไม่ถึงหนึ่งชั่วโมง” เพื่อไม่ให้กีดขวาง
ทัศนียภาพจากพระราชวัง ขณะที่บ้าน 20 หลังถูกผู้อยู่อาศัยยกออกไปเมื่อต้องการพื้นที่สร้างสาขา
บริษัทของอังกฤษในมะกัสซาร์เมื่อ ค.ศ.1613 (Jourdain 1617: 293)

การนำบ้านเรือนมาปลูกใหม่ก็ได้หนักแรงกว่าการรื้อบ้าน ครอว์เฟิร์ด (1820 I: 162)
คำนวณว่าบ้านแบบธรรมดาจะใช้แรงงานคนสร้างไม่เกิน 60 วัน คนงานพม่าสร้างบ้านนำอยู่สี่
ห้องนอนให้แซมส์ (1827 I: 283) ในเวลาสี่ชั่วโมง ชาวยุโรปรู้สึกงงงวยกับความรวดเร็วในการสร้าง
เมืองใหญ่ขึ้นมาใหม่หลังจากที่ถูกไฟทำลายล้าง ลา ลูแบร์ (1691: 29) ได้เห็นบ้าน 300 หลังใน
อยุธยาปลูกขึ้นมาใหม่ในสองวัน และ โลเดวิกส์ (1598: 108) ได้เห็นส่วนที่เป็นชายฝั่งของบันเติน
สร้างขึ้นมาใหม่ในสามหรือสี่วัน

แม้ว่าจะมีช่างก่อสร้างและช่างไม้ที่ชำนาญอยู่บ้าง แต่ความสามารถพื้นฐานเรื่องปลูกบ้านมีกันทั่วไป—“ทุกคนเกือบจะเป็นช่างไม้ได้” (Dampier 1697: 227) ญาติและเพื่อนบ้านจะลงแขกสร้างบ้านให้กันและกัน ความไม่คงทนถาวรของบ้านและการต้องสร้างขึ้นมาใหม่เป็นปัจจัยสำคัญในโครงสร้างสังคมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

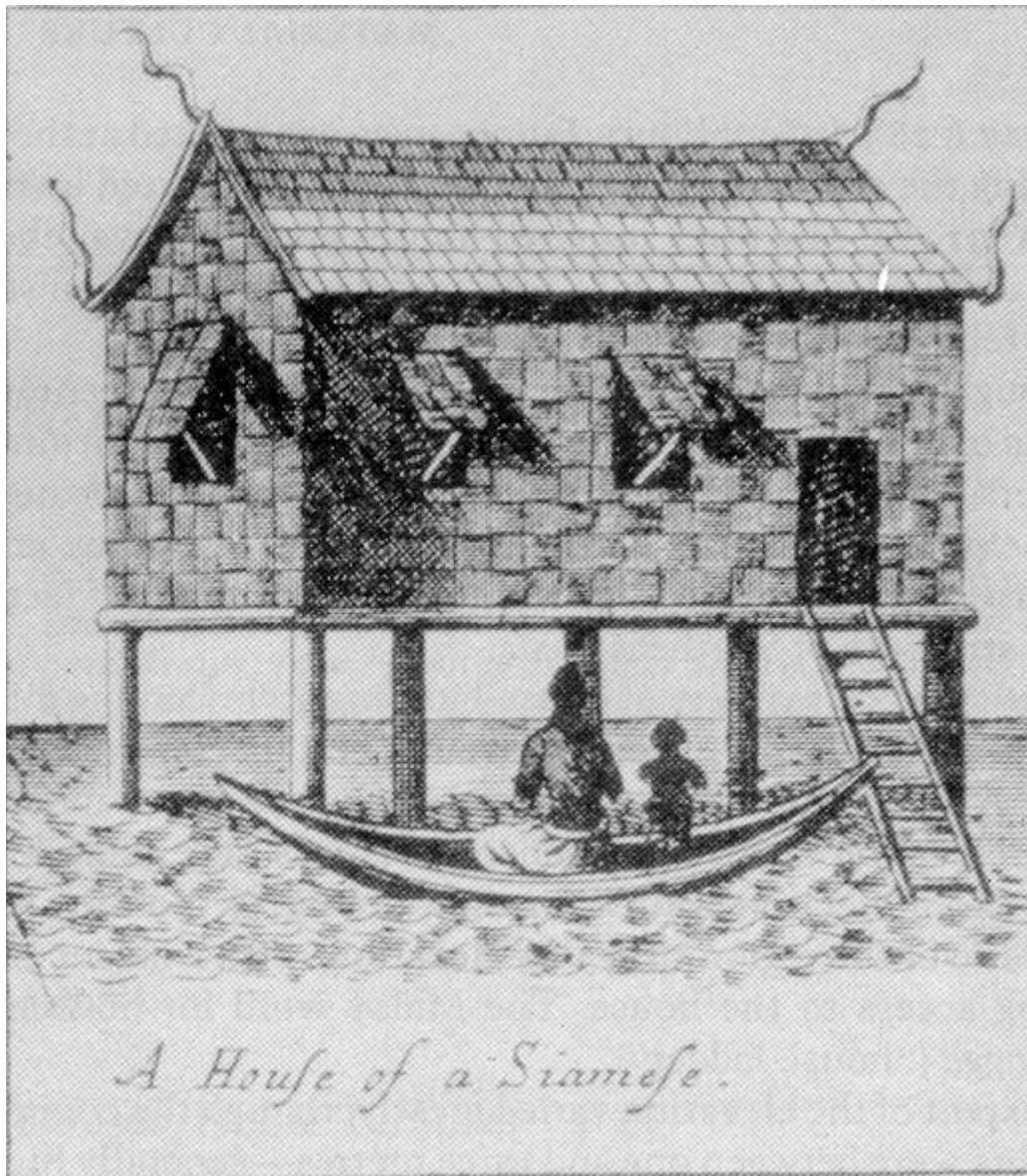
แม้วิธีการสร้างบ้านจะมีอยู่หลากหลายตามกลุ่มชนและชนชั้นต่างๆทางสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะร่วมบางประการก็ยังคงเด่นออกมา หลังคาสูงมีความจำเป็น เพราะฝนที่ตกหนักในหน้ามรสุม และการยกพื้นบนเสาไม้ที่แข็งแรงเกิดจากความจำเป็นอันดับแรกที่ต้องป้องกันน้ำท่วม (รูปที่ 6) ลักษณะเด่นของภูมิภาคนี้ไม่มีอะไรมากไปกว่าการยกพื้นสูงโดยมีบันไดพาตหรือบันไดถาวรสำหรับขึ้นบ้าน คำภาษามลายูสำหรับครัวเรือน คือ *รุมะห์-ตังกา* (*rumah-tangga*) ซึ่งมีความหมายว่า “บันไดบ้าน”

บ้านจะยกสูงแค่ไหนนั้นแตกต่างกันมาก แต่โดยทั่วไปแล้วความสูงของพื้นจะอยู่ระหว่างหนึ่ง และสามเมตร—ตามหมู่เกาะ และในสยามมักจะสูงกว่าที่พม่าและอินโดจีน แต่กษัตริย์และขุนนางพยายามอยู่สูงกว่าประชาชนของตน มีรายงานว่าพระราชวังอันสวยามประทับใจสูงถึง 6 เมตรในมินดาเนา และ 12 เมตรในสุมาตราเหนือ (Dampier 1697: 225; Ma Huan 1433: 123; cf. La Loubère 1691: 165; Symes 1827 I: 218; Davis 1600: 147; Carletti 1606: 86) ในศตวรรษที่ 16 และ 17 มีแต่ผู้คนในเวียดนามเหนือ ขวา และบาห์ลีเท่านั้นที่ปลูกบ้านติดพื้นดิน แม้ว่าในสมัยก่อนหน้านั้น พวกนี้ก็ใช้บ้านเสาสูงแบบพื้นฐานเช่นกัน (Nguyen 1934: 186; Pigeaud 1962: 509) ส่วนชาวเวียดนามใต้ และชาวโมลุกกะ ซึ่งเป็นพวกที่ปลูกบ้านติดพื้นในปัจจุบัน บ้านเสาสูงก็เป็นปรกติวิสัยในสมัยนั้น “บ้านพวกเขา [ชาวโคชินจีน] สร้างในลักษณะที่สามารถเปิดด้านล่างปล่อยให้ลมพัดผ่าน และด้วยเหตุนี้บ้านจึงตั้งอยู่บนเสาใหญ่” (Rhodes 1653: 44; cf. Borri 1633: D; Galvão 1544: 105) ไม่ยากนักที่จะเข้าใจว่าเหตุใดผู้คนในถิ่นที่ บ้านเรือนหนาแน่นที่สุด ที่ซึ่งไม้ต้นใหญ่ๆเริ่มหายาก จึงเป็นพวกแรกที่ลดความสูงของบ้านลงมาระดับพื้นดิน

โครงสร้างสำคัญของบ้านคือเสาที่รองรับน้ำหนัก จะผูกกรอบติดกับเสา ก่อน ต่อมาก็พื้น ผนังห้อง และ เครื่องมุง (รูปที่ 7) ไม้กระดานนั้นใช้น้อยมากเพื่อให้บ้านเบาและโปร่ง “พื้น แม้ว่าจะเป็นบ้านของพวก *ปรินซีปัล* (อภิชนของฟิลิปปินส์) ไม่ใช่ไม้กระดานเลย เพราะสะอาดน้อยกว่า. . . แม้ว่าน้ำจะหก และสิ่งสกปรกอื่นๆ เนื่องจากพื้นมีลักษณะเป็นร่อง ถึงจะหนาแต่ส่วนใหญ่อาจยื่นมือทะลุพื้นไปได้ ทุกอย่างจะตกลงไปข้างใต้” (Alcina 1668 IV: 38) ยิ่งกว่านั้น เมื่อไม่มีเลื่อย การทำแผ่นกระดานเป็นงานที่ยากลำบาก จะต้องผ่าซุงด้วยขวานและทำให้เรียบโดยตากด้วยไฟ แม้ว่า

"ข้อดีของแผ่นกระดานตัดแต่งแบบนี้ ซึ่งรักษาลวดลายของเนื้อไม้ได้หมด ก็คุ้มกับราคาและความยากลำบาก" (Dampier 1697: 227)

ลักษณะร่วมอื่นๆของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้แก่ เตาไฟสำหรับทำครัวที่ฝังในพื้นที่ซึ่งมักจะอยู่ด้านหลังหรือบริเวณของฝ่ายหญิง และระเบียงส่วนรวมหรือห้องที่ใช้รับแขกด้านหน้าบ้าน สองส่วนนี้มักจะอยู่ในระดับต่ำกว่าส่วนกลางที่ใช้เป็นที่นอน ดังนั้นพื้นจึงไม่ได้อยู่ในระดับเดียวกันทั้งบ้าน (Alcina 1668 IV: 38; La Loubère 1691: 32) เสาแถวกลางซึ่งรองรับสันหลังคามีความสำคัญเป็นพิเศษในด้านพิธีการนอกเหนือจากด้านโครงสร้าง มักมีการบวงสรวงหรือเซ่นไหว้ที่เสาดันหนึ่งในแถวนี้ (Nguyen 1934: xii – xiv, 179; Turton 1978: 116 – 17)

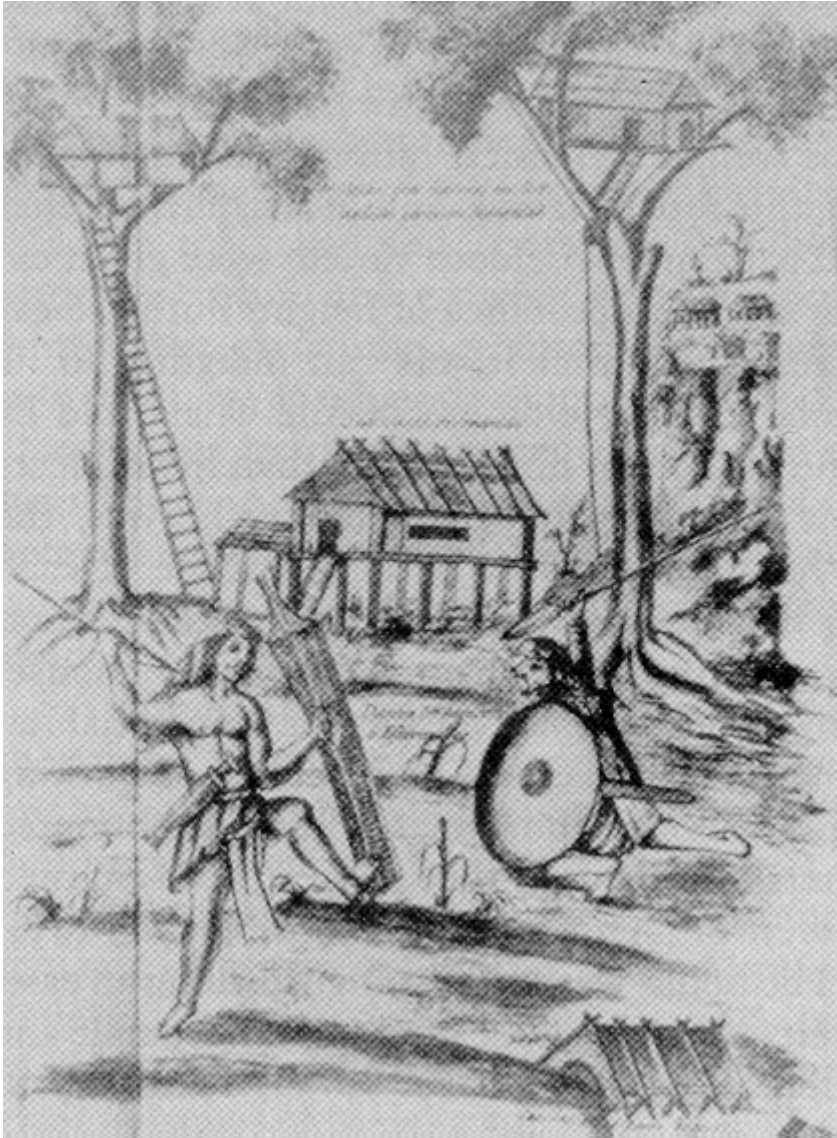

รูปที่ 6ก บ้านไทยแบบง่ายๆในหน้าฝน

รูปที่ 6ข ชีวิตชาวบ้านจากภาพฝาผนังต้นศตวรรษที่ 19 ที่วัดสุวรรณาราม ธนบุรี

แม้ว่าผู้สังเกตการณ์รุ่นแรกบางคนรู้ว่าโครงสร้างของบ้านมีเหตุผลในแง่ศาสนา นอกเหนือจากแง่การใช้สอย แต่ชาติพันธุ์วรรณนาสมัยใหม่ได้ทำให้เรื่องนี้กระจ่างขึ้นมาก ชาวยุโรปผู้พิศวงกับรูปแบบบ้านชั้นเดียว ยกพื้นสูงที่มักไม่ค่อยแตกต่างกัน ได้รับคำอธิบายในแง่ของความสำคัญของความสูงอันจะละเมิดมิได้ ชาวพม่าอธิบายแก่ ชานเจอร์มาโน (1818: 162) ว่าเป็น "การเสียดียกย่องที่เจนนอนต่ำกว่าผู้อื่น โดยเฉพาะผู้หญิง" ส่วนคนไทยบอกแก่ ลาลูแบร์ (1691: 30) ว่า พระมหากษัตริย์ต้องไม่อยู่ต่ำกว่าพสกนิกรของพระองค์ ขณะที่ทรงช้างผ่าน (ชาวฝรั่งเศสเบ้หน้าไม่เห็นด้วยเพราะในความเป็นจริงนั้นอยู่ต่ำกว่า) การจัดลำดับตามความสูงทำให้แต่ละบ้านเป็นจักรวาลขนาดจิ๋ว ระดับต่ำสุดคือได้ทุนบ้าน ส่วนใหญ่ใช้สำหรับสัตว์เลี้ยงและขยะ (แต่ก็มักใช้เป็นี่ทำงานของครัวเรือน เช่น การทอผ้า) ระดับกลางเป็นที่อยู่ของผู้คนและระดับนี้ยังแยกเป็นส่วนที่ต่ำลงมาสำหรับใช้ร่วมกันหรือทำงาน และส่วนที่สูงกว่าสำหรับงานพิธีและเป็นที่นอน ส่วนที่พิเศษที่สุดอยู่ใต้หลังคาอันเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ใช้เก็บข้าวและวางเครื่องเช่นไหว้บรรพบุรุษ (Nguyen 1934: 471; Errington 1979: 13) ตัวบ้านมักจะวางตามแกนตะวันออก-ตะวันตก โดยมีด้านหนึ่งเป็นส่วนของ ฝ้ายหญิงและอีกด้านหนึ่งเป็นอาณาเขตของฝ้ายชาย (Wessing 1978: 53 – 59; Turton 1978: 120; Hilton 1956)

รูปที่ 7 บ้านแบบเรียบง่ายที่ วิชชา มีบ้านบนต้นไม้ที่คงใช้เป็นยุ้งฉางหรือที่หลบภัย

บ้านพักอาศัยน้อยนักที่จะผิดแผกไปจากรูปแบบของบ้านไม้ได้ถุนสูง บ้านของขุนนางและกษัตริย์จะสร้าง สูงกว่า ใหญ่กว่า และงดงามกว่า แต่วัสดุที่ใช้จะคล้ายกัน วังของสุลต่านแห่งอาเจะห์ ที่สร้างใน ค.ศ. 1599 “สร้างเหมือนที่อื่นๆ แต่สูงกว่ามาก” (Davis 1600: 148) วังของสุลต่านแห่ง ตีดอร์ ยกขึ้นสูงตระหง่านบนเสา 46 ต้น (van der Hagen 1607: 38) ขณะที่วังของอารุง ปาละกักา (Arung Palakka) แห่งเกาะโบเนมีเสา 91 ต้น วังของสุลต่านมันซูร์ (Mansur) แห่ง มะละกา มีเสาประมาณ 90 ต้น และ ศาลากลาง ที่เมืองหลวงของพม่าในศตวรรษที่ 18 มีเสา 77 ต้น (Valentijn 1726 III: 122; *Sejarah Melayu* 1612: 86 – 87; Symes 1827 I: 106) ที่มินดาเนาวังของสุลต่านตั้งอยู่ “บนเสาใหญ่หรือต้นไม้ประมาณ 180 ต้น สูงกว่าอาคารธรรมดามาก มีบันไดกว้างใหญ่เป็นทางขึ้น” (Dampier 1697: 225) บันไดเป็นส่วนเด่นของวังติดตั้งบนเสาไม้

ขนาดใหญ่เมื่อ ค.ศ. 1636 ภายในป้อมซอมบาปู (Sombaopu) ที่มะกัสซาร์ บันไดนี้เหมือน
“สะพานที่กว้างยาว . . . สร้างอย่างสวยงามจนผู้คนที่มาขึ้นไปได้นอกเหนือจากเดินขึ้น”
(แผนที่ ค.ศ.1638 อ้าง Reid 1983B: 145; cf. *Lontara'-bilang* Gowa: 92)

แม้อาคารที่พักอาศัยจะโปร่งเบาและไม่ถาวร แต่อาคารทางศาสนานั้นสร้างให้คงทนชั่ว
กาลนาน อย่างที่เราเห็นได้จากซากปรักหักพังที่ยังคงความสง่างามเช่น นครธม พุกาม และบรรม
พุทโธ ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มิใช่จะไม่คุ้นเคยกับวิธีการก่อสร้างด้วยหินและอิฐ อย่างน้อย
เมื่อระบบการเมือง-ศาสนาเรียกร้องให้สร้างอนุสรณ์สถานที่จะคงอยู่ชั่วนิรันดร์ เพื่อเกียรติคุณของ
กษัตริย์และเทพเจ้าที่กษัตริย์เป็นตัวแทน ศาสนาอิสลามทางใต้ และพุทธศาสนานิกายเถรวาททาง
เหนือทำให้เกิดลำดับความสำคัญใหม่ ขณะที่การค้าระหว่างประเทศได้บ่อนทำลายอัตตาธิปไตย
แบบพิเศษนี้ที่มอบทรัพยากรส่วนเกินแก่นุสรณ์ทางศาสนาและราชวงศ์ รูปแบบการก่อสร้างได้
เปลี่ยนแปลงไปมากจนเมื่อถึงศตวรรษที่ 17 “พงศาวดารสยามยืนยันว่า [นครธม] งดงามด้วยฝีมือ
ของช่างผู้เชี่ยวชาญเป็นเลิศ คงไม่มีมนุษย์คนใดที่สามารถสร้างได้ ดังนั้นพวกเขาบอกว่าเทพยดา
จากสวรรค์ได้ลงมาช่วยสร้างเมืองอันงามมหัศจรรย์แห่งนี้ในเขมร” (van Vliet 1640: 60)

วัดและที่ฝังศพยังคงสร้างด้วยอิฐและหินต่อไปแต่ขนาดเล็กลงมาก เจดีย์ปิดทองบรรจุพระ
บรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งก่อสร้างที่ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทุ่มเทให้อย่างที่สุดในยุคนี้ ขณะที่
อยุธยา (รูปที่ 8) หงสาวดีและศูนย์พุทธศาสนาอื่นๆคงหายไปด้วยวัดวาอารามสร้างด้วยอิฐและปูน
หลังคามุงกระเบื้องสีส้มสวยงาม (Frederici 1581: 249; Schouten 1636: 125; La Loubère
1691: 31 – 32) สุเหร่าโดยทั่วไปสร้างด้วยไม้และมุงจาก แต่สุเหร่าใหญ่ๆที่มะละกาและอาเจะห์
อย่างน้อยฐานรากและกำแพงด้านนอกนั้นสร้างด้วยหินและปูน (Albuquerque 1557 III: 136;
Dampier 1699: 90) สุเหร่าและที่ฝังศพอันศักดิ์สิทธิ์ที่ชาว หลังคายังคงมุงกระเบื้องและงานก่ออิฐ
เป็นรูปแบบอันชวนให้นึกถึงสถาปัตยกรรมในมัสยิดที่ใช้สำหรับชุมนุมประตูลอดคอยอดแหลม และ
กำแพงด้านนอก (van Neck 1599: 87) ซึ่งยังคงเห็นได้ที่ จีเรบน เดมะก์ กูตัส อัมเปล และ เซ็น
ดังดูร์ (และดูรูปที่ 10ก และ 10ข)

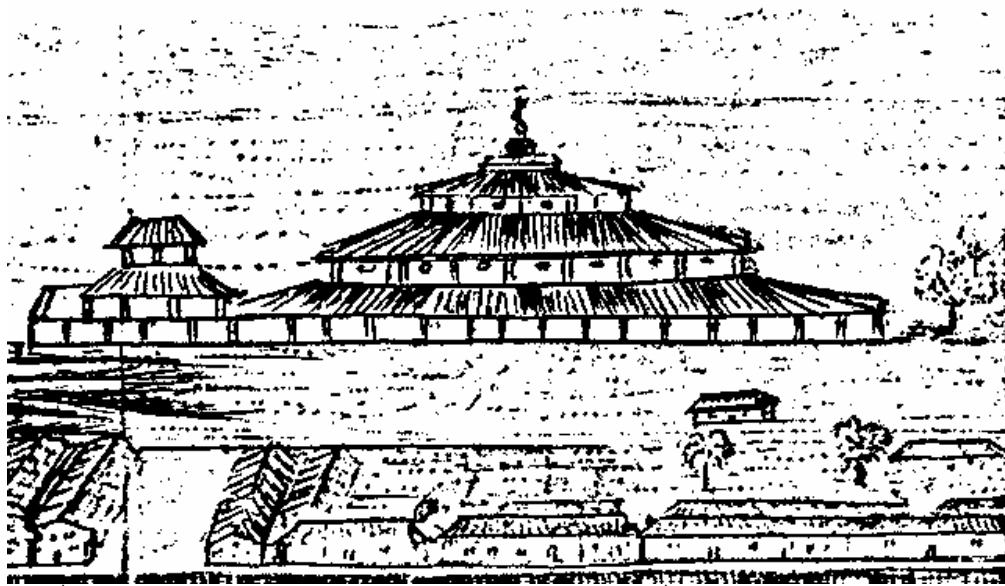
แม้จะมีหลักฐานเหล่านี้และอื่นๆที่แสดงความต่อเนื่องอย่างชัดเจนกับอดีตของชาวสยาม
ฮินดู สุเหร่าของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 16 และ 17 มีรูปลักษณะโดดเด่น คล้ายคลึง
กันในส่วนสำคัญตั้งแต่ อาเจะห์ ในตะวันตกจนถึง มาลากู และ มินดาเนาในตะวันออก อาคาร
ประธานเป็นทรงจัตุรัส ส่วนใหญ่จะต่อระเบียงเรียกว่าเซรัมบี (serumbi) ทางด้านตะวันออก และมี
ผนังโปร่ง และเสาไม้ขนาดใหญ่ (ปกติ 4 ต้น) รองรับหลังคาจากที่ซ้อนกันหลายชั้น (รูปที่ 9ก และ
9ข) ธรรมชาติจะมีกำแพงก่ออิฐแข็งแรงล้อมรอบกลุ่มอาคารทั้งหมด มีการถกเถียงกันมากถึง
แหล่งกำเนิดของสถาปัตยกรรมรูปแบบนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังคาที่ซ้อนกันหลายชั้น ว่าสืบ

เนื่องมาจากการจำลองเขาพระสุเมรุของศาสนาฮินดู-ชวา หรือไม่ว่า ยังมีให้เห็นในบาหลี่ (Guillot 1985: 8 – 11; Candrasasmita 1985: 204 – 06) หรือเป็นเพราะช่างก่อสร้างชาวจีนมุสลิมมากกว่า เชื่อกันว่าช่างพวกนี้มีอิทธิพลมากที่เดมะเก้ และจาปารา ในศตวรรษที่ 15

(Slametmuljana 1976: 244 – 47; de Graaf and Pigeaud 1984: 28 – 29, 179 – 80) ช่างจีนอาจมีส่วนช่วยในการก่อสร้างสุเหร่าสำคัญๆหลายหลัง แต่รูปแบบสุเหร่าคล้ายๆกันนี้คงจะไม่เป็นที่ยอมรับกันทั่วทั้งกลุ่มหมู่เกาะในศตวรรษที่ 16 ถ้าหากไม่ได้ผสมผสานรูปแบบทางศาสนาและสถาปัตยกรรมของสมัยก่อนด้วยกันอย่างน่าชื่นชม

รูปที่ 8 โบสถ์วัดหน้าพระเมรุที่อยุธยา เป็นหนึ่งในศาสนสถานในสมัยอยุธยาที่รักษาไว้ได้ดีที่สุด

รูปที่ 9ก ภาพของสุเหร่าใหญ่ของ อาเจห์ รวาวๆ ค.ศ. 1650 รูปที่ 24 เป็นการจำลองภาพร่วมสมัยของ
สุเหร่าหลังเดียวกัน

รูปที่ 9ข ภาพถ่ายสุเหร่าแบบฉบับของอาเจห์ แห่งหนึ่ง (สุมาตรา) ในปลายศตวรรษที่ 19

อย่างไรก็ตามการมีชาวจีน ชาวเอเชียตะวันออก และชาวยุโรป เป็นจำนวนมาก ตามท่าเรือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลัง ค.ศ. 1500 ก็เชื่อได้ว่าการใช้อิฐจะขยายออกไป สุเหร่าสำคัญของเมืองปัตตานีที่สร้างโดยแรงงานจีนเมื่อปลายศตวรรษที่ 16 (van Neck 1604: 22) เป็นกรณีพิเศษ “อาคารก่ออิฐที่สง่างามภายในปัดทองสุกอร่าม ตกแต่งด้วยเสาที่ประดับด้วยรูปปั้นแปลกตา” (Nieuhoff 1662: 218) กษัตริย์สยามในศตวรรษที่ 17 มีวังหลายแห่งที่สร้างด้วยอิฐ อาจจะเป็นเพราะคำแนะนำของชาวต่างประเทศ แม้ว่าจะไม่สบายเท่าวังสร้างด้วยไม้ที่เคยชิน (La Loubère 1691: 31) เมื่อกลางศตวรรษที่ 17 กษัตริย์และขุนนางชั้นสูงของทั้งบันเติน และอาเจห์ ดูเหมือนว่าจะสร้างอาคารของตนด้วยอิฐล้วนๆ (Fryke 1692: 60; de Graaff 1701: 12 – 13) หินและปูนยังมีที่ใช้เพิ่มขึ้นอีกในการประดิษฐ์ภูเขาและทะเลจำลองอย่างชาญฉลาดในสวนสาธารณะที่ซึ่งกษัตริย์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เสด็จเพื่อพักผ่อนให้สบายกายและสบายใจ (Brakel 1975: 60 – 61; Lombard 1974; Dumarcay 1982; Eredia 1613: 24 – 25)

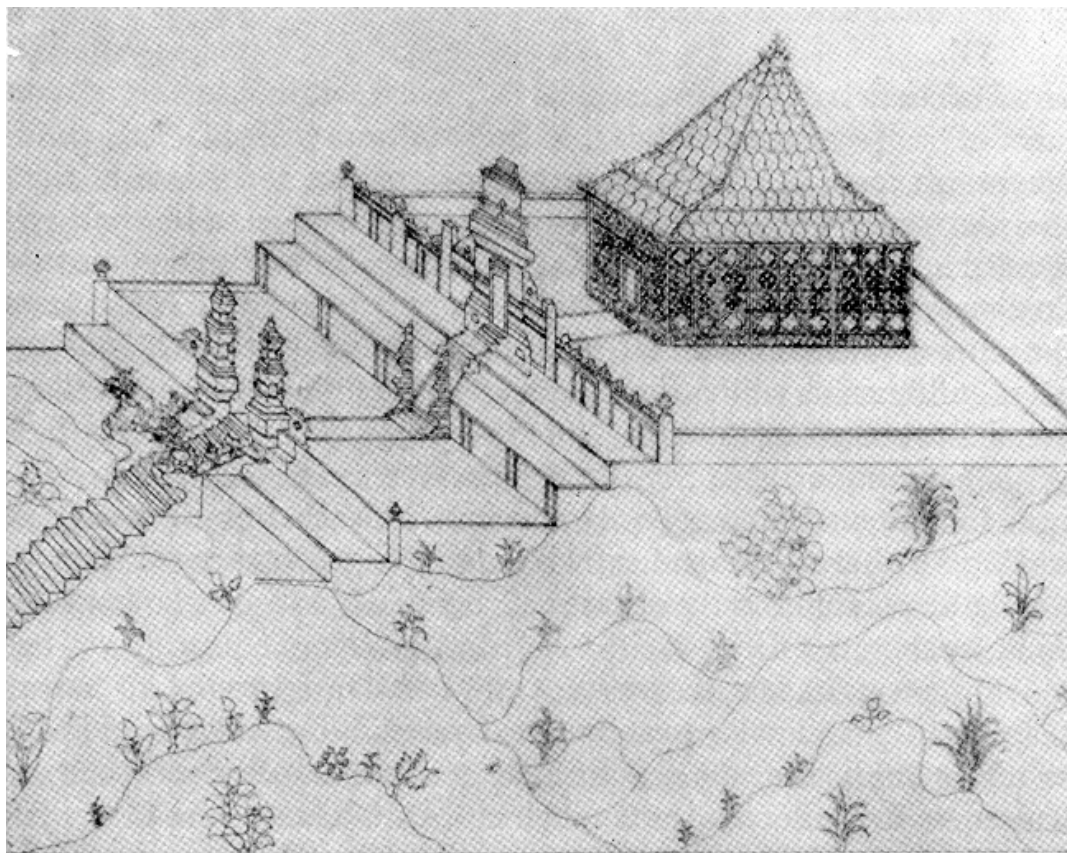
กระเบื้องหลังคาใช้กันอย่างกว้างขวางกว่าอิฐ ในศตวรรษที่ 13 อภิชนผู้ร่ำรวยในเมืองพระนครใช้กระเบื้อง (Chou Ta-kuan 1297: 12 – 13) และยังใช้ต่อมาในวังของเขมร ไทย และพม่า หลังคาของวัง มะห์ลีไก (*mahligai*) ในมะละกาตกแต่งด้วยดีบุกและทองแดงที่วาวแวว (*Sejarah Melayu* 1612: 138)

ถ้าระหว่างทรงมีพระชนม์อยู่กษัตริย์โปรดความเย็นร่มรื่นของป่า เมื่อสวรรคตแล้วก็แสวงหาอนุสรณ์สถานที่คงทนถาวร ในมะละกาชาวโปรตุเกสสามารถหาหินได้มากพอที่จะสร้างป้อม อา ฟาโมซา (A Famosa) ซึ่งใหญ่โตมาก โดยชื่อ “ที่ฝังพระศพโบราณของกษัตริย์ในอดีต” รวมทั้งกำแพงและฐานรากของสุเหร่าต่างๆ (Albuquerque 1557: 136) วัน เนค (1599: 87) พบที่ฝังพระศพของกษัตริย์ สร้างด้วยหินใกล้เคียงกับสุเหร่า “เป็นสิ่งที่ก่อสร้างที่แข็งแรงที่สุดและสง่างามที่สุดที่ผมได้เคยเห็นในบันเติน”

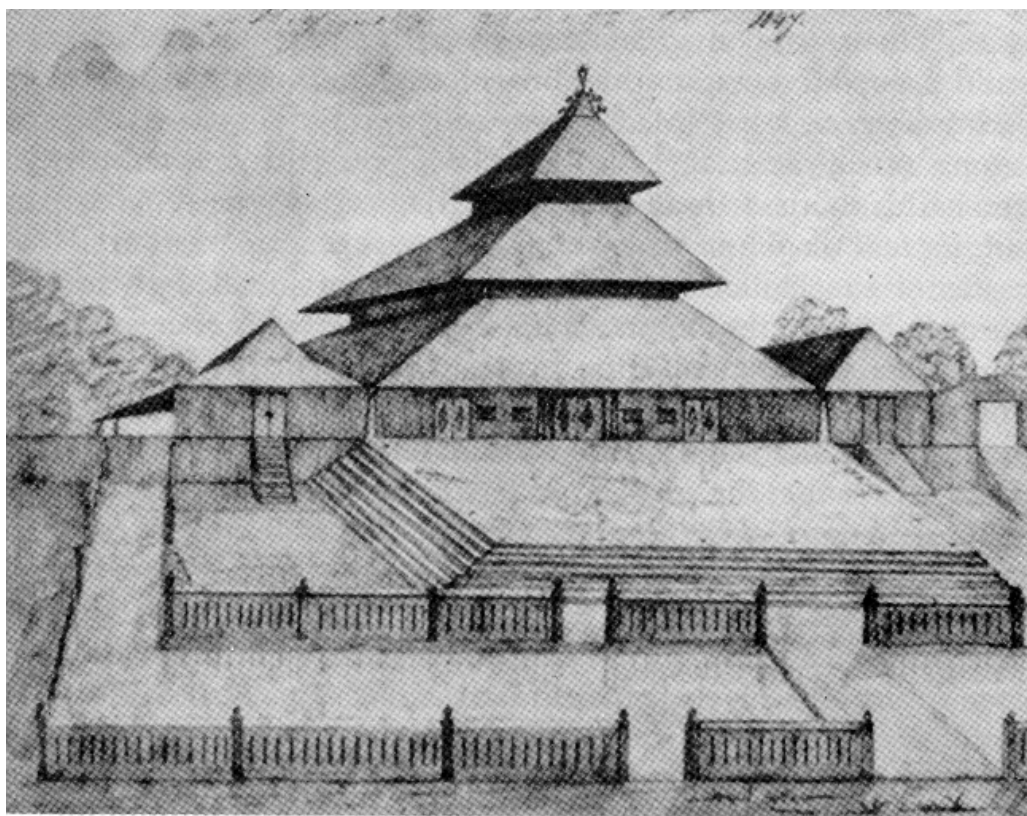
การใช้ไม้ จาก และ ปาล์ม ซึ่งเป็นวัสดุไม่คงทน สำหรับบ้านพักอาศัยโดยทั่วไป ดูเหมือนว่าแต่แรกจะมาจากความชื่นชอบตามธรรมชาติในที่เย็น เป็ด มีลมโกรก แต่คนภายนอกจำนวนมากรายงานว่าคุณภาพเช่นนี้เป็นผลมาจากประกาศห้ามสิ่งก่อสร้างด้วยหินโดยบรรดากษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ราชสำนักที่เข้มแข็งส่วนใหญ่คงสงวนสถาปัตยกรรมบางแบบสำหรับราชวงศ์ กษัตริย์มุสลิมองค์แรกของมะละกาห้ามไม่ให้อาคารใดๆมีระเบียบปิดนอกจากของราชวงศ์ (*Sejarah Melayu* 1612: 54) ส่วนในอยุธยา มีแต่วังและวัดวาอารามเท่านั้นที่จะปิดทองหรือทาสีได้ (van Vliet 1636: 83) กฎระเบียบที่ถือปฏิบัติในพม่าศตวรรษที่ 18 ว่าแต่ละลำดับชั้นของสังคมต้องสร้างบ้านเรือนตามรูปแบบที่กำหนดโดยที่หลังคามุงกระเบื้องสงวนไว้สำหรับลำดับชั้นสูงๆ (Sangermano 1818: 161; Symes 1827 : 282) ซึ่งปรากฏว่าเคยมีใช้ที่เขมรมาห้าศตวรรษก่อน

หน้านั้นแล้ว (Chou Ta-kuan 1297: 12 – 13) แต่อาจเป็นเพราะการทำลายของชาวยุโรปก็ได้ ที่ทำให้มีประกาศห้ามมิให้ผู้ใดก่อสร้างด้วยวัสดุถาวรโดยสิ้นเชิงนอกจากกะตริย์

ก่อน ค.ศ. 1600 ผู้สังเกตการณ์กล่าวเหมือนกันหมดว่า แม้อาคารที่พักอาศัยจะเป็นประเภทไม้ถาวร พ่อค้าในเมืองสร้างโกดังเก็บสินค้าด้วยอิฐเพื่อป้องกันสินค้าจากอัคคีภัย หม่าฮวน (1433: 87) บันทึกเรื่องราวว่า “ทุกครอบครัวมีห้องเก็บของใต้ดิน สร้างด้วยอิฐสูง 3 หรือ 4 เซียะ (93 – 124 ซม.) [ที่นี่] พวกเขาเก็บข้าวของส่วนตัวของครอบครัว และอยู่ นั่งและนอนข้างบนนี้” ซึ่งหมายถึงโรงเก็บของใต้ดินเรียกว่า กูดัง (gudang) ในภาษามลายู ซึ่งเป็นที่มาของคำภาษาอังกฤษ godown ชาวโปรตุเกสสังเกตเห็นโรงแบบนี้ในมะละกา และที่ท่าเรือของพม่าเมื่อต้นศตวรรษที่ 16— “gudôes อาคารใต้ดินที่พ่อค้าเก็บผ้าจากโคริมันเดล เพื่อประกันความเสี่ยงจากอัคคีภัย” (Eredia 1613: 32; cf. Barros 1563 II: ii, 55; Albuquerque 1557: 127; Frederici 1581: 244 – 45; Bouchon 1979: 141) ในบันเติน ราวๆ ค.ศ. 1600 พ่อค้าที่มั่งคั่งทุกคนยังคงใช้โกดังเช่นนี้เก็บสินค้าของตน ขณะที่ที่อยู่ของชาวจีนในเมืองนี้ส่วนใหญ่สร้างด้วยอิฐ (Scott 1606: 169 – 70; Lodewycksz 1598: 108)

รูปที่ 10ก ที่ฝังศพในศตวรรษที่ 16 ของซุนัน จีรี (Sunan Giri) บนเขาศักดิ์สิทธิ์ใกล้เกรซิชีว ภาพร่างดินสอจากทศวรรษ 1840

รูปที่ 10ข สุเหร่าชูรากัรตา จากภาพร่างดินสอ ค.ศ. 1847

อย่างไรก็ตาม พ่อค้ายุโรปได้พยายามอยู่เสมอที่จะขยายโรงเก็บของเล็กๆ ไม่มีหน้าต่าง เหล่านี้ให้เป็นที่มั่นที่ไม่เพียงแต่คุ้มกันไฟ แต่ยังป้องกันการโจมตีจากอาวุธได้ด้วย แต่แรกกษัตริย์ อาเจห์ และบันเติน อนุญาตให้ชาวอังกฤษและชาวฮอลันดาซื้อหรือสร้างโกดังที่ขนาดใหญ่พอสมควร เหมือนกับที่ได้เคยอนุญาตให้กับชาวโปรตุเกส ความพยายามของชาวฮอลันดาที่จะสร้างโกดังที่ใหญ่กว่าใน ค.ศ. 1604 “เหมาะที่จะเปลี่ยนให้เป็นป้อมเมื่อได้โอกาส” ทำให้เกิดความสงสัยอย่างมากในบันเติน (Warwijck 1604: 53; cf. l'Hermite 1612: 384) พวกนี้ประสบความสำเร็จมากกว่าที่ จาการ์ตา (ปัตตาเวีย) ซึ่งอยู่ใกล้กัน ได้รับอนุญาตให้สร้างอาคารหินสองชั้นใน ค.ศ. 1615 และสร้างป้อมปราการโดยไม่ได้รับอนุญาตใน ค.ศ. 1618 (Masselman 1963: 321 – 22, 360 – 85) สุลต่าน อากุล เจ้าผู้ครองที่เข้มแข็งที่สุดในชาวได้ตั้งข้อสังเกตเหมือนหยั่งรู้การณ์ล่วงหน้าว่า “จากรัตามีหนามที่เท้า ซึ่ง [เรา] ต้องพยายามดึงออก ด้วยเกรงว่าจะเกิดอันตรายทั้งตัว หนามนี้ก็คือปราสาทของชาวฮอลันดาผู้ปัจจุบันนี้ได้สร้างป้อมปราการป้องกันตัว (ด้วยสินบน) จนไม่คำนึงถึงกษัตริย์หรือประเทศของพระองค์ แล้วยังแสดงความโอหังอีก” (อ้าง Pring 1619) ปรากฏว่าแม้แต่สุลต่าน อากุล เองก็พบว่ายากที่จะขับไล่หรือควบคุมชาวฮอลันดา ไม่มีกษัตริย์องค์ใดที่จะทำผิดเช่นนี้อีก ชาวอังกฤษที่บันเตินร้องเรียนในเวลาต่อมาว่าสุลต่าน “กลัว

ไม่ยอมให้เราสร้างบ้านใหม่ เพราะไปนึกถึงการที่ชาวฮอลันดาเข้ามาเป็นครั้งแรกที่จากการ์ตา เว้นเสียแต่ว่าจะสร้างด้วยอิฐด้านหนึ่งและไม้ อีกด้านหนึ่ง” (Willoughby 1636) ในมะกัสซาร์ก็เช่นกัน ชาวโปรตุเกสและชาวอังกฤษถูกห้าม “วางหินก้อนหนึ่งซ้อนบนหินอีกก้อนหนึ่ง” (อ้าง Boxer 1967: 30) หรือ แม้แต่ใช้กระเบื้องมุงหลังคา (Macassar factory 1659) ที่ เประ ความพยายามของชาวฮอลันดาที่จะสร้างอาคารหินหลังหนึ่งใน ค.ศ. 1651 ก่อให้เกิดความเกลียดชังอย่างรุนแรงจนชาวฮอลันดาที่นั่นถูกสังหารไป 27 คน (B. Andaya 1979: 46)

เมื่อกษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้บทเรียนครั้งหนึ่งแล้ว ดูเหมือนว่าจะนำมาใช้กับราษฎรเช่นเดียวกับชาวต่างชาติ อันที่จริงแล้วยังครอบคลุมที่ทำการค้าขายหรือธุรกิจมีความสำคัญกับสภาพท้องถิ่นมากขึ้นเท่าใด ความไว้วางใจที่จะให้สร้างที่มั่นเพื่อป้องกันก็ยิ่งน้อยลงไปเท่านั้น ในพม่าในศตวรรษที่ 18 พ่อค้าชาวต่างชาติบางคนได้รับอนุญาตให้สร้างอาคารด้วยอิฐ แต่คนพม่าผู้มีชื่อเสียงไม่เคยได้รับอนุญาตเลย เพื่อประกันว่า “หากสืบได้ว่าการกบฏหรือความผิดชั้น อุกฤษฏโทษ อาชญากรจะไม่มีที่หลบภัย” (Hamilton 1727: 26; also Symes 1827 II: 11 – 21, 100; Sangermano 1818: 162) ถ้าเราสามารถเชื่อโบลิเยอผู้บันทึกเหตุการณ์ 30 ปีภายหลังได้ ประกาศห้ามสิ่งก่อสร้างถาวรในอาจะห์เกิดขึ้นจากการที่ราชวงศ์ยึดอำนาจจากกลุ่ม พ่อค้า-ขุนนางที่มีอิทธิพลครอบงำนครรัฐแห่งนี้มาจนถึง ค.ศ. 1589 เล่ากันว่าพวก *โอรังกายา* ผู้ร่ำรวยจากการค้าเหล่านี้ไม่ได้เห็นความสำคัญของสุลต่านเลย มี “บ้านสวย ใหญ่โต ป้อมปราการแข็งแรง มีปืนใหญ่ตั้งที่ประตู” กษัตริย์องค์ใหม่ อาละก็อุด-ดิน รียายัต ชะห์ อัล-มุกัมมิล (Ala'ud-din Riayat Shah al-Mukammil) (1589 –1604) ใช้อุบายสังหารหมู่พวกนี้เกือบทั้งหมด ต่อมาพระองค์ก็สั่งรื้อบ้านของขุนนางที่ถูกประหารทั้งหมด ริมปืนใหญ่ อาวุธ และเครื่องเรือนส่วนใหญ่กลับไปให้พระราชวัง ประกาศห้ามไม่ให้ผู้ใดสร้างบ้านด้วยหิน ไม่ให้มีปืนใหญ่ที่บ้าน หรือชุดคูป้องกันภายในหรือภายนอก . . . พระองค์ได้จัดหาตัวอย่างให้ดูว่าบ้านในอนาคตจะต้องสร้างอย่างไร เป็นบ้านชั้นเดียวเท่านั้น ฝาขัดแตะ เช่นที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้” (Beaulieu 1666: 110 – 12) ในความเป็นจริงแล้ว การเปลี่ยนแปลงคงไม่ได้เป็นไปอย่างฉับพลันและระทึกใจเช่นนั้น เพราะบ้านเรือนส่วนใหญ่ยังเป็นประเภทง่าย ๆ ไม่ถาวร แต่เรื่องที่ โบลิเยอเล่าสนับสนุนความรู้สึกที่ว่า การใช้อาคารที่มีการป้องกันของชาวยุโรปผู้ชอบการต่อสู้ (และอาจมีพวก แซกตูกี คุชราต ญี่ปุ่น และอื่นๆ ด้วย) ได้ทำให้ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีทัศนคติที่ไม่เป็นมิตรต่อคนพวกนี้ ผลของแนวโน้มนี้ประการหนึ่งก็คือได้ทำให้ช่องว่างกว้างขึ้นระหว่างกษัตริย์ในพระราชวังที่มีกำแพงล้อมรอบ และพลเมืองส่วนใหญ่ที่อยู่ในบ้านที่สะดวกสบายแต่ไม่แข็งแรง

เครื่องเรือนและการตามไฟ

การตกแต่งบ้านนั้นเรียบง่ายเช่นเดียวกับการสร้าง เนื่องด้วยนั่งรับประทานอาหารกับพื้น โต๊ะและเก้าอี้จึงไม่เป็นที่รู้จักกันจนกระทั่งชาวจีนและยุโรปนำมาเสนอแก่พวกอกิซัน โจว ต้ากวน (1297: 31) บันทึกว่าโต๊ะเดี่ยวๆ "นำเข้ามาเมื่อไม่นานมานี้" ที่เขมร และในการต้อนรับพวกฮอลันดาที่ โมลุกกะ ใน ค.ศ. 1599 มีเก้าอี้หนึ่งสองสามตัว ("Tweede Boeck" 1601: 67) คำสำหรับเรียกสิ่งแปลกใหม่เหล่านี้ต้องยืมมาจากภาษาจีนหรือโปรตุเกส ส่วนเดียวนั้นมีให้เห็นกันมากกว่าในรูปของเตียงหรือแท่นยกสูงในบ้านคนร่ำรวย—แต่คนส่วนมากยังนิยมที่จะคลีเสื่อปูนอนบนพื้น

เครื่องใช้ในการรับประทานอาหารก็ไม่มีควมจำเป็นเช่นเดียวกัน ใบตองมักใช้เป็นจาน ภาชนะเครื่องใช้หลักในบ้านทั่วไปคือหม้อดินสำหรับหุงข้าว ภาชนะไม้ไผ่หรือเครื่องปั้นดินเผา และเขียนหมากทองเหลือง กา และ ถาด

ความแตกต่างทางการเงินและสถานภาพจะปรากฏชัดจากการแสดงออกในเรื่องเสื่อผ้าและถ้วยชามทองในโอกาสสำคัญๆหรือต้อนรับแขก บ้านที่ร่ำรวยจะมีผ้าหุรรหาห้อยประดับ (Pigafetta 1524: 57; Albuquerque 1557: 107; Davis 1600: 148) ชาวฮอลันดาที่บ้านเต็น (Verhael 1597: 23) บันทึกว่า "คนรวยกันห้องด้วยม่านผ้าไหมหรือผ้าฝ้าย" บ้านที่จัดให้คณะทูตฝรั่งเศสที่กรุงศรีอยุธยา มี "ผ้าเขียนลายห้อยที่ผนังห้องและเพดานซึ่งด้วยผ้ามัดลีนสีขาว" (La Loubère 1691: 30) ในราชธานีของเวียดนาม ถนนตลอดทั้งสายจะประดับประดาด้วยผ้าไหมเมื่อมีงานต้อนรับที่สำคัญ (Nguyen 1970: 93) พื้นห้องของบ้านคนรวยจะหุรรหาโอ้อวดด้วย พรม เบาะ และ เสื่อ การลดสถานภาพของเจ้าชายมุซัฟเฟอร์ (Muzaffer) แห่งบิन्दัน รวๆ ค.ศ. 1520 มีบันทึกในพงศาวดารมลายูว่าได้เอาเบาะ เสื่อ และพรมที่เคยนั่งออกไป "พระองค์ไม่มีอะไรเหลือที่จะใช้นั่งนอกจากเสื่อผืนหนึ่งชนิดที่คนทั่วไปใช้กัน" (*Sejarah Melayu* 1612: 171) ราชสำนักต่างแข่งขันกันในเรื่องความหุรรหาของสิ่งของที่ใช้ตกแต่ง และจำนวนชามทองที่ใช้ในงานเลี้ยง (Pigafetta 1524: 29, 58; Lancaster 1603: 131; *Sejarah Melayu* 1612: 187)

ในภูมิภาคที่ยามเย็นเป็นเวลาสบายที่สุดของวัน และงานเลี้ยงและรายการบันเทิงมักจะจบในเวลาเช้าตรู่ วิธีการตามไฟที่มีประสิทธิภาพจึงจำเป็นอย่างยิ่ง ปรากฏว่าเทียนขี้ผึ้งใช้น้อยกว่าตะเกียงน้ำมัน ปาให้น้ำมันและยางไม้ที่ติดไฟหลากหลายชนิด จากผลของต้นมะยาว (*kemiri**) ในแถบตะวันออกของอินโดนีเซีย (Gervaise 1701: 20) และจาก ดามาร์ (*damar*: ยางของต้นไม้ประเภทยาง) ในพม่าและกลุ่มหมู่เกาะ ระหว่างงานเลี้ยงพิเศษ เมืองทั้งเมืองจะสว่างไสวไปด้วย

* เคมิริ เป็น ชื่อในภาษาพื้นเมือง ดูชื่อวิทยาศาสตร์และคำอธิบายที่เชิงอรรถหน้า 190 --ผู้แปล

แสงเทียนและตะเกียงในกะลามะพร้าวที่ปล่อยให้ลอยไปตามแม่น้ำหรือออกทะเล (La Loubère 1691: 48; Shway Yoe 1882: 225 – 26; Galvão 1544: 87)

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีบ่อน้ำมันโบราณอยู่สองแห่ง ที่น้ำมันดิบไหลใกล้พื้นผิวดิน พอที่จะขุดบ่อดักได้ (ดูแผนที่ 4) แต่ละบ่อในเวลาต่อมาได้กลายเป็นรากฐานของกิจการน้ำมัน ขนาดใหญ่ของสมัยใหม่ แต่ในยุคการค้า น้ำมันส่วนใหญ่ใช้ในการตามไฟ บ่อเยนังยอง (Yenangyaung) ในพม่าภาคกลางให้น้ำมันหลายร้อยตันต่อวันในศตวรรษที่ 18 ซึ่งขนส่งขึ้นไปและ ล่องตามแม่น้ำอิรวดีเพื่อใช้ในการจุดไฟให้แสงสว่างสำหรับ “ทั้งราชอาณาจักร [พม่า] และหลาย เขตในอินเดีย” (Symes 1827 I: 301 – 02; also Cox 1821: 33 – 45) ในทำนองเดียวกันทาง เหนือของสุมาตราส่วนใหญ่ได้นำมันจุดไฟจากน้ำมันที่ไหลตามธรรมชาติที่เประ ซึ่งได้สร้างความ ร่ำรวยให้แก่ราชอาณาจักรปาไซ และต่อมาที่อาเจะห์ (Eredia 1600: 238; Borros 1563 II: ii, 34; III: ii, 277) น้ำมันนี้ถือกันว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์จากธรรมชาติจนผู้บันทึกเหตุการณ์ชาวอาเจะห์ มอง ว่าเป็นสัญญาณจากพระเจ้าว่าพระองค์ประทานพรพิเศษแก่ประเทศของตน (*Hikayat Aceh* 1630: 164) ขณะที่นักวิทยาศาสตร์ชาวฮอลันดาในตอนแรกคิดว่าน้ำมันนี้เป็นยาพิเศษแก้โรคเหน็บชา มี ค่าเกินกว่าจะเอาไปเผา (Bontius 1629: 4 – 5)

ร่างกายสวยงาม

กายเขาสีเหลืองเหมือนทองที่ขัดเงาและผมหยิกเป็นลอนเหมือนมงกุฎนุปผาชาติ ปลายนิ้วมือ
งอนกลับเป็นมุมแหลม ไหล่กว้างและตรงเหมือนตัวละครหุ่น เหวคอดเล็ก แคร่รอบหัวแม่มือและ
นิ้วชี้ และโคนขาเหมือนขาแมงกระซอน ที่นั่งคร่อมตักเตน เขาก้าวเดินเหมือนนกยูงที่กรีดกราย

—*Hikayat Banjar*: 365

ร่างกายเป็นสื่อแรกและสำคัญที่สุดของศิลปะ การตกแต่งร่างกายเป็นการแยกมนุษย์
ผู้ใหญ่ที่รู้จักนึกคิดจากสัตว์และเด็ก ถ้าสิ่งที่สำคัญสำหรับทุกคนคือรักษาร่างกายให้สะอาด มีกลิ่น
หอม และสวยงาม การย่างเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่จะต้องมีการตกแต่งด้วยวิธีการที่ชาญฉลาด ซึ่ง
มักจะทำให้เจ็บปวด

การตะไบและทำให้ฟันดำเป็นวิธีการตกแต่งร่างกายที่แพร่หลายที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวพม่า ตามที่ฟิฟส์ (1591: 309) บันทึก “กล่าวว่าสุนัขนั้นทำให้ฟันมันขาว ดังนั้นเขาจะ
ทำฟันของเขาให้ดำ” ชาวเวียดนามมีทรรคนะเดียวกัน (Dampier 1699: 34) ไม่เพียงแต่คนป่า
เถื่อนและสัตว์ที่น่ารังเกียจเท่านั้นที่มีฟันยาวขาว แต่พวกผีร้ายจากโลกแห่งวิญญาณก็ฟันขาว

เหมือนกัน ดังนั้นสาเหตุส่วนหนึ่งในการตะไพบและทำให้ฟันดำในพิธีเมื่อถึงวัยแรกรุ่นก็คือไม่ให้ถูก
เข้าใจผิดตอนเสียชีวิตว่าเป็นวิญญาณชั่วร้าย (Covarrubias 1937: 135; Forth 1981: 164;
Gervaise 1688: 113) ทว่าอินโดนีเซียและฟิลิปปินส์จะมีการตะไพบฟันตอนวัยแรกรุ่น แม้ว่าวิธีจะ
แตกต่างกันไป ตั้งแต่เจียนฟันหน้าเพียงเล็กน้อยที่บาห์ลี จนถึงทำให้ฟันทั้งปากสั่นลงอย่างมากใน
บางส่วนของสุมาตรา ไม่มีการตะไพบฟันที่แผ่นดินใหญ่ของภูมิภาคนี้ แต่การทำให้ฟันดำด้วยสี
ย้อมต่างๆที่ทำจากผักเป็นที่นิยมกันในพม่า สยาม และเวียดนาม เช่นเดียวกับที่หมู่เกาะต่างๆ การ
เคี้ยวหมากอยู่ตลอดเวลาช่วยทำให้ฟันเป็นสีเข้มอย่างที่ชอบกัน แต่พวกหนุ่มสาวที่คิดถึงเรื่อง
รูปร่างหน้าตาจะพยายามตลอดเวลาให้ฟันดำมันโดยใช้สีย้อมเพิ่มเติม (Marsden 1783: 52 – 53;
La Loubère 1691: 29)

การเจาะและยึดติ่งหูเป็นการเสริมความงามอีกวิธีหนึ่งที่ทำกันทั้งหญิงและชาย โดยเฉพาะ
พวกชนชั้นสูงที่สามารถทำให้รูที่ใหญ่ขึ้นเต็มไปด้วยเครื่องประดับทอง รูปปั้นเขมรในสมัยนครธรรม
แสดงว่า “ยิ่งติ่งหูยานมากเท่าใด ลำดับชั้นในสังคมก็ยิ่งสูงขึ้นไปมากเท่านั้น” (Frédéric 1981:
250) กล่าวกันว่าพระกรรมของกษัตริย์พม่าองค์หนึ่งยานลงมา “ครึ่งฝ่ามือ” เพราะน้ำหนักของ
เพชรพลอยที่ประดับ (Varthema 1510: 220) ธรรมเนียมยึดติ่งหูให้ยานจรดบ่า มีในอินเดียโบราณ
เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ตามเราไม่ควรสันนิษฐานว่าธรรมเนียมนี้มาจากอินเดีย ทั้งนี้เพราะชาว
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลอินเดียน้อยที่สุด คือพวกที่อยู่ลึกเข้าไปในบอร์เนียว และ
ฟิลิปปินส์ตอนกลาง เป็นพวกที่ผูกพันกับธรรมเนียมนี้มากที่สุด อัลซีนา (1668A: 20) ได้บรรยาย
วิธีที่พวกวิซายาเย็ดหู และวิธีการคล้ายคลึงกันในที่อื่นๆในกลุ่มหมู่เกาะ ตรงข้ามกับพิธีวัยแรกรุ่นซึ่ง
เป็นวัตรปฏิบัติของแผ่นดินใหญ่มากกว่า

แม้แต่ทารกแรกเกิดทั้งหญิงและชายหรือเด็กอายุหนึ่งหรือสองขวบจะเจาะหู ซึ่งตามธรรมดาแล้วจะใช้เข็มหรือ
ลวด ... สอดเส้นด้ายคอนข้างหนาในรูเล็กๆแล้วทำเป็นห่วงทิ้งไว้จนแผลหาย ต่อมาก็เอาไม้ไผ่หรือไม้อีกชนิด
หนึ่งที่จะ แห้งทน มาจักเป็นเส้นเล็กๆแล้วสอดเข้าไปในรู ไม้นี้จะต้องเปลี่ยนอย่างระมัดระวังเป็นระยะๆ แต่ครั้ง
ไม้ที่สอดจะใหญ่ขึ้นเรื่อยๆจนกระทั่งสามารถสอดนิ้วก้อยเข้าไปในรูได้ พอถึงช่วงนี้ก็จะเด็ดไม้จากต้นไม้ ...
ทิ้งให้ไม้แห้งพอประมาณแล้วตัดเป็นชิ้นยาวราวๆ 3 นิ้วมือ สอดมันเข้าไปในรูที่ติ่งหู ไม้จะคล้อยออกจาก
สภาพที่ไม่เป็นธรรมชาติด้วยพลังที่เบาบางจนไม่รู้สึกละเลย... ทำให้รูใหญ่ขึ้นเรื่อยๆจนกระทั่ง... ใหญ่พอสำหรับ
ตุ้มหูต่างๆ... ตุ้มหูเหล่านี้จะเปลี่ยนไปเรื่อยๆและรูก็จะขยายไปเรื่อยๆจนกระทั่งติ่งหูย้อยลงมาต่ำกว่าคาง

เช่นเดียวกับการตกแต่งร่างกายแบบอื่นๆอีกหลายแบบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
เครื่องประดับหูเช่นนี้เป็นที่นิยมของชายพอกับหญิงมาจนถึง ศตวรรษที่ 14 เป็นอย่างน้อย การ
ติดต่อย่างกว้างขวางกับชาวมุสลิมและชาวยุโรปดูเหมือนจะมีผลจูงใจ โดยเฉพาะผู้ชาย ให้ละเลิก

ความนิยมนี้ในเวลาต่อมา ชาวไทยในพื้นที่ลุ่ม และผู้ขายชาวรวมทั้งชาวมลายูและอื่นๆที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามได้เลิกระบบนิยมนี้ราวๆศตวรรษที่ 17 ชายและหญิงชาวพม่าทุกคนใส่ผ้าผืนทองบางๆที่หุในศตวรรษที่ 18 (Sangermano 1818: 158; Cox 1821: 3) แต่ผู้ชายเลิกใส่หนึ่งศตวรรษต่อมา การเจาะหูครั้งแรกยังคงเป็นพิธีเข้าสู่วัยสาวที่สำคัญสำหรับหญิงพม่า (Shway Yoe 1882: 48 – 51) และเป็นความภูมิใจของสาวบาหลี (Covarrubias 1937: 115 – 16) และมีแต่พื้นที่ห่างไกลเช่นบอร์เนียวและเขตชาวบาตะกัในสุมาตราเท่านั้นที่ผู้ชายแสดงความเป็นผู้ใหญ่และความมั่งคั่งโดยใส่เครื่องประดับขนาดใหญ่ที่ตึงหู

การสักเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของศิลปะการตกแต่งร่างกายที่เป็นเอกลักษณ์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และพวกออสโตรนีเซียนที่ได้ทิ้งไว้แก่พวกชาวเกาะในแปซิฟิกใต้ ผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนใหญ่คงนิยมการสักอย่างกว้างขวาง ในตอนหนึ่งของประวัติความเป็นมาของพวกเขา แต่อิทธิพลของลัทธิขงจื้อ ศาสนาอิสลาม และคริสต์ศาสนาก็ได้ขจัดวิธีการนี้ไปจากพื้นที่ลุ่มหลายแห่งในยุคการค้า รัฐเวียดนามประกาศห้ามการสักว่าป่าเถื่อนในศตวรรษที่ 14 ส่วนพวกบาตหลวงคาทอลิกก็ได้กำจัดการสักไปจาก วิชายา และ บีโกล ซึ่งทำกันทั่วไปจนถึงศตวรรษที่ 17 (Colin 1663: 63 – 64) อิสลามต่อต้านการสักตลอดที่มีอำนาจลึกลับมากกว่าพวกอื่นๆ ชาวอาจะห์ที่เป็นมุสลิม ต้องทำลายล้างรอยสักในบรรดาชาวสุมาตราเหนือที่ถูกชักจูงให้มานับถือศาสนาอิสลาม หลักปฏิบัติข้อหนึ่งของพวกเขาในศตวรรษที่ 17 ซีรอต อัล- มุสตากิม (Sirat al-Mustakim) กล่าวว่า “เป็นกฎว่าจะต้องเลิก . . . การทำเครื่องหมายบนผิวหนังโดยสักด้วยเข็ม แหงจนเลือดซึมและทาคามหรืออะไรทำนองนั้น” (อ้าง Veltman 1919: 21) ไม่มีหลักฐานการสักในพวกมลายูหรือชาวที่เป็นมุสลิม อาจเป็นไปได้ว่าการย้อมผ้าด้วยวิธีอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวที่เรียกว่าบาติก กรรมวิธีที่เริ่มด้วยการหยดสีผึ้งกันสีและบนผ้า เป็นตัวแทนการสักในฐานะเครื่องรางของขลังและเครื่องหมายสถานภาพ “บาติก” เป็นคำที่พบบ่อยที่สุดในกลุ่มภาษาอินโดนีเซียตะวันออกเฉียงและภาษาฟิลิปปินส์ที่หมายความว่าสัก ลวดลายหลักและบทบาทในพิธีกรรมของผ้าบาติกชาวทำให้นึกถึงการสักของคนกลุ่มอื่นๆ (Wurm and Wilson 1983: 214; Jasper and Pirngadie 1916: 7 – 8)

หน้าที่หลักของการสักในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดูเหมือนจะเป็นด้านเครื่องรางของขลัง ความลุ่มหลงของชาวชาวและมลายูใน*ราชะห์* (*raja*) หรือลวดลายที่มีพลังอำนาจลึกลับ (Pigeaud 1967: 268 – 73) อาจเกี่ยวโยงกับการใช้ลายสักในสมัยก่อนๆ สัตว์ที่ทรงพลัง ลายเฉพาะกลุ่มที่ยากจะเข้าใจ และ คาถาให้อำนาจพิเศษแก่ร่างกาย เป็นต้นว่าความอยู่ยงคงกะพัน (Sangermano 1818: 148; Fitch 1591: 308 – 09; Shway Yoe 1882: 41 – 47; Terwiel 1980: 64; Forth 1981: 165) การสักตามปกติเป็นเครื่องหมายของความกล้าหาญ และดังนั้นจะเป็น

พิธีย่างเข้าสู่วัยหนุ่ม ในฟิลิปปินส์ (รูปที่ 11) “จะเริ่มสักก็ต่อเมื่อได้ปฏิบัติภารกิจที่กล้าหาญบางอย่างแล้ว และต่อจากนั้นสำหรับแต่ละส่วนของร่างกายที่จะสัก จะต้องกระทำการที่กล้าหาญใหม่อีก (Colin 1663: 64; cf. Ellis 1981: 249) ในบอร์เนียวก็เช่นเดียวกัน ลายสักพิเศษดูเหมือนจะสงวนไว้สำหรับนักล่าหัวมนุษย์ที่ประสบความสำเร็จ (Rutter 1929: 117 – 19)

ขณะที่รัฐใหญ่ๆในพื้นที่ราบต่ำบางรัฐประมาณการสักว่าเป็นขนบธรรมเนียมที่ป่าเถื่อน บางรัฐถือว่าเป็นเครื่องบอกสถานภาพ ปรากฏว่าทั้งในพม่าศตวรรษที่ 16 (Fitch 1591: 309) และสยามศตวรรษที่ 17 (La Loubère 1691: 27 – 28) “กางเกง” ลักษณะพิเศษ ซึ่งได้แก่ลายสักตั้งแต่สะโพกตลอดขาสงวนสำหรับชนชั้นสูง (รูปที่ 12) นอกจากนั้นในทั้งสองประเทศมีกฎหมายให้สักทาสและไพร่หลวงด้วยลวดลายพิเศษ (Lieberman 1984: 41, 105; Terwiel 1983: 124) อันเป็นวิธีการที่แสดงว่าคนแต่ละคนอยู่ในสังกัดที่กำหนดให้ การสักเป็นวิธีที่ได้ผลแน่นอนกว่ากฎหมายป้องกันความฟุ่มเฟือยเรื่องเสื้อผ้า

รูปที่ 11 การสักบนผิวหนังในวิซายา ประมาณ ค.ศ. 1590